

VIGILIA

46. évf. 9. szám

1981. szeptember

Kacziba József: **A Szentszék a rokkantakról**

Blaise Pascal **Imája**

Franka Tibor – Havas Henrik riportja: **...nekünk a mozgás az élet**

Paolo Santarcangeli: **A jó és a rossz az emlékezésben**

Ruffy Péter: **Márton Áron erdélyi püspök emlékezete**

Erdődy Edit: **Örkény Istvánról**

Örkény István: **Levél a nézőhöz**

Rónay László: **Major-Zala Lajos**

Précis: français, deutsch, English, italiano

KACZIBA JÓZSEF: A Szentszék felhívása a rokkantak éve alkalmából	593
BLAISE PASCAL Imája, melyben betegségeinek jó használatát kéri Istentől (Reisinger János fordítása)	595
SIMÁNDI ÁGNES: Medicina pastoralis, 1963. február 11., Dráma (versek)	600
FRANKA TIBOR-HAYAS HENRIK: ... nekünk a mozgás az élet (riport)	601
CZIGÁNY GYÖRGY: Glosszák a Genézishez, Egy kottalapra (versek)	608
MOLNÁR MÁRIA: „Jöjjenek el a hétköznapiak...”	609
R. J.: Szabó László képeihez	612
PARDI ANNA: Néha, Értekezés a filozófiáról, Teremtés, Portré Z. X.-ről, (versek)	615
PAOLO SANTARCANGELI: A jó és a rossz az emlékezésben (Doromby Károly fordítása)	616
RUFFY PÉTER: Márton Áron erdélyi püspök szomorú-szép emlékezete	619
VÖDRÖS ATTILA: Éhség, Nyíregyháza Tulipán utca, Üzenet (versek)	625
BERCZELI A. KÁROLY: Eső, Őszi üzenet (versek)	627
ERDÖDY EDIT: Embernek lenni földadat. Örkény István	628
ÖRKÉNY ISTVÁN: Levél a nézőhöz	636
DEME ZOLTÁN: Versek	638
SYANTEK JÁNOS: A só íze (elbeszélés)	639
RÓNAY LÁSZLÓ: Magyar költők Nyugaton. Major-Zala Lajos	643
MAJOR-ZALA LAJOS: Ha hív a Kegyhemes Halál, Célunk megnyomorodása, Kinom csöpögtetik (versek)	648
SINKÓ FERENC: A Szent László-emlékek sorsa a XVI. és XVII. században	650
ÉBERT TIBOR: Őszi vers, Apám halála (versek)	654

Dokumentum

Prohászka két ismeretlen levele	655

Napló

HADZSY OLGA: Lukács Saroltára emlékezve	656
Irodalom Vándorének (Pomogáts Béla) – 660; A zsidók története (Szécsi József) – 661; Képzőművészet Az aktivizmus művészete (Andrási Gábor) – 662; Teológia Teológiai Kiskönyvtár – 665; Honismeret Zsámbék romtemploma alatt (Hegedűs László) – 666; Idegen nyelvű tartalomjegyzék – 668; Haza és nagyvilág – lapunk hátsó belső és külső borítóján	

KÉPEK: Olasz Ferenc felvétele a címlapon, Vákár Tibor rajzai a 607. és 638. oldalon, Szabó László grafikái a 613., 614., 626. oldalakon, a Márton Áronról készült utolsó fotó (Szekér Ernő felvétele) a 620. oldalon, valamint Márton Áron levele Hegyi Bélának a 624. oldalon.

Főszerkesztő: HEGYI BÉLA

Félelős kiadó: VÁRKONYI IMRE

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-933, 177-246. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Laptulajdonos: Actio Catholica. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk-számlaszáma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József Nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hirlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 16,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekk-számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 20.- Ft. Előfizetés: negyedévre: 60.- Ft, félévre: 120.- Ft, egy évre: 240.- Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042-6024. Készíti a Petőfi Nyomda, Kecskemét (81.13791). Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (818893/09)

A SZENTSZÉK FELHÍVÁSA a rokkantak éve alkalmából

Ez év március 4-én fontos szentszéki dokumentum látott napvilágot Rómában: „Felhívás mindazokhoz, akik a rokkantak ügyét szolgálják”. A dokumentum válasz volt arra az ENSZ-határozatra, mely az 1981. évet világszerte a rokkantak évének nyilvánította. A Szentszék kezdettől fogva figyelemmel kísérte és támogatta az Egyesült Nemzetek Szervezetének fáradozását a testileg vagy szellemileg rokkantak jogainak védelmében és gyakorlati megsegítésében. A világszervezettel együtt látta, hogy egyre növekszik azoknak a száma, akik segítségre szorulnak. Ez a szám az ENSZ hivatalos statisztikája szerint 400 millióra tehető. Ebben természetesen nemcsak a mozgássérültek, hanem más testi és szellemi fogyatkozásban szenvedők, a háborúk rokkantjai és a harmadik világ károsultjai is benne vannak.

E megdöbbentő statisztikán kívül az egyházat szolidaritásra és aktív megsegítésre kötelezi alapítójának, Jézus Krisztusnak tanítása és személyes példája is, hiszen ő mindig a szegények, szenvedők és betegek oldalán állott, nekik hozta meg elsősorban az evangélium örömhírét. Sőt mi több: misztikus módon azonosította magát a szenvedőkkel, hangsúlyozva, hogy mindaz, amit a legkisebb testvérnek is teszünk olyan, mintha egyenesen öneki tettük volna (Mt 25,31–46). Ezzel a küldetéssel fordul a Szentszék az egyházi és világi szervezetekhez és minden emberhez, aki a rokkantak ügyével foglalkozik.

Az okmány egy rövidebb és egy hosszabb fejezetből áll. Az I. *Alapelvek* fejezet négy pontban szögezi le a Szentszék álláspontját, a II., a *Gyakorlati irányelvek* pedig 17 pontban foglalja össze azokat a meglátásokat és gyakorlati útmutatásokat, melyek a rokkantak ügyét kívánják előmozdítani. A dokumentum főbb gondolatai a következők:

I. Az első részben leszögezett legfontosabb alapelv az, hogy a rokkant személy – akár születési hiba, akár krónikus betegség vagy baleset következtében károsodott testileg vagy szellemileg – „teljes értelemben vett emberi lény, adott, érinthetetlen és sérthetetlen jogaival. Ez a megállapítás azon a szilárd felismerésen alapszik, hogy az emberi lény fogantatásától kezdve és fejlődésének minden stádiumában, bármilyen is a testi állapota, sajátos egyedi méltósággal és autonóm értékkel bír. Ez az alapelv, amely a helyesen kialakított, egyetemes lelkiismeretből származik, legyen szilárd alapja a jogalkotásnak és a közösségi életnek.”

Ebből a tételből logikusan következik az *Alapelvek* 2. pontja, mely kimondja, a rokkantakat segítenünk kell, hogy képességüknek megfelelően részt vehessenek a közösségi élet minden megnyilvánulásában. Idézi az ENSZ idevonatkozó határozatát (Nr. 3.), mely szerint „a fogyatékos emberek ugyanolyan jogokkal bírnak, mint hasonló korú polgártársaik; ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy joguk van emberhez méltó életet élni, amilyen mértékben csak lehet”.

A szentszéki dokumentum teljes mértékben osztja ezt a felfogást. Ezért ellene van minden diszkriminációnak a sérültek kezelésében és hangsúlyozza a rehabilitáció fontosságát. Az első fejezet leginkább megszívlelendő megállapítását fogalmazza meg a 3. pont: „Egy társadalom és civilizáció értékét azon lehet lemérni, hogyan bánt a leggyöngébb tagjaival”.

II. A *Gyakorlati irányelvek* című fejezetből a legfontosabb mindjárt az első pont, mely leszögezi, hogy az emberi élet korlátozása még humánusnak látszó eszközökkel sem tekinthető elfogadhatónak. A modern orvostudomány és diagnosztika ugyanis már annyira fejlett, hogy a magzati élet korai szakaszáról is meg tudja állapítani, hogy a születendő egyed szenved-e olyan fogyatkozásban, mely miatt nem válhat ép, egészséges emberré. Ez esetben sok orvos hajlik arra, hogy a terhesség megszakítását javasolja. A dokumentum álhumanizmusnak nevezi ezt az eljárást, és nem tartja megengedhetőnek. Az egyháznak ezt a kérdést az élet oldaláról kell néznie, ezért vallja az okmány, hogy „az orvostudomány elveszti méltóságát, ha a betegség helyett az élet ellen küzd; hiszen hivatása éppen az, hogy tevékenysége ne az élet, hanem a betegség ellen irányuljon”.

A dokumentum érezhetően a *Humanae vitae* enciklikára épül, mondhatni annak egyenes folytatása. Feltehető, hogy vitákat fog kiváltani a különböző világnézetek képviselőiből. A dokumentum számol ezzel. Mégis, a Tízparancsolat, a keresztény etika, az egyház ősi gyakorlata és nem utolsósorban a *Humanae vitae* nyomán a pozitív megoldások mellett foglal állást. A második fejezet 2. pontjában hangsúlyozza, hogy minden anyagi és erkölcsi támogatást meg kell adni a tudományos kutatásokhoz, melyek egy egészséges nemzedék születését hivatottak előmozdítani. E téren sokat vár az orvostudomány s annak rész tudományai: a genetika, az embriológia, a szülészet, a biokémia, a neurológia stb. további fejlődésétől. A tudománynak nem szabad elfedkeznie arról sem, hogy a modern élet stressz- és sokkhatásainak kitett emberiség számára emberibb életet biztosítson.

Az okmány számos hasznos, gyakorlati útmutatást tartalmaz a rokkantak családi és intézményes gondozására, kulturális fejlődésére és a közösségi életbe való bekapcsolására vonatkozólag. Ezek ismertetése bővebb tanulmányt igényelne.

A dokumentum a keresztény humanizmus jegyében született. Azt hirdeti, hogy minden tevékenységünk alapja a szeretet legyen. Az a felebaráti szeretet, melynek Krisztus új értelmet adott azzal, hogy magára vette az emberi természetet s így természetfeletti szolidaritással az egész emberi nemet egy nagy családdá fogta össze – amint a II. vatikáni zsinat is tanítja. Tanítványait pedig *jel*-lé tette ezekkel a szavakkal: „Arról ismernek fel benneteket, hogy a tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást” (Jn 13,35).

A Szentszék újabb megnyilatkozása jelentős lépés nemcsak a rokkantak évének programjában, hanem figyelemreméltó erőfeszítés az emberiség jobb jövője érdekében is. Kétségtelen, hogy néhány pontja a *Humanae vitae*-hez hasonlóan „kemény beszéd” a modern ember számára, azt azonban elvitatni nem lehet, hogy egy gondos konzultáción alapuló, messzetekintő és az emberiség távolabbi jövőjéért aggódó dokumentumról van szó, melynek irányító szempontja az Istentől adott élet tiszteletben tartása és védelme.

A történelem hajlamos arra, hogy ismétlje önmagát. E téren is merültek fel modern, humánusnak látszó Tajgetosz-elméletek. Ha az emberiség ezt az utat követte volna, sok értéktől fosztotta volna meg önmagát. Így többek között nem lenne Homéroszunk, Miltonunk, Byronunk, és nem lenne Helen Kellerünk és Denise Dec-

lerq-ünk sem, a mozgássérült Rooseweltről nem is szólva. A rokkantak nemcsak igénylik a gondoskodást, de nyújtani is tudnak az emberi kultúrának és a társadalomnak. Az *Osservatore Romano* március 20-i száma, mely a nagy jelentőségű dokumentumot közölte, ezt a mondatot választotta mottóul: „Tudatosítsuk a rokkant emberben, hogy ő is sokat tud adni nekünk!”

Kevés ügy váltott ki ennyi spontán megmozdulást külföldön és itthon is, mint ez a felhívás. Az egyház kiveszi részét ebből a munkából, hiszen mindig szeretettel fordult a mozgássérültek felé. Erről tanúskodnak maguk a rokkantak is, akik ott vannak a Szent Péter téren, Lourdes-ban és a mi hazai zarándokhelyeinken is. Tanúskodik az egyház több száz kórháza és intézménye, mely részben az ő megsegítésükre épült. A Szentszék ezért is ösztönöz újabb erkölcsi és anyagi erőfeszítésre, hogy minél több szenvedő emberen tudjon segíteni. Ha ez a törekvése sokak szemében utópisztikusnak látszik is, mégsem megvalósíthatatlan. Csupán meg kellene szívlelnünk II. János Pál pápának az 1981. január 1-én – a béke világnapon – elmondott felhívását: „Ha a fegyverkezési versenyre fordított összegnek csak egy csekély részét adnák erre a célra, jelentős eredményeket érhetnénk el és számos szenvedő embertársunk sorsát tudnók megkönnyíteni”.

BLAISE PASCAL

IMÁJA, melyben betegségeinek jó használatát kéri Istentől*

I. Uram, kinek lelke olyan szelíd és olyan jó minden dolgainkban, s olyan irgalmas vagy, hogy választottaid irgalmasságod jeleit látják nemcsak a boldogulásban, hanem az elhagyatottságban is, légy kegyes hozzám, nehogy pogányok módjára cselekedjem abban a helyzetben, melybe igazsággosságot vetett, hanem igaz keresztényként Atyámnak és Istenemnek ismerjelek, bármily helyzet várna rám, hiszen az én változásaim nem a Te változásaidból következnek, hiszen Te mindig ugyanaz vagy, ha mindjárt én magam változásoknak vagyok is alávetve, és nem kevésbé vagy Isten, ha sanyargatsz s ha büntetsz, mint ha vigasztalsz s elnézed vétkeinket.

II. Egykor egészséget adtál, hogy szolgáljak neked, ám nagyon gyalázatosan éltem vele. Most betegséget adtál, hogy megjobbits; ne hagyd, hogy most békétlenkedve bosszantsalak. Rosszul használtam az egészség idejét, s igazságosan büntetted el; légy türelmes, ha büntetésem idejét is rosszul használnám fel. Veszendő természetemben áldásaid átkok lesznek; tedd, ó, Istenem, hogy mindenható kegyelmed büntetésedből üdvösséget szerezzen. S ha szívem, midőn erejét érezte, világi hajlandósággal volt teljes, üdvösségemért emésszed el azt az erőt, s akár a test erőtlensége, akár a szeretet buzgalma által, ne engedd, hogy gyönyörűséget találjak a világban, hanem egyedül belőled élve gyönyörködjem.

III. Ó, Istenem, aki előtt nekem minden tettemről pontosan számot kell majd adnom életem végén és a világ végezetekor! Istenem, csupán azért áll előtted a világ és benne minden más, hogy vá-

* *Blaise Pascal*: Prière pour demander à Dieu le bon usage des maladies, 1659. – Pascal betegségeiről lásd *Várkonyi Nándor*: Pascal, Vigilia, 1975/2-3.

lasztottaid próbák elé állítsd és a bűnösöket megfedd! Istenem, hagyod, hogy a megátalkodott bűnösök a világ vészés gyönyöreiben leljék kedvüket! Istenem, testünket majd a halálnak adod, és halálunk óráján lelkünket elszakítod mindattól, amit a világon egykor szeretett! Istenem, amihez csak ragaszkodtam, amibe csak szívem reményét vettem, mindenből kiszakítasz életem utolsó óráján! Istenem, amaz utolsó nap eget és földet s benne minden teremtményt elemésztesz, hogy megmutasd az embereknek, örök egyedül Te vagy, s ezáltal egyedül Te vagy méltó szeretetedre, mivel nálad hosszabban nem él senki sem! Istenem, semmisítsd majd meg szenvedélyünk hiú bálványait és gyászos céljait!

Áldalak, Uram, s életem minden napját neked áldozom, mert kedves volt előtted, hogy javamat akarva elvezess gyötördésem napjaiba, s betegségemben eltöröljed midazt, mi tekintetemet zavarja! Áldalak, Uram, s életem minden napját neked áldozom, mert kedves volt előtted, hogy kioltásál bennem minden vágyat, mellyel az egészség előnyeinek és világi kívánságoknak hódolhattam, s mert részben máris eltávoztattad tőlem a hamis isteneket, miket örökre tűzre vetsz ama harag napján, a gonoszok megszégyenítésére. Add, Uram, hogy megsemmisülésem után magam ítélhessem meg magamat, nehogy én ítéltessem majd meg az életemet és a világ életét követelő teljes megsemmisülésben! Mert ahogy halálom pillanatában eloldatom a világtól és minden dologtól és egyedül állok majd színed előtt, Uram, hogy szívem minden vágváról számot adjak igazságosságodnak, úgy most add meg nekem, e betegségben mint a halál egyik nemében lássam magam, eloldozva a világtól, megfosztva ragaszkodásaimnak valamennyi céljától, egyedül állván előtted, hogy irgalmadtól szívem átalakítását esdjem; s így teljes vigaszt nyerjek abban, hogy most a halál egyik nemét azért bocsátottad rám, hogy megmutasd irgalmasságodat, mielőtt ítélet véghezvitelére valóban halált küldenél. Add hát, Uram, hogy amiként előre láttad haláloamat, én is előre lássam ítéleted keménységét, és igazságtevésed előtt megvizsgáljam magam, hogy megjelenésedben majd irgalomra találhassak.

IV. Éleszd föl bennem, Uram, a néma csodálatot az iránt a csodálatos gondviselés iránt, melyben életem folyamán részeltettél; ostorozásod iránt, mely nyugovást hoz; s ahogy békétűrésed idején keserves bűnökben tengődtem, most üdvös bajaimban hadd izleljem kegyelmed égi édességeit mindabban, amivel sújtasz. És azt is megértettem, Uram, hogy szívem annyira megkeményedett, és a világ gondolatával, gondjával, izgalomával és ragaszkodásával annyira megtöltkezett, hogy az egészséghez hasonlóan sem a betegség, és sem a beszélgetés, sem a könyvek, sem a Szentírás, sem Evangéliumod, sem a legszentebb misztériumok, sem az alamizsnálkodás, sem a bűntölesek, sem a halálra készülés, sem a csodák, sem a szentségek vétele, sem szent tested tisztelete, sem összes erőforrásom és valamennyi emberi erőforrás együttvéve nem kezdeményezheti megigazulásoamat, ha mindezekben nem övezel fel kegyelmednek egészen különleges segítségével. Tehozzád szólok azért, Uram, mindenható Istenemhez, hogy olyan javat kérjek tőled, mit az összes teremtmény együttesen sem adhat meg. Nem volna bátorságom hozzád intézni kiáltásomat, ha valaki más meghallgatná. Szívem átalakítása azonban, mit tőled kérek, Istenem, a természet minden erőfeszítését fölülmúlja, szavamat egyedül természetem és szívem mindenható alkotójához és mesteréhez intézhetem. Kihez kiáltsak, Uram, kihez folyamodnám, ha nem hozzád? Rajtad kívül senki sincs, aki betöltené várakozásomat. Magát Istent kérem és keresem; egyedül hozzád fordulok, Uram, hogy magaménak vallhassalak. Nyisd meg szívemet, Uram, lépj a pártütés fészkebe, melyet a bűnök szálltak meg; ők tartanak hatalmukban. Hatolj be, mint valami erődtménybe, ám kötdz meg előbb az erős és hatalmas ellenséget, ki kényuráságban tart, s utána foglald le az itt levő kincseket.

Uram, vedd szeretetedet, melyet a világ elrabolt; tartsd kezvedben azt a kincset, avagy inkább vedd vissza, mivel egészen a tied, akár az a képedet viselő adópénz is, mellyel tartozom neked. Te alkottad, Uram, második születésem, keresztségem pillanatában; mostanra már egészen kivehetlenné vált. A világ annyira belényomta saját ábrázatát, hogy a tiéd fölismerhetlenné vált. Egyedül Te adhattad a lelket nekem; egyedül Te is teremtheted újjá. Egyedül Te formázhattad bele képmásodat, egyedül Te formázhatod újra és elhomályosodott képed helyén egyedül Te nyomhatod bele azt újra, vagyis Jézus Krisztust, Üdvözítőmet, aki képmásod és lényeged igaz jelleme.

V. Ó, Istenem, milyen boldog a szív, ha oly kedves tárgyat szerethet, mely sohasem hagyja el és a hozzá való ragaszkodás üdvösségére válik! Érzem, ha a világot szeretem, sértelek téged, megsemmisülök, megszegyenülök; és mégis, még mindig a világ kedvteléseim tárgya. Ó, Istenem, mily boldog a lélek, melynek kedvtelése Te vagy; az ilyen lélek nemcsak aggály nélkül adhatja át magát szeretetnednek, hanem még érdemet is nyer belőle! Milyen szilárd, tartós az ő boldogsága, várakozását nem érheti hiány, mivel soha nem semmisülsz meg benne, és sem élet, sem halál soha el nem választják vágyainak tárgyától; és az a pillanat, mely a gonoszokat bálványaikkal együtt közös romhalmazba veti, az igazakat veled közös dicsőségbe egyesíti; s ahogy egyesek ragaszkodásuk mulandó tárgyaival együtt múlnak el, mások örök életet nyernek attól az állandótól és öröktől, melyhez állhatatosan kapcsolódnak. Ó, milyen boldogok azok, akik akaratuk teljes szabadságával és legyőzhetetlen hajlandóságával tökéletesen és szabadon szeretik, amit szükségképpen kell szeretniök!

VI. Istenem, tedd teljessé azokat a jótéteményeket, melyeket adsz nekem: legyél végcéljuk, amiképpen eredetük vagy. Koronázd meg javaidat, mivel fölismertem, hogy ezek a javak a te javaid. Igen, Uram; s távol legyen tőlem, hogy imádságomnak olyan érdemet tulajdonítsak, hogy az téged kielégítésére kötelezzem; inkább alázattal fogadom el, hogy – teremtményekre vesztegetvén szívemet, kiket egyedül magadnak teremtettél és nem a világnak, nem is önmagamnak – üdvösségemet egyes-egyedül irtalmasságotól remélhetem, mivel bennem semmi nem teremné meg azt, és mivel szívem szokásos ragaszkodása a teremtményekhez és önmagamhoz bosszúságot szereznek csak neked. Hálát adok tehát, Istenem, azokért a jótéteményekért, melyekben részesletsz, sőt azért is, amelyben azért részesletsz, hogy hálát adhassak neked.

VII. Indítsd meg szívemet a bűnök megbánásával, mert belső fájdalom nélkül a testemre bocsátott külső bajok csak újabb bűnforrással szolgálnának. Véd velük jól emlékezetembe, hogy a test bajai a lélek bajainak büntetései és egyben kiábrázolásai. De gyógyírt is adj rájuk, Uram, hogy ismertté teszed őket mostani fájdalmaimban, s az egykor érzett fájdalmakban, melyek lelkemet beteggé és fekélyessé tették. Mert lelkünk legnagyobb baja, Uram, az az érzéketlenség és az a mérhetetlen erőtlenség, mely nyomorúságunk minden érzésétől megfoszt. Add, hogy elevenen érezzem ezt a nyomorúságot, s hogy maradék életemben folyvást bűnbánatot tartsak az elkövetett sértések eltörléséért.

VIII. Uram, eltelt életem mentes volt ugyan a nagyobb bűnöktől, hiszen alkalmaitak távol tartottad tőlem, olykor azonban igen gyűlöletes lehetett előttem a folytonos hanyagság, üdvös szentséged illetéktelen használata, szavad és ösztönzésed megvetése, szavaim és tetteim teljes közömbössége és haszontalansága, s főleg, az elvesztegetett idő, melyet éppen azért adtál, hogy áldjalak és tetszésed eszközeit keressem minden igyekezetemben, s hogy bűnbánatot tartsak a mindennapok vétkeiért, s ez a folytonos bűnbánat még a legigazabbak számára is kötelesség, mert nélküle az igazságosságukból való kihullás veszélye fenyegetné őket. Ezekben, Istenem, örökké ellenkezem veled.

IX. Igen, Uram, mind ez ideig süket voltam ösztönzésedre; jövődöléseidet megvettem; éppen ellenkezőképp ítéltam, mint ahogy Te ítélsz. Ellentmondtam a szent alapelveknek, melyeket örök Atyád ölének világára hoztál, aminek alapján majd ítéletet tartasz a világon. Azt mondd: Boldogok, akik sírnak, és jaj azoknak, akik megvigasztalódnak. S én így feleltem: Boldogtalankok, akik sóhajtoznak, s igen boldogok, akik megvigasztalódnak. Azt mondtam: Boldogok, akik kiváló szerencsének, dicsőséges hírnek és tartós egészségnak örvendhetnek. S vajon miért ismertem őket boldogoknak, ha nem azért, mert ezekkel az előnyökkel játszni könnyen gyönyörködhetnek a teremtményekben, vagyis megsérthettek téged? Megvallom, Uram, az egészséget jónak gondoltam, de nem azért, mert könnyű eszköz lehetne eredményes szolgálatodra, arra, hogy gond és virrasztás javadra és felebarátunk javára váljék, hanem azért, mert az egészség jóvoltából kevesebb önmegtartóztatással adhattam át magam a gyönyörök pompázatának, s jobban megízlelhettem gyászos örömeiket. Adj kegyelmét, Uram, megromlott értelmem helyreállítására és érzelmeim magadhoz igazítására. Arra, hogy boldognak találjam lesújtottságomat és – külső

tevékenységre való képtelenségemben – megtisztítottnak érzelmeimet, hogy végre ne vessenek meg téged; s így megtaláljalak bensőmben, mert erőtlenségem miatt magamon kívül kerestelek. Hiszen Országod azokban van, Uram, akik hívek hozzád, s akkor találom meg majd önmagam-ban is azt, ha Lelked és lelkületed belém költözik.

X. De mit tegyek, Uram, hogy Lelked szétárasztására bírjalak ezen a nyomorúságos világon? Amim csak van, gyűlöletes, és semmit nem találok magamban, mi tetszenék előttem! Semmit, Uram, ha csak fájdalmaimat nem, melyek valamicske hasonlóságot mutatnak a tieddel. Te-kintsd tehát a bajokat, amiket elszenvedek, és amik felém merednek. Könyörületes szemmel nézd kezéd ejtette sebeimet! Ó, Megváltóm, ki halálodban is szeretted szenvedésedet! Ó, Istenem, ki csak azért nem lettél pusztán ember, hogy jobban szenvedhess az ember üdvösségeért, mint akármilyen ember! Ó, Istenem, ki az emberek bűneit követően csak azért testesültél meg, csak azért öltöttél földi ruhát, hogy minden bajt elszenvedj, mit bűneink érdemeltek! Ó, Uram, ki a szenvedő testet annyira szeretted, hogy a szenvedés ideje alatt a legmegtörtőbb testet-választottad magadénak! Legyen boldogságos az én testem is, nem önmagáért, nem is azért, amit elvi-sel, hiszen mindez inkább haragodra lehetne érdemes, hanem azért a sok bajért, melyet cipel, me-lyek egyedül lehetnek méltók szeretetedre. Szeresd szenvedéseimet, Uram, és azt, hogy bajaim hívnak meglátogatásomra. S hogy szállásod előkészítését befejezzem, add, ó, Uram, ha testem-nek van valami része a tiedben, mely sértéseimért szenved, lelkemnek is legyen része a tiedben, hogy ugyane sérelmekért szomorúság eméssze; s így, amint Te, testben is, lélekben is, veled együtt szenvedhetek mindazokért a vétkekért, melyeket elkövettem.

XI. Add kegyelmedet, Uram, szenvedéseimhez vigasztalásodat is társítsad, hogy keresztényként szenvedhessek. Nem azt kérem, hogy megvonj a fájdalmaimtól, hiszen ez a szentek jutalma; azt kérem, hogy a természet fájdalmainak ne legyenek alávetve lelked vigasztalása nélkül, hiszen ez a zsidók és pogányok terhe. Nem is azt kérem, hogy vigasztalásod tengerét áraszd felém, ha semmi fájdalma sincsen, hiszen ez a dicsvágyók élete. S nem is azt kérem, hogy tenger fájdalma legyen meg vigasztalás nélkül, hiszen ez a judaizmus állapota. Hanem azt kérem, Uram, hogy érez-zem természetem fájdalmaim is bűneimért, s Lelked vigasztalásait is kegyelmed folytán, hiszen ez az igazi keresztény állapot. Hogy fájdalmaim vigasztalás nélkül ne érezzek: hanem együtt érezzem a fájdalmaim és a vigasztalást, hogy végül elérkezzem addig, hogy már csak vigasztalásodat érez-zem, akár szenvedések híján is. Mert elsorvadni hagyod majd a világot, Uram, vigasztalódás nél-küli természetes fájdalmaimban egyszülött Fiad megjelenése előtt; vigasztald most, és egyszülött Fiad kegyelméből csillapítsd híveid fájdalmaim; s tökéletes tisztaságú boldogsággal töltsd el szent-jeidet egyszülött Fiad dicsőségében. Ezek azok a csodálatos fokozatok, melyeken át művedet cél-jához vezeted. Kiszakítottál az elsőből; vezess át a másodikra, hogy a harmadikba juthassak. Uram, ezt a kegyelmet kérem tőled.

XII. Ne engedd, hogy távol legyek tőled, hogy lelkedet halálig szomorúnak lássam, és bűneimért haláltól elrogyó testedet úgy, hogy ne örvendeznék szenvedésemen testemben is, lelkemben is. Mert van-e gyalázatosabb és mégis megszokottabb a keresztényekben és önmagam-ban, hogy, míg vétkeinkért való vezekléssel vért izzadsz arcodon, közben mi gyönyörökben élünk; és azok a keresztények, akik tiédnek vallják magukat, akik a kereszténységgel követésedért a világról lemondottak, akik az egyház színe előtt ünnepélyesen esküt tettek, hogy veled élnek és veled hal-nak, akik vallják, hogy a világ meggyötört és megfeszített, akik hittel vallják, hogy kiszolgáltattattál Atyád haragjának és az emberek gonposzságának, hogy vétkeikből kiválsd őket: mondom, mindazok, akik ezeket az igazságokat elfogadják, akik a szentostyában üdvösségükre szolgáló testedet látják, akik a világi élvezeteket és bűnöket fájdalmaim egyedüli okának és a világot magát hóhérodnak tartják, ők mégis ugyanezekkel az élvezetekkel és ugyane világban cirógatják és simogatják; s miként borzalom nélkül nem nézhetjük az olyan embert, aki apja gyilkosát simogatja és becézgeti, apját, kitől életét nyerte; úgy én is, ki szívem örömeivel éltem olyan emberek között, akiket most igazi gyilkosoknak tartok, Istenem és Atyám, ki üdvömért magadat kiszolgáltattad, s ki személyedben gyarlóságaim gondját hordoztad. Bizony, Uram, oly bűnös örömmel vetettél véget, melyben csak lakozhatott ember, a halál árnyékában.

XIII. Szabadíts meg, Uram, az elkeseredéstől, melyet önszeretetem kényszerítene rám fájdalmak és világi dolgok enyhítésére: szívemnek nem igazi hajlamai szerint valók ezek s nincs dolguk dicsőséggel sem; oly fájdalmat bocsáss rám, mely megegyezik a tieddel. Vajha fájdalmaim haragodat elapasztanák! Tedd üdvösségem és megtérésem eszközeivé őket! Hogy életet és egészséget ezentúl csak azért kívánjak, hogy érted, veled és benned használjam és teljesítsem be! Nem kérek sem egészséget, sem betegséget, sem életet, sem halált; hanem csupán azt, hogy Te rendelkezsz egészséggel és betegséggel, élettel és halállal, dicsőségedért, üdvösségemért, egyházad és szentjeid gazdagításáért; kegyelmed által magam is részt remélek belőlük. Egyedül Te tudod, hogy mi vár rám; legfőlségesebb Úr vagy, tégy, amit csak jónak tartasz. Adj nekem és végy el tőlem, csak akaratomat igazítsd a magadéhoz; s alázatos és teljes alávetettségben és szent bizodalomban hadd fogadjam örök gondviselésed ajándékait, és hasonlóképpen, hadd áldhasam mindazt, mi tőled érkezik hozzám.

XIV. Add, Istenem, hogy engedelmet gyakorolva, elmém háborítatlan fogadjon bármilyen eseményt, mivel nem tudjuk, mit kellene kérnünk, és önteltség nélkül nem tudom jobban szeretni az egyik dolgot, mint a másikat, sem pedig megítélni azt, és felelősséget vállalni azért, amit bölcseséged elrejtett. Jól tudom, Uram, hogy tudásom mindössze ennyi: jó követni téged és rossz elled szegülni. Ami túl van ezen, jó vagy rossz volta beláthatatlan számomra. Nem tudom, mi kedvezőbb, egészség vagy betegség, bőség vagy szegénység, s nem tudom a világ más ügyeiben sem. Ezek szétválasztása meghalad emberi és angyali erőket, gondviselésed titkait rejtik, melyet imádok, s melynek mélyére nem találhatok.

XV. Add tehát, Uram, hogy életemet a te akaratodhoz igazítsam; s ha beteg vagyok is, fájdalmaimban is téged dicsőítsek. Nélkülük nem juthatok el a dicsőségre; te magad, Megváltóm, csak így akartál élvezetni ide. Szenvedésed sebeiről ismertek meg tanítványaid; és a szenvedés által ismered meg Te is tanítványaidat. Ismerj hát engem is tanítványodul azokban a bajokban, melyeket testemben és lelkemben az ellened elkövetett sérelmek miatt viselek el. S mivel Isten előtt csak az kedves, mit Te ajánlasz fel nevünkben, egyesítsd akaratodat a tieddel, és szenvedéseimet azokkal, melyeket Te viseltél el. Add, hogy az enyémekek részei legyenek a tiednek. Egyesíts magaddal, tölts el magaddal és Szentlelkeddel. Szállj szívembe és lelkembe, hozd el ide szenvedéseidet, tartsd ébren bennem mindazt, mit kereszthalálodból még szenvedni részem, mit Tested teljes megsemmisüléséig tagjaidban Te szenvedtél el, hogy megtelvéni veled, többé ne én éljek és ne én szenvedjek, hanem Te legyél az, aki él és aki szenved bennem, ó, Megváltóm; és így bármilyen kis részem legyen is szenvedésedben, teljesen megtöltesz vele abban a dicsőségben, melyet ez szerzett neked, s melyben az Atyával és Szentlélekkel együtt élsz, örökkön örökké. Ámen.

(REISINGER JÁNOS fordítása)

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (egy oldalon 25 sorral, egy sorban 60 leütéssel, kettős sorközzel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől. – Kéziratokat és illusztrációkat, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen nem beszéltünk meg, nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Szerkesztőségi fogadóórák: hétfő, kedd, csütörtök 9–16 óráig.

1963. február 11.

Sylvia Plath emlékének

Medicina pastoralis

*Eléd jövők: megnézem,
ki vagy.*

*Szemedben dárdák,
a szívedben is.
A száj halott rózsákról
mesél.*

*Igen, tudom. A homály
befed majd és amit
nem akarsz mondani
azt is elsírod,
ha kell.*

*Gyermekszemekkel élni
így nehéz. Emeld fejed ki
karjaid kútjából. Fény pásztáz
újra kifakult arcodon.*

*Utoljára beszippantott
az annyira várt
tengerhalál.*

*Eufóriában ázott a konyha.
A gázcsap gyilkos torka
feketén tátogott
az ürbe. A légények megmeredtek
a hórúkk előtt.*

*Nincs mit tenni. A test
végül is nem bírja
a döngölést. Prés alá
szorulva a lélek sem
öklendez, csak vért.*

Íme: ennyire egyszerű.

*A deszkatakaró szabályos,
szép szögletekbe határolt
edény. És a föld végítéletig
közvetíti
a tenger énekét.*

Dráma

*megláttam benned
a szenvedést: arany kehelyben
kigyózó halált*

*a csodás tenyér ujjai szalagokat
bontottak éppen
s kötöttek köteleket*

*és félúton megállt
felnyújtott kezem*

...NEKÜNK A MOZGÁS AZ ÉLET

FRANKA TIBOR és HAVAS HENRIK riportja

– Ráérnek egy kicsit?

A kérdés, mivel csak ketten ácsorgunk a Gyógyászati Segédeszközök Gyárának bejáratánál, félreérthetetlenül nekünk szól. A középkorú nő az út szélén álló taxi felé indul.

– Nem tudtam, hogy ide lesz utasom... Nézzék, a csuklóm kivan – s mutatja rajta a szorító borszíjat. – Először a kocsiat vegyék ki hátulról, aztán nyissák szét és tolják oda az első ajtóhoz!

Bent a váróban már üldögélnek néhányan. Korán van, alig múlt hét óra. Még nem érkeztek meg ide Angyalföldre, akik vidéki városokból, falvakból, tanyákról indultak el ma hajnalban busszal, vonattal, vagy valamelyik jóindulatú hozzátartozó autójával, hogy protézist igényeljenek, cseréljenek, javíttassanak, cipőt próbáljanak vagy mindezek után – mivel hónapok óta hiába várják – csupán csak érdeklődjenek. Naponta átlagosan ezren keresik fel a gyárat. Ez az egyetlen hely, ahol kevés kivétellel valamennyi mozgássérült megfordul. Aki már járt itt, otthonosabban mozog, de naponta 20–30 új beteg is érkezik. Az ügyfélforgalmat *Zsoldos Gyula* vezetésével a betegellátási osztály bonyolítja.

– Nagyobb városokból, mint Kecskemét vagy Szekszárd, mentővel szállítják fel a beteget – mondja. – Legtöbbjük, amikor hordágyra fektetik, még azt sem fogja fel, mi történt vele, nem-hogy pénzről, igazolványról gondoskodjon. A mentő kísért nem hoz, és sokszor más betegeket is fuvarozva bejárja Tolnát-Baranyát, mire ideér. Pedig annak a lábát vagy kezét vesztett embernek olyankor az ismerd meg hazádat mozgalom hiányzik a legkevésbé. Nálunk következik az adminisztráció, a gipszelés, a méretvétel, sokszor reggel hozzák és este lesz, mire sorra kerül. Egy szolgálatos nővér van, aki a mellékhelyiségbe segíti őket; ha nem bírja, akkor szól nekünk. Itt ülnek étlen-szomjan. Az újonnan érkezőknek mindennap összeadjuk a kajáját és főzünk kávé.

Minden napra jut néhány levél is. Körzeti orvosok, vagy sok esetben reményüket vesztett betegek írnak, hogy hol, mikor, mi módon juthatnak segédeszközökhöz.

– Mi nem tudjuk, hogy az országban hány ortopéd szakorvos működik, de még azt sem, hogy az a kevés is hol rendel. Feltételezésekre kell hagyatkoznunk. A körzeti orvosok elképesztően tájékozatlanok ezen a téren. A rendelés annyi, hogy alig győzzük, sokan hónapokig kénytelenek várni. Egyre kevesebben vállalkoznak rá, hogy beteg emberekkel nyúlódjenek. Kevés a nővér, de a szakmunkás is. A múltkor hat testi hibás fiatal jelentkezett, én azt hittem, kérni jöttek valamit, de nem, őket ideirányították cipésznek. Így állunk. Műszaki felkészültségünk sem az igazi. Nálunk egy cipőtálpát 24 perc alatt szegel fel a szakmunkás. Lengyelországban például, ahol jóval nagyobb a gépesítés, a talpfelszögelés mindössze fél percig tart. Ha egy fiatal szakmunkás elé odateszik a cipőt, hogy ilyet kell csinálnia, azt mondja, tegyék mellé a munkakönyvét is, mert erre ő képtelen.

Akik ma nem hiába jöttek, azokkal már a próbamester foglalkozik. A terem hosszában fülkék-re van felosztva. A fülkesorok között szűk folyosón hosszú, arasznyi széles deszka. Ezen gyakorolják a járást, akik most kapnak először protézist. A próbamester segít, tanácsot ad, kérdez. A protézis, ha nem tökéletes, borzasztó fájdalmat okoz. Kifelé jövet sovány, svájcsapkás ember fogja meg az osztályvezető karját.

– Most jöttem Farnosról, mert cipőt rendeltem a rossz lábamra még tavaly. A papíron, amit kaptam, az áll, hogy majd postázzák. Hát jöttem, hátha másnak küldték el tévedésből.

– Sajnos nem gyártunk annyit – tréfálgatik *Zsoldos Gyula*.

– Mégis, mikor tetszenek küldeni?

– Ha én azt tudnám. Ez sima eset – fordul felénk –, a bácsi megnyugodott, de van aki ilyenkor értetlenkedik, kiabál, pénzt kínál. Volt olyan elvtárs, aki megfenyegetett. Ha nem kap cipőt, leváltat. Tölem mehet, ahová akar, akkor sem tudunk előbb adni.

Hazánkban a mozgássérültek száma egy hét esztendeje készült felmérés becsült adatai szerint

265 ezer. Akad szakember, aki 360 ezerről beszél, sőt egyesek szerint a félmillió sem elképzelhetetlen. Nincs az országban egyetlen községi, városi, kerületi, megyei tanács, orvosi rendelő vagy kórház sem, ahol a mozgássérültek számát, névsorát, betegségét pontosan nyilvántartanák. Régben mind az orvos, a társadalmi szervek közeledése, mind a beteg reagálása inkább ellenséges volt, mint tapintatos. A világháborúkat követő években egyáltalán nem törődtek azokkal, akik a harcmezőn a vesztes oldalán rokkantak meg. De a nyilvántartás, az orvosi ellátás és képzés, a tárgyi és személyi feltételek, a munka- és mozgáslehetőség, a törődés jelenlegi szintje is nagyon alacsony.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy az utóbbi időben egyre több olyan újszülött jön a világra, aki később összehangolt mozgásra képtelen. A szakzsargon szerint ők mozgásösszerendezettségben gátoltak. Okai: egyes fogamzásgátló szerek használata, a terhes anyát ért különböző ártalmak (fokozott neurózis) és a születésnél fellépő komplikációk. Ma az országban egyáltalán nincs Heine-Medin megbetegedés (aki utoljára megkapta, már elmúlt 25 éves), viszont tovább növekszik a fejlődési rendellenességben szenvedő gyerekek száma csakúgy, mint a halmozottan sérültké. Egyetlen tény, ha nem is ismeretlen, mégis elgondolkoztató: a rokkant fiatalok közül minden tizedik balesetet szenvedett.

A Szociális Intézetek Központjához 12 intézet tartozik, összesen 1930 gondozottal. Közülük 300 mozgássérült.

Kovács Istvánné igazgatóhelyettes:

– Legfontosabb feladatunk, hogy a fiatalok képességeihez megtaláljuk a legkedvezőbb továbbképzési módot. Tulajdonképpen nálunk rehabilitáció folyik. Tavaly 309 fiatal volt alkalmassági vizsgán. Közülük az orvosok 150-et találtak mozgássérültnek. Többségük szociális intézetbe került. Ott biztosítjuk számukra a megfelelő továbbképzést. Sajnos ötven gyermek állapota olyan súlyos volt, hogy kórházi ápolásra szorult.

Az intézeteket az állam évente férőhelyenként 36 ezer forinttal támogatja. A bentlakó gyermekek után a szülőnek gondozási díjat kell fizetni. Az önálló keresettel rendelkezőktől maximum 750 forint bentlakási térítést kérnek havonta.

– *Az intézetek legjobb esetében is csak 14–16 éves korban tudják fogadni a mozgásukban gátolt fiatalokat.*...

– A születés pillanatától kezdve vizsgálni kell a gyerek mozgáskészségét – magyarázza *Fogarasi Istvánné* pszichológus, a központ főelőadója. – A szülész- és gyermekorvosoknak kötelességük figyelni és jelenteni, ha rendellenességet észlelnek. 'Sajnos, gyakran elmulasztják. Ezért is fontos a rendszeres óvodai szűrés és hatéves korban az iskolaérettségi vizsgálat. A sérült gyermekek járhatnak speciális mozgásjavító iskolába, de a lakóhelyükhöz legközelebbi iskola magántanulói is lehetnek.

Miután leült, combja alá gyűri a nadrágszárát. Hajnali háromkor kelt, Bácsalmáson felsegítették a vonatra, itt Pesten már várták az ismerősök. Néhány napot a XI. kerületben tölt, míg lábprotézisét megjavítják. Húszéves múlt, és idáig alig mozdult ki a falujából.

– Nem volt lehetőségem. Most, hogy apámék vettek nekem egy kis robogót és át is alakították, jobban eljárók. A Keripar vállalatnak van itt egy üzeme, ott dolgozom présgépen. Állómunkát végzek egész nap, hamar tönkremegy a muláb. Betanított munkás vagyok, a keresetem havonta 2600 forint. Gondoltam feljövök Pestre, hátha jobban fizetnek, de itt hogyan éljek? Az üzemben rendesek, de nem kivételeznek velem. Én keresek talán a legkevesebbet, merthogy nincsen családom. Tudom én, nőülni kellene. Otthon csak a jóság, a mozi, meg a kocsmá. Legtöbbször a falusi focipályára járok, amíg tart a bajnokság. Találni kellene egy hozzám hasonló lányt. Most már félre tudok tenni egy kis pénzt. Eddig a honvédségi adót fizettem, mert a lábam ide vagy oda, én szerintük száz százalékos munkaképes vagyok.

Mária és Lajos egy pesti intézetben laknak, de szeretnének kikerülni onnan. Kérvényük már hosszabb ideje bent van a tanácsnál. *Fogarasi Istvánné* pszichológus igyekszik segíteni nekik. Jó példa serkent, hiszen a közelmúltban kapott lakást innen egy fiatal diplomás házaspár is. A Fővárosi Tanács elnökéhez fordultak segítségért. Méltányossági alapon meg is kapták a kétszobás lakást. A pszichológus helyzete mégsem könnyű. Most *Mária és Lajos* lakását kell kérvényeznie,

a két fiatal már csak erre vár. Nyugodt szívvel viszont nehéz döntenie, hiszen hogyan fogják megállni a helyüket? El tudják-e látni magukat? Lesz-e biztos jövedelmük, s lesz-e kire támaszkodniuk?...

Az elsietett döntés tehát végzetes következménnyel járhat a fiatalok életében, másrészt megnehezítheti a következő jelentkezők helyzetét is: *Látod, nekik sem sikerült!* Gond az is, hogy az önálló életre váró fiút és lányt buzdítani kell, erősíteni a hitüket; a kérvényben viszont minél elesettebbnek állítják be őket, annál jobb. Mária indokai: „Nyugdíjas szüleim vidéken laknak, ahol nincs munkalehetőség. Nyolc éve vagyok intézetben, elég volt, szeretnék önállóan élni, dolgozni. Férjhez akarok menni és gyereket is akarok. Szeretem a gyerekeket, mi is kilencen vagyunk testvérek. A kézműipari vállalatnál dolgozom, 1700 forintot keresek. Tolókocsis vagyok, ezért földszinti lakást szeretnék.” Lajos indokai: „Nyugdíjas szüleim vannak, emeleti lakásban szegényesen élnek. Külvárosi lakásról van szó, távol a bevásárló központtól, orvostól, mindentől. Önálló életet szeretnék élni, ehhez viszont lakásra van szükségem.”

Mária szobájában sok virág, televízió, egy polcon rádió, mellette magnó. Nagy traccspartira nyitunk be, nem zavarjuk a viháncolást. A lányok végignéznek, élvezik a szobába tévedt férfi zavarát. Mária segít, kitessekeli a barátnőit. Kocsijából segítség nélkül ül át az ágyára.

– Kérdezzen nyugodtan, én mindenre válaszolok.

– *Milyen férjet szeretne?*

Mária nevet.

– Csinosat, meg olyant, aki szeret.

– *Fontos, hogy egészséges legyen?*

– Egészséges nem kell. Megunnám, hogy állandóan segít. Legyen olyan, mint én. Legyünk egyformák. Volt itt egy barátnőm, egészségeshez ment hozzá. Szült két gyereket is, pedig az orvos megtiltotta. Azt hiszem, hogy a gyerekek sem egészségesek. A barátnőm izomsorvadásos. Már annyira rosszul van, hogy a férje öltözteti...

Mária elkomolyodik, hallgat. Kis idő után zavar a csend, felállok. A lány szépen lakkozott körmét nézegeti.

– Két éve, karácsonykor otthon voltam. A húgom bálba készült. Elöttem táncolt örömeiben. Kértem, mondtam neki, hogy hagyja abba. Ő meg csak táncolt előttem. Akkor nagyon sírtam.

Lajos könyvelő. Anyagutalványokat rakosgat a helyükre, s újabb adatokat vezet fel az előtte sokasodó kartonokra. Nincs kedve a többiek előtt beszélni, int, én követem. Kimegyünk az udvarra.

– Decemberben harmincéves leszek. Nem arról van szó, én nagyon jól érzem magam itt az intézetben. Sok a fiatal, néha jó a hangulat. Dolgoztam kint is – mutat a kerítés felé –, egészségesek között. Elegend van belőlük. Nem akarok többé megalázkodni, nem akarom, hogy megint bántsanak. De elegend van a tizenöt ágyas hálószobákból, a kényszerű összefértságből is. Ebben a korban már nem akarok többé kimenőt kérni, ha dolgom akad. Szeretnék feleséget, munkát, családot.

Elindulunk. *Árpád* a budai kisvendéglő kerthelyiségének rácsos kerítésén végighúzza az ujját. Minden léccel más hangot ad. Keze az egyik félig kitört bordonál tétován megáll.

– Nemrég végeztem a Műegyetemen – mondja –, néhány éve a honvédségi sorozáson a fene evett minden srácot, hogy sajnós alkalmas lesz... Én boldog lettem volna, ha beválogatnak. De azt mondták, nekik ilyen kicsi ember nem kell. Most is garbó van rajtam, kánikulában. Az egész testemet fekete szőr borítja. Az iskolában szőrös törpének, Makinak, Dzsudinak csúfoltak. Soha egyetlen lánynak sem mertem közeledni. *Iren* volt az első. Heine-Medines. Másfél éve ismerkedtünk meg... Amikor a szüleim megtudták, hogy feleségül akarom venni, elzavartak otthonról. Szerettem őt, de le kellett tagadnom. Hétvégeken kénytelenek voltunk IBUSZ szobákat bérelni. Néhány helyen azonban be sem engedtek minket. Takarodjanak el, nyomorékok, ilyeneket mondtak. Aztán összejöttünk egy idős házaspárral. Megértő emberek voltak, hozzájuk járhatunk. Úgy terveztük, összeházasodunk. *Iren* szülei gazdagok, biztos, hogy beszálltak volna egy kis pénzzel is.

Megáll, cigarettát húz elő.

– *Judit* a kolléganőm. Elvált, kétgyerekes szép szőke asszony. Nemrég egy vállalati kiránduláson feltűnően kedves volt hozzám. Azt mondta, őt semmi sem érdekli. Nagyon jó vele. Minde-

nütt jó vele. Tudja, hogy néznek az emberek, ha Irén kocsiját betolom egy cipőboltba vagy egy moziba? Judittal más... Neki nincs semmi baja. Vele én vagyok ember. De mi legyen Irénnel? Hogy mondjam meg neki? Ő is érzi, hogy az utóbbi időben történt valami, de nem kérdez, én meg nem beszélek. Némán tolom a kocsiban...

A mozgássérültek megközelítően kétharmadát születése után érte szerencsétlenség vagy baleset. Az országosan elfogadott statisztikai adat szerint többségük elmúlt negyvenéves. Jó részük tehát hosszabb-rövidebb idő eltelte után kényszerült életvitelének megváltoztatására. A testi bajt csak tetézte a vele járó lelki trauma. De éppen a család, a barátok, a közvetlen környezet, vagyis a társadalom az, amely ebben az időszakban legfeljebb megértő vagy sértődést provokálóan előzékeny. Pedig sokkal nagyobb feladata lenne. Megteremteni mindazokat a lehetőségeket, amelyeket a mozgáskorlátolt ember már nem tud megteremteni. Legfontosabb a rokkantsági foktól függően a további munka és mozgás lehetősége.

Év elején ülésezett a magyar rehabilitációs kongresszus. Nem csupán egészségügyi, hanem társadalmi, szociális és pedagógiai szempontból is megvitatta e réteg helyzetét. A dolgozók egészségügyi rehabilitációja összetett feladat. Orvosi részről azok a tevékenységek tartoznak ide, amelyek révén a beteg mielőbb kenyérkeresővé válik, ezzel párhuzamos a rehabilitáció munkaügyi része. Jogszabály állapítja meg a törődést azokkal, akiknek munkaképessége 50–67 százalékosan csökkent. Akinek egészségi károsodása ennél nagyobb és két év munkaviszonyt tud igazolni, az rokkantsági nyugdíjra jogosult; de – ha kívánja, és ha van olyan munkakör – akkor e mellett dolgozhat is. Legideálisabb a rehabilitáció akkor, ha nem is mindig a régi munkakörében, de legalább tanult szakmájában tudják továbbra is alkalmazni. Sajnos, kevés az ilyen jó példa. A gyárba, üzembe vagy irodába még csak felveszik, ha már nem tudják végképp lerázni, de munkája során vagy a maximumot nyújtja, pedig mozgáskorlátolt, vagy csak kevesebbet tud keresni s egyre gyengébben fizető munkákat bízna rá. De ez még mindig a szerencsésebb helyzet, hiszen nem szakad el a mozgássérült és a mindennapi élet, a közösség, a társadalom közötti köldökzsínór. Sajnos az évente rehabilitáltak 10 százalékanak már semmilyen lehetősége nincs. Hogy velük mi lesz, róluk ki gondoskodik, senki sem tudja, és ami ennél is aggasztóbb, senki sem tartja igazán feladatának.

Egy fiatal lány, *P. Zsuzsa*, két éve érettségizett, most könyvelő. Havonta két és félezer forintot keres, de ez nem elég ruhára, könyvekre, taxira sem. Tolókocsival csak a lakhelyéhez közeli piacig tud ingyen elmenni. Taxi nélkül minden távolabbi útja elképzelhetetlen.

Hajdu Péter a rokkantsági nyugdíj mellett szintén könyvelőként dolgozik.

– Ugyanazt a munkát végzem mint a többiek, mégis csak két és félezeret keresek. Egy fillérrel sem többet, mert nyugdíjam is van. Elég baj az nekem, miért kell még anyagilag is megrövidítenem? Miért ne kereshetnék többet, ha teljes értékű munkát végzek? A kollégák háromezer fölött vesznek fel a pénztárnál... Igaz nem tolókcsoiból.

Sokan szívesen dolgoznának, ha lenne hol. Sajnos a legtöbb helyen, amikor meglátják őket, közlik, hogy az állást már betöltötték, próbálkozzon máshol, azt a munkát, amit neki szántak, úgysem tudná elvégezni.

Dékány Lajosné, az egyik intézet szociális szervezője mást sem csinál, mint munkát keres:

– Nagyon nehezen találok – mondja. – Most is egy 20 fős csoportunk van munka nélkül. Idáig szerződésük volt egy téesszel, játékokat csomagoltak. Igaz, munkát alig küldtek. A vállalatok megértőek, de ez kevés. Sok cég csak azért keres meg minket, hogy munkakönyves állományba vegyen, de munkát nem ad, vagyis nekik csak a létszám kell, számukra csak egy a lényeg: az általagnál jóval olcsóbb munkaerő.

– Én nem tagadom, lehetőségek vannak – mondja *Hajdu Péter* –, de a lehetőségek és köztünk még nagyon nagy a távolság. Azt hajtogatják egész évben, hogy társadalmi beilleszkedésünk a lényeg. Ez is súlyos gond, de ehhez feltételek kellene: a jelenleginél jóval rendezettebb anyagiak, minket is figyelembe vevő közlekedés és lakás. Ezek hiányában nemcsak mi, mások sem tudnak beilleszkedni...

Tavaly ünnepelte a két legrégebb magyarországi mozgásgátolt-sportegyesület alapításának tízéves évfordulóját. A történelmi hűség kedvéért megemlítjük, hogy hazánkban a század elejére nyúlik vissza a mozgásgátoltak sportjának története. Nemzetközileg a legkorábbi és a legnagyobb számú találkozó a harántsérült sportolók rendezték 1948-ban Angliában. Azóta Stoke Mandevilleben évente megrendezik a parapleg és a quadrupleg (kettő és négyvégtag károsodott gerincvelő sérült) sportolók találkozóját.

1960 óta az Olimpiai Játékok évében rendezik meg (eddig összesen 6 alkalommal) a Paraolimpiát is mozgás- és látássérült sportolók részvételével. Néhány ország küldötte 1970-ben az I. Saint Etienne-i Világjátékok során javaslatot tett egy olyan koordináló szerv létrehozására, amely segítené a szocialista országok rokkant sportolóinak együttműködését a nemzetközi rokantsport mozgalmak kifejlésztésében. Ez a szervezet létrejött, s napjainkban az *Intersportinvalid* nevet viseli.

A lábszáramputált vízipólózóról, *Halassy Olivérről* elnevezett első magyar klub az alakulása utáni második évben – 1972-ben – már nemzetközi spartakiadót rendezett. Azóta az ország számos városában alakultak hasonló klubok azzal a céllal, hogy minél több mozgásgátolt számára biztosítsák az egészséges testmozgást. A klubok tagjai jónéhány nemzetközi versenyen kimagasló eredményeket értek el. (1975-ben Saint Etienne-ben egy rangos versenyről például 23 résztvevő ország közül a franciák után a mieink hozták el a legtöbb érmet, nyolc aranyat, hét ezüstöt és tizenkét bronzot.) Az eredmények mögött rengeteg akarat, számos orvos, tudós, dolgozó és jó néhány vállalat, intézmény támogatása húzódik meg.

Az egyik kiadványban van egy fotó. Lábszáramputált atlétát ábrázol a startpisztoly eldördülése előtt néhány pillanattal. Arcán feszült izgalom, haja, amint előrehajol, szemébe lóg. Kezében váltóbot. Mögötte ezernyi tolokocsiból biztatják társai.

A Gyógyászati Segédeszközök Gyáranak munkásbejárója mellett egy tábla húsz szakmát hirdet. Azonnali felvétel van (volna) szíjgyártó, kötszerész, fűzőkészítő, műszerész, cipész szakmákban. Segédeszköz nélkül a mozgásában korlátozott ember képtelen a számára életet jelentő mozgásra.

Plesa István gyárigazgató:

– Szervezeti felépítésünk optimális, bajok inkább a személyi és az anyagi háttérrel vannak. Legtöbben cipőre várokoznak. Sajnos 1953 óta az országban nincs ortopéd cipészképzés. Nálunk 126 szakmunkás dolgozik. Az országos igény évente 60 ezer pár, mi tavaly 22,5 ezer párat gyártottunk. Egyszerűen nem győzzük. Talán a jövőben besegítenek a cipőgyárak is. Nincs tekintélye a szakmának. Ha rosszul tanul a gyerek, az apja azzal fenyegeti meg, hogy elküldi szüsterinasnak. Jó ortopéd cipőt pedig csak az tud gyártani, aki a szakmán túl ért a patológiához, fizioiógiaához, mozgásmechanikához is. Az NDK-ban például van olyan ortopéd cipész, aki egyetemen tanítja a szakmát.

Legkorábban a gyermekek (3 hónap alatt) és a súlyosan deformált lábú felnőttek (6 hónap alatt) juthatnak lábbelihez. Utcai kocsiból viszont most is van raktáron.

– Ezt a típust három éve gyártjuk, sajnos a kereké miatt nem veszik. Olyan gyenge, hogy falu helyen egyáltalán nem, városban is csak aszfalton használható. Keskeny a ráf, gyengék a küllők. Hiába kérjük a csepeli gyárat, hogy részünkre ne sima biciklikereket gyártson, mert az gyenge... Néhány ezer kerékért nem éri meg nekik az átállítás.

– Komoly feszültség van az igények és a kielégítés között – panaszkodik *Brayer Gyula* kereskedelmi osztályvezető. – Már az is öröm lenne, ha kézzel hajtható kocsiból eleget tudnánk gyártani.

– *Sokan viszont elektromos szobakocsira vannak utalva.*

– Nézze, egyelőre még azt sem tudjuk, hány ember vár az országban alapvető segédeszközökre. Nyugaton gyártanak már elektromos szobakocsikat, de nálunk ehhez nincsen ipari háttér. Egy ilyen kocsi annyiba kerül, mint egy Trabant. Igaz, mi is foglalkozunk hazai konstrukcióval. Az év végére el is készül, de ez csak egyetlen prototípus lesz. Arról, hogy ki és mikor fogja gyártani, én nem tudok.

Egyetlen műküz, amely akkumulátorral és érzékelővel van felszerelve 60 ezer forintba kerül. *Dr. R. L.* ortopéd orvos mégsem az ellátás nehézségeiről beszél. Ennél is fontosabbnak tartja a következőket.

– Minden az amputációtól függ, mégis alig van olyan orvos, aki ért hozzá. Nálunk az amputálást tizedrangú műtétnek tartják. Legjobban a beteggel tolnak ki és nem utolsó sorban velünk, hiszen a szakszerűtlen orvosi beavatkozás nagyon megnehezíti a protézis előállítását is. Az egyetemi tankönyvekben jó ha fél oldal szerepel a protetikáról, pedig az amputáció nemcsak abból áll, hogy levágok egy lábat. Persze, honnan tudná az orvos, hogy a sérüléstől 5–10 vagy 15 centire vágjon, hiszen az egyetemen egyetlen művégtagot sem láthatott. Honnan tudná, hogy a csonkra hogyan kell ráerősíteni a tokot. Nem egy esetben a rossz helyen végzett amputálás miatt, ha az magasan a combon történt, a beteg medencecsontjához is hozzá kell nyúlni. Ráadásul az ilyen műtéteket általában kezdő orvosok végzik, hogy mégse egy csirkén tanulják meg a nyirbálást. . .

Nagyválti Ferenc műszaki titkár utolsónak a szűk kaptafaraktárt mutatja meg. A polcokon több ezer fából és parafából valamint műanyagból készült minta. Némelyikről csak jóindulattal lehet elhinni, hogy egy láb hű másolata. Aki cipőt igényel, annak kaptafáját ebben a raktárban őrzik, hogy legközelebb gyorsabban tudjanak számára lábbelit készíteni. Aki öt évig nem jelentkezik, annak a kaptafáját selejtezik, hiszen az ő esetében már nem a cipő volt a szokottnál strapabíróbb. Az egyik pár alig arasznyi nagyságú kaptafa, anyaga még friss, nincs bebarmulva. Rajta tintaceruzával az írás: „1979. Kecskemét, D. Sanyikáé”.

Marczibányi gróf egykori vadászkastélyának csendjét táskarádió hangja veri fel. Néhányan ki-merészkedtek a napra. A kastély még álló része mellett új épületszárny emelkedik. Budapesten van az ország két mozgássérült intézete. A nagyobb itt, a Marczibányi téren. A régi épület lépcsőháza aládúcolva, a szobákban rengeteg ágy és éjjeliszekrény. Pedig *Timár Zsuzsa* vezető nevelő szerint erre a szárnyra már nincs is lakhatási engedély. Most a két épületben összesen 220 fiú és lány él. Ha a tervezett bővítés teljesen elkészült 312 lesz a férőhelyek száma.

– A legtöbb itt lakó – mondja a vezető nevelő – dolgozik vagy tanul. Az átlageletkor 30 év körül mozog. Vannak órás, műszerész, varró szakmunkásaink és vannak adminisztratív dolgozók is. Sokan gimnáziumba, néhányan pedig egyetemre járnak.

Az első lakók még a 60-as években költöztek be az innen kihalt vagy elköltöztetett hadirokkantak helyére. A kastélyt ugyanis a II. világháború után „átalakították” hadirokkantak házává.

– A mi feladatunk – folytatja *Timár Zsuzsa* – a bentlakás, az oktatás, a képzés, a foglalkoztatás és a szabad idő hasznos eltöltésének biztosítása. Sokan a kerítésen kívül azt hiszik, hogy itt a szegény nyomorékok csak ülnek és néznek, holott reggeltől estig van elfoglaltságuk.

– Én csak azért jelentkeztem ide – mondja *Z. Éva* –, mert le akartam érettségizni, de most már érzem, innen el kell mennem – míg beszél nem néz a szemembe. – Az életét mindenkinek egyedül kell rendeznie.

Az új szárnyban lift is van. Alul ebédlő, az egyik sarkában kis presszóval. Itt tartják összejöveteleiket, itt ünnepelnek és itt ütik el szabad idejük nagy részét is. Kénytelenek, hiszen eddig csak az új lakószárny készült el, így a hozzátartozó oktató helyiségekre, az orvosi rendelőre és a nagy tornateremre még várni kell. Van egy büfének is szűk tornaterem és egy még kisebb, 3000 kötetes könyvtár. Viszont a nevelő tanár szerint nagyon sok kirándulást és színes szórakoztató műsort rendeznek.

A 17 éves *Kovács Péter* Somogy megyéből érkezett.

– Órásnak tanulok egy angyalföldi iskolában. Néha vannak közös programok, de engem nemigen érdekel. Inkább tévét nézek, olvasok vagy sportolok. Hétfőn tekézzünk, szerdán pingpongozunk, most is csak a maga kedvéért vagyok itt. . . Mindjárt megyek taxival atletizálni, sajnos az intézetben ilyen lehetőségek nincsenek. Havonta 350 forint az ösztöndíjam, ebből kocsikázni nem telne, de kaptunk a taxivállalattól ingyen csekket. Ha kitanultam a szakmát, visszamegyek Kaposvárra órásnak egy ktsz-be.

Balázs József második egyetemi hallgató. Azon kevesek közé tartozik, akiknek saját autójuk van.

– Inkább ne lenne – mondja. – Abból a biztosítási pénzből vettem, amit a balesetem után kaptam. Sokat unatkozom. Nincs tornaterem, uszoda, még üres szoba is csak néha. Hétvégén maximum kimegyek a napra, ha süt. Nincs minden rendjén az intézeti demokráciával sem. A pároskapcsolatokat nem szeretik, a társalgóból kilenckor fel kell jönni, de az sem ritka, hogy a folyo-

sói ajtókat kora este bezárják. Úgy érzem, sok az előítélet velünk szemben, és nemcsak a kerítésen túl. Sok mindenért nekünk is jobban kellene harcolnunk. Nem ide kell befészkelődni, innen egyszer el kell menni. A végén majd csak itt érezzük biztonságban magunkat, s félünk kimenni innen. Ez pedig szörnyű.

– Ebben az évben naponta jönnek ide szervezetek, képviselők, újságírók, egy kicsit már reklamizúnek érezzük ezt az egészet – mondja a török származású *Tarik Damirkan*. – Gyanús, hogy ilyen sokan nyitják ránk az ajtót mostanában. Szerintem csak a saját lelkiismeretfurdalásukon akarnak enyhíteni az emberek. Később meg – ahogy eddig sem jöttek, ezután sem fognak. Azért vannak hasznos dolgok is, vannak, akik segítenek, támogatnak bennünket.

Nemrégén Tarikot, aki szintén egyetemre jár, szerették volna beválasztani az intézeti tanácsba, de nem lehetett. Indok? Nem magyar állampolgár, így nem ismerheti az intézet gondjait sem, ahol él...

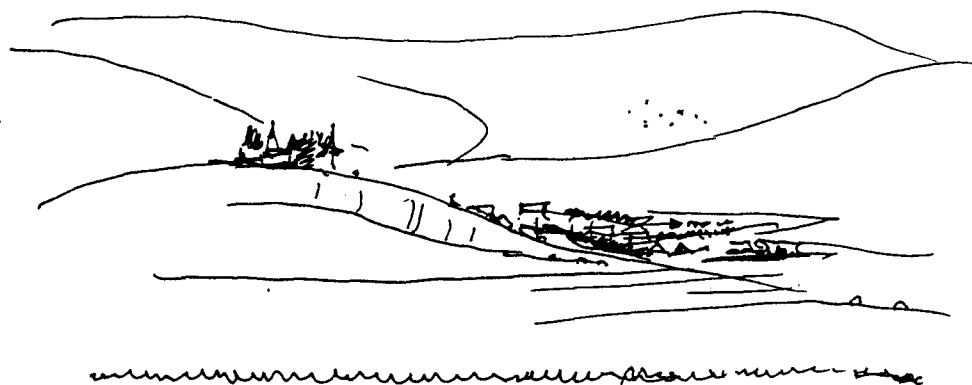
Az új szárny folyosóin hűtőszekrények, mosógép, a fürdőkben különböző magasságban elhelyezett kézmosók, a kádak előtt és fölött fém kapaszkodók. Hajdu Péter tavaly két órát késett egyik intézeti társuk esküvőjéről.

– Bementem fürödni, és közben mindenki megfedkezett rólam. Ennyit arról, hogy milyen praktikusak ezek a kapaszkodók – s nevet a többiekkel. – Tolókocsiból a villanykapcsolót, de a folyosói hűtőszekrények ajtaját sem lehet elérni. ... Ez az ország legmodernebb intézete. De hát mi vagyunk itt, mi élünk itt, és mi ennek is tudunk örülni, nekünk ennyinek is örülnünk kell.

Dániel Rita, aki másodállásban az intézet gyógytornásza, így fogalmaz:

– A mozgássérültek gondjait sem az utca embere, sem egy kikiáltott év nem tudja megoldani. Az idén több segítséget kaptak, mint általában, de ez kevés. Helyzetükön csak előre kidolgozott, hosszú távra szóló programmal lehet gyökeresen változtatni. De így is csak abban az esetben, ha a tervbe vett feladatokat el is végezzük.

Egyikük éppen a születésnapját ünnepli. Kerül pohár is, az egyik lány elmossa valamennyit, aztán kitölti mindenkinek egyenlően – az üveg Lánchíd-konyakot. Közben kifolyt a friss kávé... De mielőtt innánk, a nyitott ablakon kibámulva hosszasan kevergetjük.

Végre

Kötet mély

Glosszák a Genézishez

*I. Mintha együtt volnánk mind a manézsban.
Csak darabokra hullott létezés van,
csak magányában igaz; száz alakban
csak az való, ami összerakhatatlan.*

*II. Láttál-e: agyaddal álmodó fákat?
Árván, lélekké emelkedő állat
kápráztat, s míg millió terem egyet,
nem egyén, az Egész különböztet meg:
a halandóság öröklét-palackban
s hogy millió év ring a pillanatban.*

*III. Különvált mosolyokban hogy találjak
rájuk: egyetlen a szépség, a tájak –
nincs is a táj, csak szemünk szeletelte
ilyenné. Különbözővel megtelt-e
Földünk, világözön színén e bárka?
Minden öröm magányos csúcs, hiába
hogy ő és ő nem különbözik tőled –
szépségeink nem összegezhetőek.*

*IV. Önmagában lel mozdulatlanságra
a részlet tehetetlen áradása,
egyetlen lányomnak millió arca az,
mely millió lányban egyetlen, ugyanaz.*

*V. Határt szab a biztos, a hihetetlen.
Természetemmé vált a lehetetlen.
Csak végtelennel pájtás ösztönöm véd –
jövendő halottnak vagdosom körmét.
Akarom: (bár irigylem, ki elhantol)
szabaduljak meg vígan magamtól.*

*VI. Egyesül-e test és test, szó és érdem? –
széthulló világaink: egy korty vérben.*

Egy kottalapra

*Bárki, bárhol a világon
földeken vagy utcán bandukolva
magában dudorászik – nem tudja bár:
zenét ünnepel –
de a magányos hegedős
(bár senki ne hallja játékát)
már hirdeti is ezt az ünnepet,
ahol pedig többen összejönnek
a muzsika-múzsza nevében
örvendeni, ott a világ
legnemesebb erői gyülekeznek.*

MOLNÁR MÁRIA

„JÖJJENEK EL A HÉTKÖZNAPOK...”

(*MEDITÁCIÓ*) A szenvedés a világban a megfejthetatlenség érzését kelti bennünk. Ha őszintén vállaljuk a vele való szembenézést, csakhamar el kell ismernünk, hogy emberi okoskodás alapján nem is igen lehet megfejtenünk. A bibliai Jób barátai elsősorban abban hibáztak, hogy kárvallott társuk sorsa nem indította őket részvételre, s így meddő bölcselkedésükkel nem is szólhattak igazat Isten lénye felől.

A világ szenvedését látva a hívő embernek mindig arra kell gondolnia, hogy ezeket a szenvedéseket a maguk valóságában egyedül Isten érzékeli igazán. S ha mi is igazán szeretnénk valamelyest megérteni, Istennek irántuk való magatartását kell megértenünk és sajátunkká tennünk.

Sokan kérdezik, kérdésüket szinte azonnal válasznak is tartva, hogy Isten miért is engedi meg azt a töméntelen bűnt, bajt, betegséget, mellyel a világ kezdettől fogva terhes. Az igazság ezzel szemben az, hogy Isten valójában fékezi a rosszat, mert ha nem fékezné, már nem állana fenn a világ.

A Szentírás minden rossz okának a Sátánt, a teremtes és az élet ellenségét mondja. Arról, *hogyan* történt ez az embernek aligha fölfogható lázadás, néhány pillanatkép-prófécia szól (Ez 28, Iz 14), de arról, hogy *miért* is történhetett meg mindez, már semmi sem beszél. Mi sem okoskodhatunk tovább. A rossz munkáját magunkon érezzük, Isten még inkább megvilágította a megváltás tervével és bizonyosságával, s nem azt kívánja tőlünk, hogy bölcselkedjünk róla, s ezáltal félig-meddig békét is kössünk vele, hanem azt, hogy küzdelmet vívjunk ellene.

Isten megengedte a rosszat, nem semmisítette meg a kezdet kezdetén, s az embert is bőségesen ellátja kegyelmével, hogy küzdeni tudjon vele. Bajban vergődve mindig érezhetjük, hogy létezik szabadulás, van, aki megszabadít. Erején felül senki sem szenved kísértést, mert a gondviselő Isten a bűn ellenére is képes igazságosan kormányozni világát s benne külön-külön mindannyiunk életét. „Boldog ember az – mondja Jakab apostol levele –, aki a kísértésben kitart; mert minekutána megpróbáltatott, elveszi az életnek koronáját, amit az Úr ígért az őt szeretőknak. Senki se mondja, mikor kísértetik: az Istentől kísértetem, mert az Isten gonoszsággal nem kísérthető, ő maga pedig senkit sem kísért” (1,12–13).

Így kellene tekintenünk felebarátainkra, akár férfiak, akár nők, akár öregek, akár fiatalok, akár hozzátartozók, akár idegenek, akár egészségesek, akár betegek. Ha Isten mindenkit saját gyermekének ítél, hogyan különíthetnénk el mi egymást? Csak Isten szeretete, s az Istenben való szeretet az igazi szeretet, mert szabadon gyűjt össze, valóságosan egyesít, s minden más szeretet pótlék csupán, és ideig-óráig van érvénye.

(HELYZETJELENTÉS) A rózsadombi Heine-Medin utókezelő kórházba két éve látogatók rendszeresen. Pár hónapja rendkívüli változást vettem észre. Több a látogató, mint volt a televízió, rádióriportok készültek, építeni kezdték a liftet, a fekete-fehér tévéket színesek váltották fel, a régen várt betonlejáró is elkészült, brigádfelajánlások érkeztek. Ez a sok újdonság a rokkantak nemzetközi évének köszönhető. Sokat beszélgettem velük ezzel kapcsolatban is, és ezt a rövid helyzetjelentést az ő elbeszéléseik és a magam megfigyelései alapján próbáltam összeállítani.

Az itt lakók majdnem valamennyien gyermekparalízisek. E betegség veszélyesebb formája a légzőszerveket működtető izmok megbénulása. Ez a vírusos fertőzés 1956 és 1959 között szedte utolsó áldozatait. Volt, aki két-három éves korában kapta meg, de van közöttük felnőtt korban megbetegedett is. Mivel az agyat nem éri ez a betegség, szellemileg nem károsodtak, kivéve akkor, ha a légzésbénult beteg a kór kezdeti szakaszán nem jutott elég gyorsan mesterséges lélegeztetéshez. Ilyenkor az agyban ugyanis oxigénhiány következik be. Gyakran figyelmetlenség, felületesség szüli ezt, és sajnos, ebből eredő károsodásra is van itt példa.

A legnagyobb gond tehát a lélegzés, a lélegeztetés. Napközben még tudnak akaratlagosan a lélegzésükre figyelni, de éjszakára vastüdőbe, hintaágyba és – a legtöbben – lélegeztetőgépre (respirátorra) szorulnak. Mozgásgátoltságuk egészen változó. Felsőtestük általában erősebb, egyik vagy mindkét kezüket tudják mozgatni. Láruk viszont gyenge. Közülük egyetlenegy tud járni, bár keze, karja, nyaka, háta teljesen merev. Valamennyiüknek a szeme beszél legtöbbit. Van itt egy beteg, aki se beszélni, se mozogni nem tud, de a szemével mindent meg tud értetni. Ketten izomsorvadásban szenvednek; ennek tünetei hasonlóak a Heine-Medin kórhoz, de ez az állapot állandóan romlik, míg az előbbi nagy akaraterevével vagy operációval javulhat, rosszabb esetben stagnál.

A kétszintes épületben négy osztály van és jelenleg 26 beteget ápolnak. A betegek életkora átlagosan 22–30 év között van, a legfiatalabb 18, a legidősebb 40 éves. A nővérek, beteghordók, konyhások, éjszakások, műszaki felelősök létszáma 14–15. A legnagyobb probléma a nővérhiány. Ágytálazás, öltöztetés, áramszünet esetén pumpálás, leszívás stb. mind-mind az ő feladatuk. A tapasztalat azt mutatja, hogy az újonnan jövő nővéreket fel kellene készíteni, hogy alaposabban átlássák, milyen felelősségteljes munka ez. Aki a betegeket vállalja, annak velük kell élnie, fokozottabban, mint bárhol másutt. Nővérek és lakók között állandó barátság szövődhetne, de ehhez mindkét részről megértésre, türelemre volna szükség. Napjaink életüteme és közfelfogása, bizony, nem kedvez ennek. A kevés kereset, a nehéz fizikai munka és a túlórák miatt sokan hamar itt hagyják ezt az állást. Most néhány szülőt próbálnak bevonni a sokasodó feladatok elvégzésébe.

(BESZÉLGETÉS) Egyikük egyetemista, harmadéves bölcsészhallgató. Egyéni levelezős. Tisztán lát, határozottan beszél, sokan – társai és ápolói közül egyaránt – ezért haragszanak is rá. Pedig nem kellene. Az embernek elemi igénye, hogy a világ folyásáról beszéljen és tudakozódjék.

– Mit is értünk rehabilitáción? – kérdezi. – A sérült ember visszahelyezését a társadalomba, vagy, ahogy ma mondanánk, visszaadását a társadalomnak. Ami azt jelenti, hogy egyenértékűvé tesszük a társadalom többi tagjával. Szeretném megkérdezni, meg tudjuk-e ezt tenni, ha az átlagtól különböző egyéneknek vagy csoportoknak külön intézményeket biztosítunk, azaz növeljük és erősítjük a bennük erősen élő kitaszítottság érzését.

– 1980 végén egy mozgássérült-ankétot rendeztek, és ezen hivatalos részről jelen volt egy-egy orvos, pszichológus, szociológus és közgazdász. A szintén megjelent egészségügyi dolgozóknak megmagyarázták, miért kapnak olyan gyalázatosan rossz fizetést, és mentségül, mint ma általában, a rossz gazdasági körülményeket említették.

– De, hogy még az anyagiaknál maradjunk, a rokkantak sem kapnak hozzájuk méltó fizetést. 90 százalékukat egyébként is jóval a képességeik alatti munkahelyeken foglalkoztatják. Mozgássérült diplomásoknak több éves harcot kell folytatniuk, amíg képzettségüknek megfelelő állást kapnak, és ebben is mind erősebben közrejátsszik a társadalmi előítélet.

– Gondolkozzunk el azon a tényen, vajon miért kellett az ENSZ-nek az idén meghirdetni a rokkantak nemzetközi évét! Azért, hogy a rászorulókra odafigyeljenek.

– Mindenkinek joga van a kultúrához, de az egész országban nincs olyan színház vagy hangversenyterem, ahová tolokocsival is be lehetne menni, mozi is csupán egy vagy kettő.

– A segíteni akarókból túlnyomó részben kétfajta szélsőséges vélelet megnyilatkozási formája csap ki.

– Az egyik negatív előjelű, a másik szirupos, fejsimogató sajnálkozás. Egyikre sincs szükségünk. A józanul megfontolt segítség többet ér, sokkal többet, és ez kellene.

– Beszélnem kell azokról az emberekről és jótékonykodó csoportosulásokról, akik – kihasználva az 1981-es év adta lehetőséget – a humanizmus bajnokaiként tüntetik fel magukat. Ehhez aztán igénybe veszik a sajtót, rádiót, televíziót. Csak egyetlen kérdésem volna hozzájuk: eddig hol voltak? Bár még csak néhány hónap telt el az évből, arról azonban nem hallottam, hogy közösen érdekelt szakemberek tárgyaltak volna sok-sok elintézésre váró dolgunkban. Remélem, a jövőben nem mulasztják el az illetékesek ezt a lehetőséget. Az UNICEF egyébként az egész évtizedet – 1990-ig – a rokkantak évtizedének nyilvánította.

– Néhány kérdést megemlítek, ezeket bármikor napirendre lehetne tűzni. Először is a munkaügy kérdését. Ezt már említettem. Nem értem, miért ne lehetne bizonyos fokú, ésszerű előnyöket nyújtani a hátrányosabb helyzetből induló fiatal rokkant munkakezdő részére.

– Másodszor a közlekedést hoznám elő. Legalább a dolgozó vagy a tanuló mozgássérültek számára jó lenne elektromos tolokocsi biztosítani. Ezzel lényegesen növelnék mobilitásunkat, termelékenységünket, és nem utolsósorban, jelentős anyagi terheket vehetnének le a vállunkról. Hiszen azokat az anyagi terheket, amit a közlekedés ró a mozgássérülthez, a munkaadó nem veszi figyelembe.

– Harmadszor – a lakás kérdése. De erről jobb nem is beszélni, hiszen ez egy ép embernek is nagy problémát jelent.

(MEDITÁCIÓ) A mozgássérültek – ahogy nevük is kifejezi – legsúlyosabban mozgási funkcióikban gátoltak. Tanulni, dolgozni tehát tudnak, testi, de főleg szellemi erőfelfrészre képesek. Az erősebbek segítik a gyengébbeket. Aki tud mozogni, vásárol. Aki nincs egész nap géphez kötve, s maga tudja hajtani tolokocsiját, vállalja az üzenetek vívését-hozását az osztályok között. Esetleg etetik is egymást.

A brigádok egyre szaporodó főljajánlásokat tesznek, de jó lenne, ha azt kezdeményeznék, ami-re valóban szükség van. Nem a színes tévé a legfontosabb, hanem a tolokocsi, a nyelvtanárok fizetése, az autóbusz, a közös könyvtár... De mindenekelőtt: tolokocsi.

Elektromos tolokocsit Magyarországon nem gyártanak. De még a gyártás licencét sem vették át, noha közel háromszázezer a hazai mozgássérültek összlétszáma. Így mindenki, akinek szüksége van rá, az NSZK-beli Meyra-céghez fordul levelével. Meg is érkezik a válasz a katalógussal és az éppen érvényes árakkal. Jelenleg egy elektromos tolokocsi ára körülbelül 6000 márka, azaz több mint hatvanezer forint – megfizethetetlen összeg. Meyra Krankenfahrzeugfabrik, Wilhelm Meyer, 4973 Vlotho.

Van kézzel és szájjal működtethető elektromos, akkumulátorral tölthető kocsi. A külföldről érkezett gyártmányok egyetlen hibája, hogy itthoni elromlásuk esetén nehéz hozzájuk alkatrészeket szerezni. Az egyik fiú szeretne az öccsével kocsit készíttetni, és van egy ismerősük is, aki anyagot adna, segédkezet nyújtana. Talán így, házilag olcsóbb, noha hosszabban is tart egyet-egyet elővárárszolni.

Az egyikük szavait idézném, aki a nemzetközi évvel kapcsolatban így nyilatkozott: „A fele is elég lenne ennek a gőznek... A volánosok, a filmstúdiósok, mindenki megmozdult. Tetszik, hogy ennyi a segítőkész ember, de én azt szeretném igazán, hogy csendben, a hétköznapiokon is jöjjenek.”

Szabó László képeihez

Kint vagyunk, a bejárat előtti betonon. Buda, Baba utca tizennégy. Laci láthatólag élvezi a szép tavaszi időt. Egy kislány áll toló-kocsija mellett. Beszélgetnek.

Hamarosan én is a társalgásba elegyedem. Pontos, magvas válaszokat kapok, bár sokszor kell megállania, megpihennie. A várakozási időt egy mosoly emléke rövidíti meg, könnyed, fesztelen. Műveiben is van valami ebből a könnyűségből, noha témái, beállításai az erkölcsi világ nehézkedéseinek ismeretében készülnek.

Életéről keveset beszél. 1953. június 12-én született Újpesten, munkásszülők második gyermekeként. Édesapja nyugalmazott hajós, szerelő-parancsnok, édesanyja portás. Egy bátyja, két öccse van.

1957-ben, oltás után lett beteg. Romlott volt az oltóanyag. Először a László Kórházba került, két év után helyezték át a Baba utcába. Elvégezte a nyolc általánost, le is érettségizett, 1976-ban végzett.

„Tanulásban igen győnge voltam – vallja. – Csak azt tanultam, ami érdekelt. Közepesenél tovább nem nagyon vittem, számtanfeladataim tele voltak rajzokkal. Minden füzetemet körberajzoltam. Fejekkel, hajókkal, állatokkal. Általánosban egyszer új tanárnőt kaptunk. Bernáthegyiné, Vera néni. Türelmes volt, több feladatot is megoldatott velem. Már nem rajzoltam többé fejeket, és ezt ő igen hiányolta.”

Lacit a művészetben egyik felnőtt beteg-társra indította el. Virágos lapokat kért tőle. Ő nem akart rá vállalkozni, de az kétszáz darabot rendelt tőle. Jól sikerültek. Ez volt az első nagy sikerélmény, 1977-ben. Majd kö-

vették a többiek. László Anna *Vaspólya* című könyvének borítóját is ő festette.

Rajzol és fest. Ceruzával, tustollal, vízfestékekkel. Ülve vagy fekvé, szájába vett ecsettel.

1979-ben volt a Rádió kultúrtermében kiállítása egyik-másik (Marczibányi téri) betegtársával közösen. 30 képet vitt oda, tájképet, mesés jeleneteket, vallásos témákat. Ekortól kezdtek komolyabban fölfigyelni rá. Betetőzte a *Siker* – Vitray Tamás műsora. Ezt követően nyolc helyen volt már kiállítása. Székesfehérvárott, Vácott, Budapesten. A legutóbbi 1981 májusában, a Gorkij fasorban.

Mióta megjelent 1981-es naptár-illusztrációja, egyre többen keresik fel. Személyesen, telefonon, egyesek és intézmények. Csak abba ne maradjon!

„Szeretném fölírni az embereket. Hiszek Istenben. De azt is látom, hogy sokan azonosítják magukat vele. Vannak nagyon rossz szanatóriumi tapasztalatok. Volt olyan, aki odament az egyik beteghez és azt mondta neki: »Kelj fel és járj«.”

„Sokáig azt hittem, hogy teljesen fölösleges minden. Képzeldésemre a többiek csak legyintettek. Most már be tudom bizonyítani egy részüket. Jólesik, ha mondják, csináljak valamit. És amennyit bírok, csinálom is.”

A jelenlegi *Vigília*-ban három képet láthatunk tőle. A *Kínszenvedés* három jelenetét. Közülük kettő az eredeti szerint színes, barna, kék, fekete tónusokkal. Kompozíciójuk így is kivehető, vonalaik árulkodnak. Drámat rögzítenek, amelynek meg kellett történnie. Kárhozatos tett és elkárhozott arcok. Indulat, harag, bosszú – de már félig kitépett méregfogakkal. Az öröm is ott van rajtuk, a képeken, hogy mindez megtörtént, és nem hiába történt.

(R. J.)

Néha

Néha az élet oly bensőséges,
mint az anyák leveléből
egy sor.
Atlátható, reményteljes,
ragaszkodást sugalló.

Máskor:
bukott tenyér, ismeretlen
taktikai fal. Vihar elől
csalánhoz térdeplő tövis.

Értekezés a filozófiáról

Elgondolkoztál-e már
a nullák különös sorsán,
hogy milliós nagyságrenddé válhatnak,
ha biztos pont,
akárcsak egy,
egyetlent szám van előttük?

*

Orgonamuzsika szól, műszálas Magnificat.
Az ember balsorsára gondol,
s a méz-illatra a kertek felett.
A gyerekkor alfája villan,
s a pici lábnyomokra
egy világ ómegája ráfelel,
a terrorista és a pápa.

*

Mit és kit bizonyít
fizikából, kémiából, anyagból
felépült testem,
ha oly sokszor mellékessé zuhan
a lelki szükségletek hősieles testamentumain
égve?! – És el nem égve.

Nincsen ember hiba nélkül,
és nincs hiba ember nélkül.
Így aztán Istennek vállalnia kellett
hatalmas kockázatunk.

*

Nem a saját nyugtalan életünk
utasít rendre,
hanem a természetben hagyott
szépséges nyomelemek,
a lelkiség atomenergiája.
Istennek annyi lehetősége van.
És nekünk csak ő.

*

Így hát a köd-merő tájon
a fénylő plusz-mínusz jeleken
tétován ring a szívem
olajágak, arculcsapások
és nagy csillagok között.

A báránynak a farkas nehéz vonzás.
Míg a farkasnak a bárány –
könnyű eledel.

Portré Z. X.-ről

Most még van mivel túlélnie
Jézus és Júdás párbeszédét,
vagy inkább beszédtelenségének
lényegét.

Az egyik azzal, hogy él,
már elárul,
a másik azzal, hogy él,
már terem.

*

Tökéletlenségük üregében forognak
az alternatívák, a páros tételek.
S mindent eldönt a felebaráti gyűlölet,
vagy szeretet.

A JÓ ÉS A ROSSZ AZ EMLÉKEZÉSBEN

Tudjuk, hogy a „poétai” munka, a szó eredeti értelmében a görög nyelvben cselekvést, valaminek a „csinálását” jelentette; a német „dichten” pedig, azonkívül, hogy irodalmi mű (ami nem szükségképpen vers) létrehozását jelenti, további értelme szerint a „tömörítést”, *sűritést* (valamint a hajófenék vízhatlanná tömítését is) jelenti.

Ibsen mondta egyszer, hogy a költészet naponta ismétlődő ítélethozatal önmagunk fölött; nem feledkezve meg arról, hogy a költészet még olyan kegyetlen is, amitől bármelyik pillanatban megfosztathatunk.

Az írás tehát a cselekvés igényéből is születhet (vagy kell, hogy szülessen?), abból a szándékból, hogy rányomjuk saját bélyegünket a világra, még ha halványan és tűnékenyen is; hogy valamilyen nyomot hagyjunk magunk után; hogy áltassuk magunkat azzal, hogy volt valami mondanivalónk. De az elmúlt események fölidézése ugyanakkor nehéz egyensúlyozási feladat is az emlékezés és feledés között, ha igaz az ókori zsidó mondás, mely szerint az egyik és a másik együttvéve a két legbecselebb ajándék, amit Isten az embernek adott; életünk támasza és oltalmazója: az emlékezés, hogy megőrizzük azt, akik vagyunk, múltunk gyermekei; a feledés, hogy ne váljunk önmagunk és múltunk, jó és rossz hangulataink rabszolgájává; ily módon az utóbbi meg is szabadít önmagunktól, napról napra megtisztít történetünk egy részétől és segít abban, hogy újra kezdjük az életet annak a jövőnek dimenziójában, amely önmagától érik jelenné szívünk minden dobbanásával.

A férfi, aki visszatér a szigetre, ahonnan elindult, magával hozza emlékeit. És aki várja, más emlékeket készített elő számára.

Aki visszatér, érzi a fájdalmit annak, amit elhagyott. És aki várja, úgy érzi, hogy minden visszatért.

Minden kinyílik, minden világossá lesz. És minden bezárul, minden rejtélyessé válik.

Úgy tűnik, minden újjászületik és semmi sem változott. De minden megváltozott és kövéreder.

El kéne haladni Herkules oszlopai mellett, és visszatérni, mielőtt leszáll az éj. Vagy folytatni az utat a világ végéig, és nem térni vissza soha többé.

Vannak napok vagy időszakok, amikor úgy érezzük elnyomnak minket múltunk megkövesedett lerakódásai. Ettől az elnyomástól csak akkor szabadulunk meg, ha egy napon fölébredve észrevesszük, hogy elfelejtettük. Nem született még ember – szörnyeteg vagy elmebeteg lenne –, aki úgy tudna élni, hogy nyomokban sem őrizze az elmúlt események emlékét; de *lerövidített formában* őrizzük őket, hála emlékezőtehetségünk csodálatos és kifürkészhetetlen alkalmazkodóképességének, hála annak a gyógyhatású szelekciónak, amely bölcsőbb mint mi, és amellyel az agytekervényeinkben szunnyadó emlékmáradványok között matat.

Ha ez a képesség nem működik jól, ha múltunk terméketlen vagy romboló részét nem „reagáltuk le”, ahogy a pszichológusok mondják. Vagy ha valamilyen okból akadályozva vagyunk, hogy beszéljünk róla, még az is megtörténhet, hogy belebolondulunk, vagy más módon pusztulunk el, mert az átéltek lerakódásai beszenyyezik lelki szervezetünket, megakadályozva az élő nedvek szabad keringését az értelem csatornáiban, hasonlóan azokhoz a zsiros lerakódásokhoz, amelyek a vérereket dugaszolják el, ha a fizikai szervezet nem tudta kiküszöbölni őket. Azt hiszem, az elmegyógyintézetek sok klinikai lapjára, de sok sírkőre is föl lehetne írni: „Nem tudta elmondani azt, ami a lelkére nehezedett”, vagy „Nem engedték meg neki, hogy elmesélje gondolatait és fájdalmit”, avagy „Senki sem oldozta föl”. (Egyetlen pszichológus sem tagadja, hogy milyen gyógyító hatással bírhat a fülgyónás a hívők számára.)

Gyakran beszélnek jó és rossz emlékekről. Azt hiszem, a dolgok, mint mindig, itt is bonyolultabbak. Hiszem persze, hogy vannak abszolút jó emlékek, amelyek mint illatos virágok és jó szagú fűvek nőnek lelkünk belső kertjében: ha megtaláljuk a módját, hogy szemléljük és élvezzük őket, egész életünket áthatják illatukkal; mint ahogy vannak abszolút rossz emlékek is, olyanok, mint a bűrök vagy más mérges növény, vagy hasonlóak a hunyorhoz meg a rutához, amelyről az antik világban azt vallották, hogy örültséget okoznak.

De sok olyan emlékünkn van, ami hol „pozitív”, hol „negatív”, az eseményeknek vagy saját lelki diszpozíciónknak megfelelően. Ezt előre nem tudhatjuk, minthogy az emlékezet személyes értékelése olykor megváltoztatja a dolgok színét és hangulatát: engedelmeskedve a lelki évszakok titkos ritmusának. Arról nem is beszélve, hogy az ember alakítani tudja saját emlékeit. Látszólag ki tudja törölni vagy föl tudja magasztalni őket, átalakíthatja fontossági sorrendjüket, előnyben részesítve azokat, amelyek pillanatnyi belső állapotának megfelelnek. És arról se feledkezzünk meg, hogy míg az emlékezőtehetség értelmünk egyik képessége, az emlékeket a szívünk őrzi.

Az emlékek egészéről beszéltünk az imént. De vajon van-e ilyen „egész”? Talán csak gyógyíthatatlan egocentrizmusunk következtében tételezzük föl, hogy van. Elég csak éreztetni valakivel, hogy hajlandók vagyunk meghallgatni vallomásait, és máris szabad folyást enged nekik, s szinte mitizálva beszél a reá nehezedő, nyomasztó terhekről. Csak kevesen tudnak ellenállni ennek a kísértésnek, mert csak keveseknek adatott meg az irónia és a mértéktartás adománya. Az állítólagos őszinteség vagy számvetés pillanataiban majdnem minden ember úgy viselkedik, mintha neki, éppen neki kellene vállán hordoznia a világ és az események minden terhét: nagyfokú hálátlanságot és igazságtalanságot követve el ezáltal a saját élete és annak sikerei iránt.

„Szeresd emlékeidet és megnyílnak előtted a mennyország kapui”, avagy: „Felejs el mindent és kitárol előtted a mennyország kapuja”? A két formula közül vajon melyik a helyes? Egyik sem, természetesen, mert mindkettő veszélyes. Vannak pillanatok, amikor úgy hisszük, hogy nagy súly hordozására vagyunk kárhozthatva, és várjuk a csodát vagy valamiféle megújulást, ami leveszi a vállunkról. Sok ember szenved amiatt, hogy vannak napjai, amikor gyötrő fáradtságot érez; olykor meg hallucinációi vannak, mintha valaki követné a sötétben; a tehetetlenség és frusztráció állapotai; aztán, szerencsére, eljönnek a gyógyító reagálás napjai, és elkerüljük a kétségbeesést, vagy azt, hogy a közöny kerítsen hatalmába bennünket.

Vannak napok, amikor nem viseljük már el a sok ezernyi arc személytelenítő áradását, ami egyetlen arccá olvad össze, de vonásai elmosódtak és már nem azonosíthatók, mert a sokaság névtelen és személytelen: a tömeg, az autók véget nem érő sora, a hangosbeszélők recsegése, a stadionokból kiáradó emberek sokasága, akik ordító csoportokban lepik el az utcákat, mert nem ismernek más időtöltést, vagy nem tudnak jobbat kitalálni.

Nem viseljük már el a várost és a magányra vágyódunk, de hamarosan rájövünk, hogy már ezt sem viseljük el, mert túlságosan kicsivé váltunk. Szeretnénk persze a tengerre menni és belemerülni a Nagy Zöldbe, ahogy a régi egyiptomiak hívták, a borszinű hullámokba, ahogy a görögök nevezték: minő pompás képek! Eggyé válni a hullámokkal, érezni a szánkban annak a víznek férfias-nőies és újjáteremtő ízét, amelyből a biológusok szerint az állati élet fakadt. Vagy fölmenni a hegyekbe, keserű fűveket rágcálni, érezve bennük az igénytelenség zamatát, beszélni vagy hallgatni a fákkal és bokrokkal, rábukkanni egy kis állat nyomaira, hallani egy madár vagy egy gyík suhanását a fű között, elfeledkezni önmagunkról a nagy fényben, ami visszavisz a mítoszok bölcsőjéhez. Megtalálni a haza vezető utat.

De talán ez is hiábavaló lenne és veszélyes halogatásba fulladna önmagunkkal szemben: nagyon egocentrikus kísérlet volna ez; az erdők is egyre ritkábbá válnak és nem biztos, hogy megtaláljuk őket. A rendetlenség nem rajtunk kívül, hanem bennünk van. „Aki meg akarja menteni a lelkét, el kell hogy vesztse azt.”

Sokkal egészségesebb lenne a lélek számára, ha másokra gondolnánk, ha velük foglalkoznánk, róluk gondoskodnánk. Ne tegyünk fel túl sok kérdést önmagunknak. Bizzuk magunkat, hajlmainknak vagy meggyőződésünknek megfelelően a gondviselésre vagy a sorsra, és rakjuk tele útipoggyászunkat pozitív „karmá”-val. Ha nem tudjuk követni a zsidó és a keresztény tanítást, s úgy szeretni felebarátunkat, mint önmagunkat, elégedjünk meg azzal, hogy önmagunkat, igen, önmagunkat szeressük, de valamilyen módon a többieket is belefoglalva.

De ez sem lényeges. Hogy megmentsük a lelkünket, tegyük fel a legkönnyebb kérdést: „Miért vagyok ott, ahol vagyok?” „A magam akaratából? Hol lennék, ha csak tőlem függne?” Ez lényeges. Bánataink gyakran apróságokban oldódnak fel, ha csak kicsit is ironikus mosollyal tudjuk őket nézni.

Hogy az előbbi kérdésekre válaszolni tudjunk, *beszélni* kell: ha nincs, aki meghallgasson, akkor önmagunkkal. A dolgoknak, amiket ki kell mondani, nem szabad bennünk maradniuk. Ha kimondjuk őket, leválnak rólunk, mint a száraz levelek, amelyek gyakran nagyon szépek, sárgák, barnák vagy vörösek; és életünk törzsének ágai képesek lesznek rá, hogy új leveleket növesszenek, zöldeket, a reménység színeit hordozók, a tél újjáteremtő csöndje után. Valójában felszabadító folyamatról van tehát szó.

Múltunkról beszélve nem minden ironia és eltávolodás nélkül, és bizalommal követve elménk kifürkészhetetlen válogató képességét az emlékezés és feledés között, egyfajta nagytakarítást, fölfrissítést végzünk belső világunkban, hogy könnyebb batyuval induljunk a jelen és a jövő felé. Mindez talán másokat is arra biztat, hogy hasonlóképpen cselekedjenek: segítségül hiva a szent derű és a mosoly jóindulatú szellemeit.

A megélt történet lemerül az öntudat mélyére. Aki el akarja mesélni, el kell felejtienie, hogy újra teremthesse. Elménket hozzá is edzhetjük a fölédzéshez: ez a szellem múltba vetítésének gyakorlata, az események összefüggővé kovácsolása. Így, amikor a mechanizmus mozgásba lendül, a múlt olyan tájképei tárulnak elénk, amelyekről azt hittük, elveszték. Hasonlóan más emberi képességekhez, az emlékezés is – mint tudjuk – ambivalens: bizonyos területeken termékeny, másokon terméketlen. Az emlékezetnek szükségszerűen fel kell szabadulnia önmagától, lehetőleg derűsen és gyötrelmek nélkül. Tény azonban, hogy a gyötrelmes, büntudatos vallomások összekuszálódott, begubózott, meg nem „emésztett” emlékekből születnek.

Sok közeli és távoli, kedves vagy gyűlöletes, fontos vagy haszontalan emlék látszólagos eltűnése mivel magyarázható? A feledés kegyes, de hajthatatlan közreműködése eredményezi: ugyanis többet tud rólunk, mint mi önmagunkról.

Ez a mechanizmus súlyos zavart szenvedett a modern emberben. Levéltárak, följegyzések, cédulák, magnószalagok, mind a sok különféle segédeszköz, amely a rendelkezésünkre áll, lustaságra szoktatták az elmét, olyannyira, hogy az elmúlt események újra fölfedezésének öröme egyre ritkábbá válik. Sok ember csak afféle szemetesládának tekinti a múltat, amibe válogatás nélkül, ömlesztve szórjuk tapasztalásainkat.

„Néhány évszázada nem így volt még” – állapítja meg nemrég megjelent könyvében* Pietro Citati, majd így folytatja: „Az emlékezet volt a művészetek és tudományok szülőanyja; nevelték, művelték, ösztönözték, mint az emberi képességek egyik legbecsesebbjét. Szónokok és költők, szerzetesek és világiak, filozófusok és látnokok, szobrászok, festők, színészek igyekeztek odaadással és tisztelettel – mint Szent Ágoston mondja – »az emlékezés tágas helyiségeibe, mezőire és bűvöhelyeire, kiszámíthatatlan barlangjárataiba behatolni«.”

„Az elme túlsúfolt volt” – szögezi le, majd hozzáfűzi: „Talán előfordult, hogy valaki megbolondult a sok emlék miatt” – ma azonban – „napjaink műzsája nem az emlékezés többé, hanem a feledés... Túl sok súlyt hordozunk, egy túlságosan hosszú múltt, amelynek minden nyomát ismerjük; egy jövőét, amit napról napra szeretnénk előre látni; egy jelenét, amely szinte összeroskad az információk halmaza alatt... Így napról napra felejtünk.”

Ez így, szerintem, nagyfokú leegyszerűsítése a dolognak; egyébként ugyanez a szerző valamivel odébb némiképp ellentmondásba kerül önmagával, amikor ezt írja: „A modern ember nem tud felejtieni. Életének minden eseménye jelen van a szeme előtt... mi több, felelősnek érzi magát minden bűnért, amit a világ bármelyik pontján elkövettek... A múlt hatalmas és egyre növekvő terhe alatt folytatja útját... Az élet pillanatait elfogyasztotta, mielőtt megszületett volna; a dolgok elhasználódtak, mielőtt látta volna őket; a szavak, amelyek ki tudja minő üzenetet keltett volna, hogy hozzanak számára, elhangzottak mielőtt kiejtették volna őket. A jelen öröme elfakul, kiszárad és kialszik.”

Igen, mindez igaz; és bennünk van. De ugyanakkor alapvetően ellentétes tendenciák is szem-

* Pietro Citati: A világ törmelékei, Milano 1978.

befordulnak vele. A modern embernek szemére vetik – és szemére is *kell* vetni –, hogy túl sokat és túl könnyen felejt, különösen amikor olyan tény vádolja, amely kellemetlen erkölcsi elkötelezettséget követelne tőle. Ami pedig az „antik”, „egyszerű” embert illeti, hallottuk róla Rousseau meséjét, hogy boldog volt és úgy élt a földön, mint a paradicsomban, csak azért, mert nem volt történelme és nem volt, vagy csak nagyon rövidre szűlt – az emlékezete? Lám az emlékező tehetség belső „jósága”, az emlékezés vagy annak ellenkezője, mennyire problémája az embernek, aki *kétértelmű, ambivalens arcot* visel, Janus kettős arcát. Nem lehet ezt a problémát egyszerűen megoldani: de *elmélkedni kell* rajta.

Már csak azért is, mert ehhez a kérdéshez kapcsolódik a helyes egyensúly létrehozása: értelmünk úgy vegyen részt a múltban, a jelenben és a jövőben, hogy egyik se kerüljön túlsúlyba a másikkal szemben, de egyik se legyen elhanyagolva, mert ez súlyos beszűkítése volna emberi tartásunknak. Itt is *életbevágó döntésről* van szó. Nehéz döntésről: embernek lenni nem könnyű.

(DOROMBY KÁROLY fordítása)

RUFFY PÉTER

MÁRTON ÁRON ERDÉLYI PÜSPÖK szomorú-szép emlékezete

1.

A harmincas évek Erdélyében, mint a Brassói Lapok munkatársa, megismertem egy nagy belső egyensúlyt sugalló, nyugodt arcvonású, de mindenkor nyugtalan szellemű magyar közéleti férfit. Márton Áron római katolikus pap volt, de a magyar kisebbségi élet küzdőterein mindenkori szerepelt. A székelyföldi falusi plébános, marosvásárhelyi hittanár, a kolozsvári belvárosi plébánia lelkipásztora, a hitszónok, az erdélyi katolikus egyházmegye apostoli kormányzója, majd gyulafehérvári püspök derűs, tréfálkozásokra mindig kész ember volt.

Sajátos, önkéntes szegénységben élt; kolozsvári szolgálata idején pénzét szegény magyar diákok közt osztogatta szét. Az altruizmust azonban nem hirdette, nem szólt róla és hívei közt nem terjesztette.

Mindenkit vonzott; varázsa volt. Kolozsvári hitszónokait zúfolt templomokban tartotta; a hívők gyűrűjébe nem-hívők is elvegyültek – nem az egyház hangjáért-szaváért jöttek, hanem Márton Áronért. Pedig nem mondott szokatlan, különös szokat, de Pázmány Péter-i kisugárzása volt, s amit mondott, azt a legszebb magyar nyelven – a székely nyelvjárás irodalmi színvonalán beszélte el.

Legendája volt. Hogy ruhatárában csak egyetlen kalap látható, az is viseltes, kopott. Meg hogy, *more patrio*, lóháton jár székelyföldi püspöki bérmakörútjaira, s jobban üli meg a lovat, mint az úrlovasok, hiszen paraszti ivadék, s már suttyó gyermekkorában pásztorokodott csikszentdomokosi szülőfalujában. A székely bérceket meg úgy ismeri, akár a tenyerét. Nehéz, bajlalt földről, a Nagyhagymás, a Feketehagymás, a sziklahasadékok mélységeiből jött.

A nem magas férfi erős volt, szikladöngető izmok feszültek benne, de szemében énekesmadarak szelid szépsége fészkelt, s az egész ember, mint az aranyait osztogató Midász, vigasszal volt teli. Senkihez sem hajolt le, mert ő mindig „lent” élt, de mindenki bajánál-bánatánál kész volt a vigasztalásra.

A püspök falusi népével, kisemberekkel barátkozott, s baráti közelségébe engedett olyan nagyságokat is, mint amilyen a katolikus székely Tamási Áron volt, vagy pedig a katolikus székely Kacsó Sándor, Erdély legnagyobb, és harcosan baloldali napilapjának a főszerkesztője.

Egy évvel ezelőtt, 1980. szeptember 29-én halt meg Márton Áron gyulafehérvári püspök.

És most viszontlátom ifjúságom eltűnt, régi, derűs pára-képét ezen a komor fényképfelvételen. Egyik hivatól kap-tam, már a fehérvári püspök temetése után, ezzel a meg-jegyzéssel: „1980 májusában készült Áron püspökről Fe-hérváron”. Fekete papi kabátban, kalappal fején, fáradt öregember ül egy padon. Talán éppen a Szent István alapí-totta fehérvári püspökség hétszáz éves székesegyházának a közelében, mert a pad mögött olyan faragott kövek is lát-hatók, amelyek már ismerték a Nagy Fejedelemt, Bethlen Gábor korát.

Az arc szelíd. Az ember fáradt. A tekintet szomorú. Nyolcvannégy esztendő. A fekete kalap jobb szemét félig eltakarja. Az arc még mindig szabályosan metszett, de nem a régi már. Rom. Napfény vetődik rá, de az is bá-gyadtan, s még ez a kevéske fény is zavarja, mert e férfi – noha Erdély egyik legnagyobbja volt – Erdélyben aligha szokhatta meg. Mindig árnyékban élt. A nagy magyarokat a napos oldal törvényszerűen kerüli el.

Az utolsó fényképe előtt idézem fel a kort, amelyben élnie adatott.

A székely paraszti származék a millenium esztendejében született, 1915-ben a fehérvári kis-papok kék reverendáját fölcserélte a csúszkaszürkével, hadnagyként harcolta végig az első világhá-ború erdélyi és olaszországi frontját, s 1919-ben csikszentdomokosi szülőfalujába hazatérve megbolydult, reményét veszített, elárvult népet talált. Átélt a magyar államiság eltűnését, és húsz év múlva, már mint gyulafehérvári püspök a második impérium-változást. Miután minden-kor népe hűségében élt, Dél-Erdélyben maradt, s az alaptermészete szerint szelíd, derűs férfi 1944 tragédiái idején viharadárként szállt ki fehérvári fészékéből, hogy elvijjogja-elkiáltsa a kor meg-bélyegző szótát a kolozsvári Szent Mihály-templomban és magyar katolikus főpásztorként, minden kockázatot vállalva, kiálljon az üldözött baloldali magyar hazafiak és az elkülönített, jogfosztott, a megsemmisülésnek kitett magyar zsidóság mellett.

Sic fata voluit – mondhatnánk Lengyel Izabellával együtt, aki 1551-ben ebben a templomban engedte át a Habsburgoknak a magyar Szent Koronát. Így akarta a végzet? Márton Áron nem a végzetbe beletörődő ember volt, mert mindig a végzet ellen cselekedett. A Bethlen Gábor-i „lehet” és a „kell” politikai alternatívájából mindig az utóbbit választotta, és soha nem azt tette, amit csak lehet, hanem mindig, amit kell.

A nagy korfordulat után, akár a mindig rendíthetetlenül baloldali *Kacsó Sándor*, Márton Áron is megismerte a feléledt nacionalizmus türelmetlenségének, majd a személyi kultusz korá-nak a csapásait, börtönt, bányamunkát, háziőrizetet, végül az erkölcsi jóvátétel után főpásztori hivatását még jó ideig gyakorolva, majd nyugalomba vonulva halt meg ez a férfi, aki negyven évig volt püspök, s akit ilyen szókkal illetett Kacsó Sándor, Márton Áron 1940–44-es szerepére emlékezve vissza: „Az akkori, történelmileg meghatározott helyzetünkben kisebbségi sorsunk kimagasló alakja, szinte emberfeletti hőse volt”.

A napfényes fényképen – a sugarak játéka volna csak? – már-már egészen fehér arc látható. E fehér síkon terül szét – bujkál?, sikong?, eseng? – a megpróbáló emberöltő.

2.

És most mások és saját cikkeim alapján, Ferencz Gyárfás régi tudósítása, Balogh Edgár, Ka-csó Sándor, Beke György régi és mai írásai, könyvei nyomán, végül egy játékos Tamási-anekdo-ta tündérfénye mellett próbálom meg fölidézni e megpróbáló emberöltőt, az eliramlott időt.

Ehhez a kor néhány sajátosságát is érinteni kell, és mélyebben meríteni a „kies tartomány” el-süllyedt múltjának vermeiből. Az idők viszontagságai elől megmentett régi cikkek nálam talál-hatók.

Az első írásom, mely róla szól, *Gyulafehérvár, szeptember 15.* keltezéssel a Brassói Lapok 1938. szeptember 17-i számában jelent meg: „Márton Áron kanonokot nevezte ki a Szentszék az erdélyi katolikus egyházmegye apostoli kormányzójává”. A lap központi szerkesztőségének ki-

küldött tudósítójaként akkor már napok, hetek óta a régi fejedelmi székhelyen laktam, innen írtam cikksorozatomat az erdélyi római katolikus egyházmegye nehéz helyzetéről, s arról, hogy „Milyen örökség vár Erdély új katolikus püspökére?” A sorozat a brassói napilap 1938. szeptember 18–19–21–24–25-i számaiban jelent meg, Kacsó Sándor állásfoglalásával és zárócikkével fejeződött be, végül a cikksorozatot a Brassói Lapok különnyomatban is megjelentette.

Az erdélyi magyar katolikus közvélemény a magyar katolikus egyház népi megújódását sürgette, s ennek a katolikus székelységre, de az egész erdélyi magyar nemzetiségre is kisugárzandó újjászületésnek sajátos módon, de az erdélyi elmék előtt nagyon is érthetően a polgári baloldali *Brassói Lapok* volt az ösztönzője. Ebben kezdeményező szerepet játszott az újság székely katolikus főszerkesztője, s a magyar nemzetiség szorongattatott állapota: e nemzetiség legjobbjai a népi megújulásban keresték a kivezető utat. Nem utolsósorban a terjeszkedő-fenyegető hitleri korszellem elhárítására.

A fent említett, szeptember 15-i keltezésű tudósítás, majd a Brassói Lapokban megjelent cikksorozat elbeszélte, hogy Majláth Gusztáv Károly gróf, „Erdély szeretett, nagyrabecsült püspöke negyvenéves működés után lemondott”, majd az egyházmegye törzsvagyonának a számbavétele után két részre szakadt „a Szent István alapította, kilencszáz éves történelmi múltú erdélyi egyházmegye papsága”. Ez a szétszakitottság és vita, amelynek részleteire most és itt nem térhetek ki, súlyosan nyugtalanította a közvéleményt. Egy nemzetiség háborgó tengeren él; itt minden világitótorony (ilyen volt Gyulafehérvár is) ép állapotára vigyázni kell.

Sapienti sat.

Majláth püspök lemondása és visszavonulása után Vorbuchner Adolf került az erdélyi katolikus egyházmegye élére, majd pedig rövid kormányzása és hirtelen halála után az egyházmegye apostoli kormányzójává a negyvenkét éves Márton Áron kanonokot, a kolozsvári belvárosi Szent Mihály egyházközség plébánosát nevezte ki a Szentszék. Az egyházmegye súlyos helyzetét elemző cikksorozatomat főszerkesztőm, Kacsó Sándor e szókkal zárta le:

„Erdély katolikussága szorongva néz most szeme fényére, Márton Áron apostoli kormányzóra, akinek a fiatalságára már eddig is annyi terhet, annyi nehéz feladatot halmozott. Most ez az újabb nagy teher nyugózza erejét, lendületét és hervassza el előle azokat a lehetőségeket, amelyeket felkészültsége, erős emberi egyénisége és példás higgadsága nyújt? Csodákat várni Márton Árontól sem szabad. Viszont minden erővel és lelkesedéssel rajta kell lenni, hogy könnyebben válthassa be a hozzá fűzött nagy reményeket. Ő nem indult gazdag, előkelő családból, az ő szülei Csíkszentdomokoson élik a székelység mindennapi nehéz életét. Ő nem tud magánvagyonából eleget tenni annak a kötelezettségnek, hogy a püspöki törzsvagyont gyarapítsa. Neki mindent, de mindent a püspökség birtokainak a jövedelméből kell kifognia. Nem tartjuk-e mindannyian nagyobbra hivatottnak őt, mint hogy az anyagi és gazdasági nehézségek leküzdésére ítéljük, talán egész életére?” (*Brassói Lapok*, 1938. szeptember 25.)

Akár Majláth Gusztáv, Márton Áron is negyven éven át állt az erdélyi katolikus egyházmegye élén. Az apostoli kormányzóságot követően 1939. február 12-én szentelték püspökké, és főpásztori működésének negyvenegyedik évében, 1980-ban vonult nyugalomba.

3.

A *Brassói Lapok* szerkesztőségében a mi külön ünnepünké vált az, hogy az új erdélyi püspök a legnagyobb magyar katolikus tömb, a székelység egyik fia lett. Aki amellet paraszti ivadék, mindhárom erdélyi nyelvet bírja, s az erdélyi népek közti együttélés okos és értelmes hirdetője.

De mi is volt az emlegetett Brassói Lapok? A konszern *Kahána Bernát* tulajdona, s Erdély legnagyobb magyar, ellenzéki, baloldali lapvállalata. A Brassói Lapokon kívül a Székelyföld számára külön néplapot adtunk ki Népújság, az okiráltságbeli magyarság számára pedig Bukaresti Lapok címen. Mindhárom lap Kacsó Sándor irányítása mellett sűrűn közölt cikkeket Erdély új katolikus főpásztoráról mindaddig, amíg a határok meg nem változtak, s a román szélsőjobboldal el nem némitotta Kahána Bernát sajtóvállalatát.

A sűrűn közölt cikkek közül kettőt idézek: *Ceruzajegyzetek Márton Áron arcképe*hez című, két oldalra terjedő írásom a lap 1939. évi karácsonyi számában, a lap csíkszeredai tudósítójának, Ferencz Gyárfásnak a *Csíkszentdomokoson, Erdély új katolikus püspökének szülőfalujában* című cikke pedig a Népújság 1940. január 18-i számában jelent meg.

Az én Márton Áron-portrém így kezdődött: „Az első karácsony, mióta Márton Áron Erdély felszentelt püspöke. Az első karácsony – mennyi idő óta! –, hogy csiki ember, népből jött férfi áll az ősi egyházmegye élén. Fiatal, alacsony, kemény arcú és nyílt tekintetű ez a férfi, külsőre egyszerű ember, de szavaiban új utat, új lelket nyit...” Majd pedig: „A népből jött... Amit azóta mondott, mióta Erdély püspöke lett, szétáradt az erdélyi értelemben. Felfrissítette a fáradt szellemet, s beharangozta Erdély magyarságába a jelszót: megújhodást!”

Ezért küzdött a Brassói Lapok, s ennek a küzdelemnek főpásztori rangú méltóságát találtuk meg az egyszerű székelyben, Márton Áron püspökben. Az újság-portré néhány vonását örökítette meg:

Mikor 1928-ban a marosvásárhelyi gimnáziumban hittanár, majd intézeti aligazgató, a hittan-órakból jellemnevelő órákat formál. Felső diákjait nem tiltja el a cigarettázástól. Az önképző-körben Ady költészetét jelöli meg témaként. A magyar sors leglényegét Ady fejezte ki. Kolozsvári híres hitszónoklatai során Széchenyit idézte. Általában kopottan jár. Kolozsvári éveit során is mindent ismerni és hallani akart. Katolikus diákjaival eljár minden világnézetű előadásra. A vitákban, mert hozzászólt néha, türelmesen bölcs, európai hangot ütött meg. Megtanulta, ismeri mindhárom erdélyi nép anyanyelvét. Németül Szebenben tanult meg, majd „román szóra” elment egy kis olteni faluba. Felekezeti türelmetlenséget nem ismer. Széchenyi István és Szekfű Gyula írásait szereti forgatni, a franciák közül a katolikus Valéry-ét és Claudelét.

Honnan jött? Ezt már *Ferencz Gyárfás* beszélt el:

„A Maros és Olt folyókat útjára bocsátó hegyek tövében, három ágba hosszan elnyúló székely falu az utóbbi időben az érdeklődés középpontjába került. Itt született, innen indult egyszerű útjára Márton Áron, Erdély római katolikus püspöke.” Apja Márton Ágoston csíkszentdomokosi gazda. Három fia, egy lánya van. Legnagyobb fiát kitűnő elemi iskolai bizonyítvánnyal íratta be a csíkszeredai gimnáziumba. A csíkszeredai gimnazista „vakációkban biztatás nélkül állott az eke, a borona, a villa és a gereblye mellé”. A gyulafehérvári kispap az első világháborúba önként vonult be. És „1919 elején szülei a táján bekopogtatott... Egy évig egészen közelről figyelte népe életét. Tartotta a minduntalan sziklába ütköző ekét, vetette és boronálta a magot. Ültette és kapálta a krumplit. Aratta... a silány termést. Döntötte és fuvarozta a fát. Dolgozott esőben, sárban, hóban, fagyban. Azután számadást vetett önmagával... s újra felöltötte a gyulafehérvári teológusok reverendáját.”

4.

A film 1940-nel megszakad. A határváltozás után Márton Áron Gyulafehérváron marad, Kacsó pedig Nagyenyedre költözve a dél-erdélyi *Erdélyi Gazda* szerkesztője lesz. Engem egy ellenzéki budapesti napilap Pestre hív meg, *Beke György*, a mai romániai magyar újságírás legnagyobb alakja 1940-ben még kisdíák.

Szerteszóródtunk.

És csak közel négy évtized múlva olvasom a drága Beke Gyurka nekem dedikált könyvében (*Nyomjelző rokonság*, Kriterion, 1978) a „Lélekvesztőn” című fejezetet, amely nagyszerű-örök főszerkesztőm, Kacsó Sándor dél-erdélyi esztendeit beszéli el. Ez a fejezet idéz abból a Márton Áron portréból is, amelyet Kacsó Sándor tett közzé az Aradon megjelent *Havi Szemle* 1943. karácsonyi számában. A múltak ilyen éjszakáiba kell begyalogolnunk ahhoz, hogy – most már Kacsót idézve – kiegészítsük a Márton Áron-portrét:

„... Áron püspöknek olyan utat kellett találnia, amely a paphoz és magyarhoz egyaránt méltó. Nehéz út ez. Megtalálni is nehéz, de ez talán még könnyebb, mint járni ma rajta. S mégis kell, minden szellemi és erkölcsi erő megfeszítésével kell járni ezt az utat, mert ez ma az egyetlen kivezető út. Ezt keresi ma egész Európa. Ez a mi korunk legnagyobb feladata...”

Milyen nagy ajándék az nekünk, hogy mi Márton Áron nyomában tódulhatunk erre az útra. Vér a vérünkben és lélek a lelkünkben, aggodalom nem fékez, s a megalkuvástól való félelem nem bénít meg. Milyen jó, hogy biztató mosolya megnyitja bennünk a jó szándék és a jóakarat bátorsága előtti gátakat, amikor a nemzeti érzés nemes értékeit mutatja fel; s milyen jó, hogy hideggé válik a tekintete, amikor ez az érzés forró lázt lop az idegeinkbe vagy hidegteleléses riadalomba kerget.

Az Aula kertjéből, a nagy piros ernyő alól nemcsak a maga egyházát kormányozza Áron püs-

pök, hanem azt a nagyobb lelki és szellemi közösséget is, amelybe mindannyian beletartozunk, s amelynek képviselőiben annyian látogatunk el hozzá, nem is annyira a szó erejéért, mely megvilágítja előttünk az utat; vagy azért a tiltó mozdulatért, amely olyan, mint az oltás, elhárítja a komoly fertőzést, nem a testtől, hanem a lélektől. És ezt a szellemi közösséget kormányozza Márton Áron püspök...”

Részlet *Kacsó Sándor* 1980. október 29-én kelt, hozzám írt kolozsvári leveléből: „Akkor és ebben a dél-erdélyi lapban én egy portrét közöltem Márton Áronról, aki az akkori történelmileg meghatározott helyzetünkben kisebbségi sorsunk kimagasló alakja, szinte emberfeletti hőse volt”.

Az emberfeletti hős egyik 1944-es hitszónoklatáról hozott kései hírt a csehszlovákiai, majd a romániai, a magyarországi munkásmozgalom egyik nagy, tiszta alakja, egykori szerkesztőségi szobatársunk, a Brassói Lapok régi munkatársa. Balogh Edgár *Szolgálatban* (1935–1944) című visszaemlékezése ugyanabban az 1978-as esztendőben jelent meg a bukaresti nemzeti kiadónál, a Kriterionnál. Ebből idézek:

„Utcáról utcára, előre meghatározott időben, teherautók vitték ki a zsidóknak minősített állampolgárokat a legszükségesebbeket tartalmazó csomagjaikkal, s az áldozatok is, a velük érző lakosok is ezen az elkülönítésen háborodtak fel, még rosszabbra nem gondolva. A főtéri templomban Márton Áron püspök ítélte el az embertelen eljárást.”

A fehérvári püspök a kolozsvári Szent Mihály-templomban 1944. május 18-án ezeket mondotta:

„Értesültem, hogy híveim, az egyházmegye legkeletibb határaitól kezdve, mélységes megdöbbenéssel fogadták az ismert személyiségek szabadságának korlátozásáról és bizonytalan sorsáról elterjedt híreket; s ugyanúgy aggodalommal kísérték a zsidók ellen az utóbbi időben végrehajtott intézkedéseket. Örömmel hallottam híveimnek azt az erkölcsös felfogását, véleményét és ítéletét, és főpásztori büszkeséggel említem föl, mert ez egy széles tömegnek a felfogása, véleménye és ítélete. Népünk keresztényi érzése ösztönösen tiltakozik, ha azt tapasztalja, hogy az emberekben az emberi személy méltóságát megalázzák, és embereket jogaikban vagy emberi jogaik védelmében korlátoznak, véleményük vagy vallási mivoltuk miatt.”

Beke György még megtette a kommunista Balogh Edgár tiszteletreméltó kiállítását Márton Áron jó emlékezete mellett. Kiváló riporterként mélyebbre ásott a múltba, és ezt írta az emlegetett *Nyomjelző rokonság* című könyvében:

„Dr. Baráth Béla pápai prelátus így idézte fel ezt az eseményt 1974-ben:

– Márton Áron 1944 tavaszán bérma-köurutat tett Észak-Erdélyben. Körútja Kolozsváron, a mi templomunkban fejeződött be. A prédikáció vége felé a püspök áttért a legidősebb, legfájdalmasabb világi témára, a megindult kegyetlen zsidóüldözésekre. Vagy öt-tíz percen át ostromozta az akkori úgynevezett »zsidótörvények« embertelen jellegét. Erős, kemény szavakat használt. Kifejezésre juttatta, hogy a katolikusok határozottan elvárják és követelik a kormányzattól: a súlyos, megalázó intézkedéseket vegye revízió alá, és azonnal szüntesse be. Szabadon beszélt, prédikációja nem volt leírva, de érződött rajta a mély megfontoltság, a határozottság, az erőteljes állásfoglalás.

– A templom egész környéke tele volt. A prédikáció nagy visszhangot váltott ki az egész városban. Másnap, hétfőn engem, mint a székesegyház plébánosát behívtak a rendőrfőkapitányságra. Közölték velem a rendőrségen, hogy hozzam a püspök úr tudomására, miszerint a kormányzat súlyosan nehezíti a szentbeszédnek a zsidóüldözésekre vonatkozó részét. A püspök úr vegye tudomásul, hogy ha még egyszer ilyen jellegű nyilatkozatot tesz, többé nem kap határátlépési engedélyt. Így is szerencséje, hogy külföldi állampolgár, s nem indítanak eljárást ellene. De ez az utolsó eset.

– Más szavakkal, ez – kiutasítás volt.

– Igen, azonnali kiutasítás.”

Kacsó Sándort talán éppen ezekben a napokban (1944 tavaszán) kísérték kényszerlakhelyre, egy Szeben megyei havasi faluba, Jinára. Tizennégy enyedi magyar tanárt, ügyvédet, írórt tartóztattak le, és indították el őket a szebeni havasok felé.

5.

De nem tévedtem volt, mikor írásom elején az erdélyi magyar nemzetiség e fároszi alakját derűs és tréfálkozásra mindig kész embernek mondtam? Vagy pedig a súlyos emberöltő úgy elfedte-eltakarta ezt a vele született derűt, hogy annak forrásai már soha többé nem fakadhattak fel?

Kerestem én ennek, valamint a Tamásihoz fűződő barátságnak az írásos nyomait a Kacsó Sándorral való levélváltás meg Tamási Áron özvegyével, Ágota asszonnyal való beszélgetés során. Kacsó azt írta volt, hogy „Tamási Áron idézetet hirtelen nem tudok ajánlani. Nem hiszem, hogy könyveiben (regényeiben, novelláiban, színdarabjaiban) emlegette volna valahol. Ez talán profán dolog is lett volna, tekintve Márton Áron főpapi mivoltát.” Ágota asszony sem akadt ilyen írás nyomára, végigkeresgetve Tamási Áron publicisztikáját, kéziratait.

Végül a véletlen segített: az *Új Tükör* közölte a Dániel Áron írta székely anekdoták egyikét *Ha az Isten székely volna* címen. Olyan tündérfénye van, hogy ide kell iktassam:

„Még a negyvenes években egy alkalommal az Udvarhelyen és a Csíkszeredában végzett Áronok összegyűjtünk a Vadászkiért étteremben, aminek a bérloje ugyancsak csíkszeredai ember volt. Ez összegyűjtetel során mondta el Tamási Áron az ugyancsak jelenlevő Márton Áron erdélyi püspök előtt az alábbi történetet.

Tamási Áront, akkor még Kolozsváron élt, meghívta a gyulafehérvári irodalmi társaság egy előadás tartására. Megérkezvén Gyulafehérvárra, még az előadás előtt felhívta Márton Áront a püspöki palotában. Halló itt Márton Áron, itt Tamási Áron. Hát te mit csinálsz itt? Itt vagyok és egy előadást tartok. Utána mit csinálsz? – kérdi Márton Áron. Nincs különösebb dolgom – felelte Tamási Áron. Akkor gyere hozzám vacsorára. Köszönöm, ott leszek. De alighogy letette a kagylót, Tamási Áronnak eszébe jutott, hogy ma péntek van és a püspök barátja neki tejet és puliszkát ad vacsorára. Áron gyorsan bement egy vendéglőbe és ott jól befekkenezett és úgy indult a püspöki palotába. Megérkezvén oda, az inas már hozta is a terített asztalhoz a lábasban párolgó forró tejet és egy lapitón a meleg puliszkát. Asztalhoz érve előbb állva elmondták az asztali ál-

Hegyi Béla, szerkesztő urnak
"Axiá" dialógus soderában
könyvvet, mellyel megajánl
köszönettel vettem. A tanul
gos könyvet nagy érdeklődéssel
és örömmel olvasom. Köszönöm
Önnek, hogy rángondolt, és
az értékes könyvvel megaján
dézozott. További munkássága
hoz Isten segítségét és al
dását kérem.
Szívélyes üdvözléssel

Márton Áron
püspök

Gyulafehérvár, 1979. no. 11.

- Biserica Rom. Cat. din Miercurea-Ciuc (Şumuleu) (Sec. al XIX-lea)
- A csíksomlyói kegytemplom (XIX. sz.)
- Die Gnadenkirche von Miercurea-Ciuc (Şumuleu) (XIX. Jahrh.)
- L'église de Miercurea-Ciuc (Şumuleu) (XIX-e siècle)

Foto S. Mendrea

POSTA ROMANA 55

Hegyi Béla
szerkesztő urnak
"Vigilia" szerkesztőség
Kossuth Lajos u. 1 sz.
1053 Budapest V.
Ungaria

dást és utána leültek vacsorázni. A házigazda kínálni kezdte a vendéget, mire Áron azt válaszolja, hogy köszöni, de ő már vacsorázott. Erre Márton Áron azt mondta, hogy én téged vacsorára hívtalak, miért vacsoráztál más helyen? Erre Tamási Áron becsületesen elmondta, hogy a telefonálás után jött rá arra, hogy ma péntek van és mert tudta, hogy itt tejet és puliszkát kap vacsorára és mert ő azt nem szereti, hát ezért vacsorázott meg egy vendéglőben. Márton Áron gyanút fogva kérde, hogy ugyanbizony mit vacsoráztál, mire Tamási Áron őszintén bevallotta, hogy borbélyes flekkent evett. Márton Áron erre nem kis megütközéssel azt mondta, hogy Áron, Áron, hiszen ma péntek van és te húst ettél? Mire Tamási Áron nagy lelki nyugalommal azt válaszolta, hogy azért van egy püspök barátom, hogy ezt helyettem leimádkozza. Mire Márton Áron csak annyit mondott: – Tudod, ha az Isten is székely volna!”

6.

A gyulafehérvári temetésről a jó barát Tamási Áron özvegye, Ágota asszony számolt be. Miután a *Magyar Nemzet* 1980. október 2-i számában elolvasta Márton Áron-nekrológomat, vonatra ült és éjszakai utazás után kialvatlanul hallgatta végig a nagy gyászszertartást, amelyen – közlése szerint – körülbelül ötezer ember volt jelen. Közöttük Lékai László bíboros, esztergomi érsek és Cserháti József pécsi püspök, a magyarországi püspöki konferencia titkára.

És jelen volt megviselt egészséggel, a nyolcvanadik életév küszöbén, talán a székelyek Istene szellemi küldöttéként, örökhű Kacsó Sándorunk.

VÖDRÖS ATTILA VERSEI

Éhség

Puskás L. Tamás emlékére

*Kövek, kövek és kőfalak közt
zöldmohaként rakódik rám a bánat.
A falak hideg börtön-ölelése,
vasbeton-csókja rám tapad,
cementbe forrott lábam mozdulatlan,
pillantásom utánad rohan.*

*A csillagokat jobbra-balra rakni!
Arany-pénné-játék csöngene.
És valahol a dermesztő sötétben
kezébe vesz majd földünk Istene.
És elmeséli múltad és jövődet,
azt az űrt, amelyben ballagunk,
s te megjegyzed majd fáradt izgalommal,
mi egyszerűen éhesek vagyunk.*

Nyíregyháza Tulipán utca

*Csak arra várt, hogy jöjjön valami:
vonat, villamos, autó, székér.
Már ünnep volt e lámpátlan magányban
a szombat-esti-részeg péksegéd.*

Üzenet

*Üzenem, hogy sárosak az utcák,
üzenem, hogy mindig fúj a szél,
nem érzem a ködöt, pedig ősz van,
ezerből, ha egy ember is él.*

*Üzenem, hogy feszülnek a pántok
a városszéli híd faelemén,
üzenem, hogy össze akar dűlni,
mélynél mélyebb minden repedés.*

*Üzenem, hogy tegnap is kiraktak
opálüveggel utcát és teret,
üzenem, hogy rádülök a falra,
és ezután nincs több üzenet.*

Eső (Etude)

*Eső, eső, véghetetlen,
zuhog, ömlik, csepereg,
megáll s újra megered –
Eső, eső, véghetetlen –*

*Abbahagyja, s újrakezdi,
megindul és visszaretten –
Eső, eső, véghetetlen –*

*Zuhog, ömlik, csepereg,
egykedvűn hull, fojtogat,
mint az örök gondolat,
megáll s újra megered,
megindul és visszaretten –
Eső, eső, véghetetlen –*

*Abbahagyja s újrakezdi,
áldozatát nem eresztí,
hálójából nincs menekvés,
sűrűjén nem integet rés,
szabadulnod nem lehet –
Mossa, vájja telkedet,
öröl, darál, duruzsol,
hálóján nincs rés sehol –*

*Leteper és rádtelepül,
senki többé nem menekül,
így duruzsol: Szállj magadba!
S ha egy percre abbahagyja,
újra támad s újrakezdi,
áldozatát nem eresztí,
mint valami szörnyeteg –*

*Teste szőrös, hosszúszállú,
fésze: felhő, s mint a nyál,
hosszan nyúlik a fonál,
ha az égből földre száll –*

*S ahol megül, sár és kátyú,
teste szőrös, hosszúszállú,
mint valami szörnyeteg –
Hasa hűvös s nézz alája:
nyálat ereszt ezer lába,
s befonja a földeket,
mint valami szörnyeteg –*

*S így duruzsol: Szállj magadba!
Sár lesz minden, ami él,
vérét minden elfolyatja,
vércsöpp minden falevél.
Szép volt a nyár, bűnhődöd kell,
egybefolysz az ázott röggel,
meglakolsz az életért,
szép volt a nyár, s véget ért.*

*Bűnhődik a virág is, mert
illat és szín volt a kis kert,
bűnhődik a tiszta égbolt,
bűnhődik a fa, mert szép volt,
sárba hull a drága fürt –
Bűnhődik, ki késeket fen,
bűnhődik, ki fényeket csen,
s hisz az égi fényjelekben,
s az is, aki téved ebben,
bűnhődik, ki végre szebben
álmodik s az égbe rebben,
s minden ember, mert örült –*

*Eső, eső, véghetetlen –
Eső, eső, véghetetlen –*

Őszi üzenet

Ősz van megint,
a tőkéken csak bönge és biling –
Töppednek izesedve –
Szél tornyosul és rám zuhan,
amíg a hegyre
fölbaktatok komótosan –

Egy néhány fürt leverve méláz,
jóillatú a prэшáz,
erjednek a borok –
A fák riadtan ejtenek
fejemre egy-két levelet,
amíg köztük barangolok –

Az egyiket, mely véreres,
elolvasom – nagy titkom ez –
a nyár üzent, tudom –
S betűzve eltűnődöm
e rajzos, vén redőkön,
s az apró hullafoltokon –

Mit mondanak? Mind emlékét sorolja:
rügyén hamar kinyílt a pólya,
s ha nem vigyáz, a dér megcsípte volna,
aztán eső verdeste, máskor elepedt,
később egy undok féreg rágta meg,
és lett belőle mégis éltető levél –
S most meghalt? Nem!! Táplálja majd a fát,
mely lombosodni fog s virul tovább,
s ő milliónyi új hajításban él–

ERDŐDY EDIT

EMBERNEK LENNI FÖLADAT

Örkény István

A sajnálatosan korán lezáródott örkényi életmű kötetei immár a közelmúlt klasszikusainak polcára kerültek, mégis nehéz ezt az életművet lezárni, egységes, befejezett egészként kezelni s értelmezni. Munkásságát nem az egység, a kontinuitás, az egyenes vonalú fejlődés jellemzi, sokkal inkább a szakaszosság, a heterogenitás, az állandó küzdelem, neki-nekiugaszkodás; a folytonos keresés és kísérletezés az anyaggal, remekművek és kevésbé sikerült darabok váltakozó sorában tapogatózva előre.

Mindez alátámasztható Örkény-idézetekkel – ő is beszélt arról, hogy háromszor kellett újra-kezdenie az írói pályát; hogy „átlapozva az évek sorrendjébe szedett novellákat, egy csomó érdekes dolgot tudtam meg magamról. Csak néztem; mintha nem ugyanaz a személy írta volna e kötet elejét és végét.” Mindez azonban csak a felszínt érinti, sem az életrajzi adatok, sem az író belső fejlődése, stílusának és látásmódjának, írói technikájának változásai – mely, az előbb idézett *Nászutasok a légyapíron*-hoz írt előszó szerint is – a groteszktől, a realizmuson át a groteszkig vezettek, tehát bezárva a kört – nem érzékeltetik kellőképpen az örkényi életmű jellegét, lényegét.

Talán közelebb jutunk a megoldáshoz, ha segítségül hívjuk Ottlik Géza elméletét a kétféle írói alkatról abból a *Próza* című, nemrég megjelent kötetből, melynek számos megállapítása olyannyira kézenfekvőnek és magától értetődőnek, mondhatni megfellebbezhetetlennek tűnik az olvasó számára, hogy elfelejt arról gondolkozni, vajon valóban úgy van-e, mint Ottlik írja? Idézzük: „... Nyilvánvaló, hogy ez a kétféle – külső vagy belső – jellemzési mód kétféle írói alkat, kétféle módszer, kétféle irodalom felé mutat. Az egyik szubjektív, a másik objektív. Az egyik elemző, önkifejező, a másik alkotó, teremtő. Az ellentétpárok közt, intellektuális–materiális, személyes–személytelen, spirituális–reális, szervetlen–szerves, tudatos–ösztönös, közvetett–közvetlen, felállíthatunk egy olyasfélét is, hogy: dilettáns–művészi.”

Örkény a dilettáns írók iskolapéldája is lehetne. Neki aztán mindig „van valami a begyében” (ahogyan Ottlik a későbbiekben jellemzi ezt a típust) – s ehhez aztán, ernyedetlenül és megszállottan kereste mindig a megfelelő formát és szemléletmódot, s tegyük rögtön hozzá: ez a keresés olyan újdonságokat, meglepetéseket, a modern magyar irodalmat inspiráló és továbblendítő műveket hozott a magyar irodalomnak, mint az *Egyperces novellák*. – Folytassuk még az idézetet: „Melyik rész a magasabb rendű az íróban? Hiú kérdés. A tudatos-dilettáns: az emberi, a földi; az ösztönös-művészi: a megfoghatatlan, az égi.” A fenti két jelző – emberi, földi – kísértetiesen illik Örkényre, akinél emberibb, földibb író kevés van a magyar irodalomban. Örkény úgy embe-ri, hogy írásaiban sem titkolja esendőségét, gyengeségeit, bizonytalanságait, pontosabban: nem akar felülemelkedni sem önmagán, sem másokon. Örkény művei emberszabásúak. Mondandói: közhelyek. Igen magasra értékelte a közhelyet, írói módszeréről, annak kialakulásáról szólva: „A közhely évezredes kristályosodási folyamatok eredménye. Alapvető igazságokat, tapasztalatokat, meglátásokat fejez ki és okossága, használhatósága azon múlik, hogy hogyan mutatjuk fel, milyen közegben szerepel.” Szerette a közhely-embereket, a lehető legszürkébb kisembereket is: a *Magyar Pantheon* vagy az *Egy szerdai napon* című novella a szürkiséget, az átlagosságot emeli – ironikus – piedesztálra.

Mit is mond Örkény? Csupa olyan közhelyet, mely évszázadok, sőt évezredek óta az európai, humanista, racionális gondolkodás közkinccse. Például: az emberi szabadság fontos dolog; a hatalommal való visszaélés helytelen; a kiszolgáltatottság, az alávetettség pedig megengedhetetlen. Azt, hogy a józan, racionális gondolkodás az ember legfőbb kincse – s az ember ugyan hajlamos arra, hogy elveszítse ezt a tulajdonságát, de végül is csak ez mentheti meg a pusztulástól. S Örkény szerint az élet érdemes arra, hogy megőrizzük; az élet tele van csodálatos örömmel és szépségekkel. Annyira tudja szeretni az életet, mint a régi görögök szerették; az emberben, az emberi gondolkodásban és értelemben való, kipusztíthatatlan hit is – talán – részben tőlük tanulhatta. Tudja azt is, hogy a halál szükséges rossz, de mivel elkerülhetetlen, úgy véli, nem szabad félnünk tőle; meg kell barátkoznunk vele, emberszabásúvá kell tennünk. Örkény gondolatvilága emberközpontú; az ember mindennek az alfája és omegája.

Örkénynek az emberbe vetett hite azonban feltételez egy másik hitet is; racionalizmusával és a természettudományos gondolkodással párhuzamosan egy másfajta, transzcendentális gondolkodás is hatott gondolatrendszerének, írói arculatának kialakításában. Idézzük saját szavait: „... Én a magam rossz lelkiismeretét – csak házi használatra – valahogy így értelmeztem: az ember a világegyetem legmagasabb rendű jelensége. Az tehát, hogy valaki – például én – emberi mivoltomban élhetem végig az életemet, adósságot jelent. Úgy is mondhatnám: embernek lenni föladat. És itt kapcsolok vissza a hit kérdéséhez. Elvben ugyanis léteznie kell egy olyan optimumnak, amelyben én – vagy más – tökéletesen végzi el a föladatát, s úgy él, hogy minden erejét, képességét, lehetőségét meg tudja valósítani a maga megnyugtatósára és a világ hasznára. Ez az optimum persze sosem érhető el, legföljebb megközelíthető, s ettől válik emberfelettivé, transzcendenssé, és – az én esetemben – a büntudat indítékává. Hiszek ugyanis abban, hogy van beteljesülés, egy erőinket felülmúló létezési mód, melyet hadd nevezzek – ismét jobb szó híján – Istennek.”

Ez a kettősség – tágabb értelemben: a racionalizmus és az irracionalizmus, tudás és hit kettőssége – majdnem mindegyik drámájának sajátos, belső feszültséget ad. Örkény, mint maga mondta ebben az interjúban – „nem vállalos, de hívő lélek”. Hite: a teljesség, az abszolútum utáni vágy, az immanenciából való kitörés reményeként van jelen életművében.

Ezért is óceányi távolság választja el az „abszurd” irodalom nyugati művelőitől; az abszurd színházról, Beckett-től vagy Ionescótól. Az ő művük – nagyon általánosan fogalmazva – a hiány művészete, az emberi kapcsolatok, az emberi értelem, az emberi beszéd, az emberi kommunikáció csődjét megjelenítő drámák. Örkény is szembenéz ezekkel a kérdésekkel: számtalan egyperces villantja fel groteszk módon a kommunikáció, a megismerés lehetetlenségét; a nyelv használhatatlanságát, a fogalmak kiüresedését, szól az ember elmagányosodásáról; az elbürokratizálódás embertelenségéről, az ember önmegvalósításának kudarcairól, identitás-zavarairól, a lét viszonylagos céltalanságáról, a véletlennek, a sorsnak s végül a halálnak odavetett ember magányos kiszolgáltatottságáról. Az abszurd és a groteszk nyelvét beszéli; az abszurd életérzést, világ-

képet azonban nem tette magáévá: filozófiai alapállása a racionalista humanizmusból, a XVIII. század örökségéből táplálkozik.

S táplálkozik természetesen az író sajátos helyzetéből is: determinálja az a kor, amelyben élt s a hely, ahol született. Örkény jellegzetesen kelet-európai író, s még sajátban magyar író. Életrajza magába sűríti majd mindazt a hányattatást, „balsorsot”, amely a XX. század középső harmadában magyart – és írókat – érhetett. A háború: számára a munkaszolgálat pokla és a hadifogolytábor nyomorúsága. A békeévek: a személyi kultusz okozta válság, majd az 1956 utáni évek teljes mellőzöttsége. S éppen hányattatásaiból, a halállal való szembenézésből, az elhallgattatásból szűrte le, kristályosította ki azt a gondolatot, hogy mindig újra lehet és kell kezdeni az életet. Bertha Bulcsúnak vallja: „Ha nem járom meg a hadifogság iskoláját, akkor ma talán Beckett filozófiájának lennék egyik támasza. Így csak azt tudom hajtogatni, igaz, néha józan érvek nélkül, hogy az emberiség nem menthetetlen, amíg egy ember a másíknak megmentője lehet.”

A magyar irodalom valóban nem nélkülözhetette azt a – józan érvekkel szintén nehezen alátámasztható – hitet, hogy „és mégis, mégis fáradozni kell” –, hogy csak egyet idézzünk a számos, reménytelenségben is „mégis”-t kiáltó magyar költő-író közül. A kérdés ezeken a tájakon évszázadok óta általában nem úgy vetődött fel, hogy mit ér az ember, az emberi élet: hanem így: „mit ér az ember, ha magyar?”

Örkény is számtalanszor szembenéz ezzel a kérdéssel. „Ha az ember kis nemzet fia, ez már önmagában is groteszk helyzet” – mondja 1974-ben, a brüsszeli *Le Soir* riporterének. A kis nemzetek is élni, túlélni, látszani és hatni akarnak a nagy népek tengerében – s ebbéli törekvésükben néha óhatatlanul elvesztik a józan önismeretet, a reális ítélőképességet –, amint ezt Örkény több groteszk novellája sugallja. (Legabszurdabb talán közülük a *Nézzünk bizakodva a jövőbe!* című egyperces.) A kérdés így is megfogalmazódik Örkénynél: Milyen az ember, ha magyar? A *Macskajáték*-ban a hazaszeretet irracionálisát és szépségét dicséri, a *Vérrokonok*-ban a feltétel nélküli hit, a józan értelem ellenőrzésén túlszorduló lelkesedés kritikáját írja meg. A *Kulcskeresők* pedig a realitásoktól függetlenedő, álmodozó magatartás, a kudarcokat is győzelmekké szépítő lelki alkat groteszk parabolája.

A *Tóték*, a *Macskajáték* (melynek előbb említett gondolatrétege a sok közül csak az egyik) és a *Pisti a vérzivatarban* kérdésfeltevése egyszerre szűkebb és tágabb értelmű is. Mert jóllehet mindegyik par excellence magyar közegben játszódik, magyar szereplőkkel, a kérdés hangsúlyja itt az ember-re helyeződik át: nem nemzeti sajátosságokról, hanem az emberről mond Örkény ezekben a művekben (különösen az első kettőben) általános érvényű, egy adott időtől és helytől csak kevésbé determinált igazságokat.

Örkény nem ítélkező író. Felmutatja a jelenségeket, emberi magatartás-, viselkedés- és gondolkodásformákat s úgy tűnik, mintha maga is rácsodálkozna a látványra. Erkölcsi alapállása: a megértés és megbocsátás. „Azt megélni volt a nagy élmény, hogy végre fölmérhettem, ami tőlünk kitelik, és azóta nagyon óvatos vagyok annak megfogalmazásában, hogy az ember jó-e vagy rossz. Mert láttam, hogy minden a helyzeten múlik, ami belőlünk a jót vagy a rosszat kiugrasztja – írja, visszaemlékezve a sorsdöntő élményre, a háború eseményeire. – Ott vált belőlem, az epikusból, drámai alkat.”

Műveiben ennek a helyzetnek szán elsődleges szerepet; azt a hatásmechanizmust vizsgálja, mely a helyzet és a szereplők között létrejön. Két drámájában sikerült Örkénynek tökéletesen, lélektanilag is félelmetes pontossággal megjeleníteni ezt a mechanizmust: ez a két dráma a *Tóték* és a *Macskajáték*. (Mindkét mű először regényként íródott meg – alapvető változást azonban egyik esetben sem szenvedett, lévén az eredeti forma is erőteljesen drámai és nem epikus jellegű.)

A *Tóték* világsikerének titkán már sokszor elmélkedtek. Hiábavaló fejtegetések helyett csak annyit: Örkénynek itt egy igen bonyolult lélektani szituációt sikerült hajszálpontosan eltalálnia: olyan általános érvényű modellként funkcionáló mechanizmust, mely nemcsak pszichológiai, de történeti síkon is értelmezhető. A *Tóték* modellje igen sokrétű, többértelmű: az egymással szemben álló, egymást kiegészítő jelentések állandó vibrálása adja a különleges drámai feszültséget. A dráma kétpólusú: az egyikben a Tót család, a másikon az őrnagy helyezkedik el. Középpont, összekötő kapocsként, a mindvégig láthatatlan, a fronton harcoló Tót-fiú: akinek azonban igen fontos szerepe van a drámastruktúrában: az ő személyén keresztül válik a Tót-család kiszolgáltatottá az őrnaggyal szemben (szerepe a túszerhez hasonló); aki viszont abszolút fölényhelyzetben

érezheti magát. Az őrnagy kétségkívül a hatalom képviselője, hiszen a Tót-fiú mint alárendeltje, ki van szolgáltatva jó- vagy rosszindulatának. Ez a hatalom azonban nem terjedne ki a Tót család többi tagjára: ők önként, sőt boldogan vállalják az alávetettséget, fiuk esetleges jobb helyzete érdekében. A dráma azt a folyamatot vezeti végig, hogy meddig lehet, meddig szabad elmenni ebben a szituációban – hol a határ az emberi méltóság, az ember szuverenitásának feladásában? Tót fokozatos leépülése – melynek külső jegyei: a szembehúzott sisak, a berogyasztott térd, a számban tartott csipogó, szokásainak feladása, az őrnagy szeszélyeinek kiszolgálása – elsősorban groteszk hatást váltanak ki. Tót nem egészen önkéntesen vállalja személyisége feladását; berzenkedne a helyzet ellen, ha felesége és lánya szelid erőszakkal nem löknék tovább és tovább az ön-feladás útján. Sosem az őrnagy kényszeríti őt arra, hogy szeszélyeit kielégítse; a kényszer igen-csak közvetetten, áttételesen érvényesül; a Tót-fiún, majd a család nőtagjain keresztül. Az őrnagy nem kegyetlen, nem durva – csak éppen felbomlott idegzetű, s kisebbségi komplexusban is szenved. Az őrnagy nem kevésbé kiszolgáltatott, mint a Tót-család: kiszolgáltatott a háborúval, az életveszedelemmel, a partizánokkal szemben. A csendes, idillikus mátravidéki falucska persze semmilyen veszélyt nem rejt a történet idején: az őrnagy félelmei, rettegése a sötétől és a partizánveszélytől így körös, beteges tünetként jelenik meg, mely a groteszk humor másik forrása. Tót maga a földhözragadt józanság – az őrnagy beteges képzelgések rabja. A két nő szerepe az, hogy az őrnagy eszelős ötleteit mintegy racionálisnak, magától értetődőnek tüntessék fel Tót előtt: aki végül is már maga sem tudja, hogy amit kívánnak tőle, reális-e vagy irreális. Például mikor Tót vonakodik – az ásitást megelőzendő szájába venni a „csipogót”, reménykedve kérdi feleségétől: „Te is azt mondod, Mariskám, hogy vegyem ezt a holmit a számba? – Mariska csodálkozva feleli: „Hát hová máshová, édes, jó Lajosom? – Mintha a zseblámpának természetes funkciója volna a számban való elhelyezés, ásitás ellen.

De nemcsak a család, a környezet többi tagja is készségesen idomul az őrnagy eltorzult agyának fantazmagóriáihoz. Az ideggyógyász, a plébános is természetesnek fogadja el a természetelenezet, a torzat – s a falu népe nem habozik átugrálni az őrnagy tévedése nyomán ároknak vélt árnyékot. Az irracionális válik tehát általánossá, törvényszerűvé – s a józan ész, a racionális gondolkodás, melynek Tót mindvégig megőrzi egy szikráját – bujdosni kényszerül. Hogy Tót éppen a budít választja visszavonulása színlelőül, ez már a groteszk humor forrása.

Minden olyan szituációt, mikor ez a váltás bekövetkezik – abszurdnak érez a józan értelem, holott a történelem gyakran produkált ehhez hasonló helyzeteket. Örkény egyik első, háború előtti novellája, a *Tengertánc* – melyet későbbi novellásköteteibe is szívesen beáloogatott – ugyancsak ezt az abszurditást, az örület térhódítását villantja fel kísértetiesen, látnoki erővel.

Örkény itt sem embereket marasztal el, nem ítélkezik az egyes ember fölött: a bűnös az ő megfogalmazásában az a szituáció, mely lehetővé teszi a kiszolgáltatottságot és a hatalommal való visszaélést: az a szituáció, amelyben az egészséges elmék beteg agyakhoz idomulnak. Tót magatartása akkor válik önmagával autentikussá, akkor nyeri vissza szuverenitását, amikor a margóvágóval feldarabolja az őrnagyot: ez az egyetlen módja a szituáció megszüntetésének.

Az emberi magatartásformák autentikusságát boncolja a *Macskajáték* is. Ez a darab, még inkább „lélektani” dráma: a szituáció itt az emberi *érzelmek*: szerelem, hűség, féltékenység körül kristályosodik ki. A *Macskajáték*, véleményünk szerint, Örkény legjobb műve, valódi remekmű. Örkény racionális embersége, a gyarlóságot, esendőséget megértő, megbocsátó gesztusa itt a legfénylőbb.

Az *Öregek szerelme* (1955) című rövidke írásban már föltűnik a dráma alapmotívuma: „Mennyi tévhitet, hamis képzetet hordoz magában az ember! Szerelem és ifjúság – ez a két fogalom ugyanolyan értelmi közelségben él bennünk, mint a hold meg a csillagok. . . A szerelemnek sima, erőteljes az arca a szemünkben.” És a *Macskajáték* prózai változatának mottója: „Mindnyáján akarunk egymástól valamit. Csak az öregektől nem akar már senki semmit. De ha az öregek akarnak egymástól valamit, azon mi nevetünk.”

A *Tótek*-kal ellentétben a *Macskajáték* egyközpontú dráma: Orbánné alakja áll a fókuszban – a többi szereplő – ellentétként – körülötte helyezkedik el.

Orbánnét hatvankét évesen ragadja el egy viharos szerelem – melynek tárgya Csermlényi Viktor, az operabéna. Családja – távolban élő nőtestvére, leánya és annak férje – aggódva figyelik az eseményeket: de nem tudnak tenni semmit Orbánné szenvedélye ellen. Legjobb barátja,

Paula azonban orvul elcsábítja Csermlényit; Orbánné kétségbeesik, sikertelen öngyilkosságot követ el. Végül megérkezik Giza, a nővér – akinek a szomszéd Egérkével együtt fergeteges „macskajátékot” mutatnak be.

Röviden így lehetne összefoglalni a *Macskajáték* cselekményét; s itt láthatjuk igazán, mennyire nem túlzott Örkeny, amikor azt mondta magáról, hogy tulajdonképpen mindig *közhelyekből* indul ki, közhelyeket ír meg. Banális a téma, amely a szerelem-féltékenység-halál örök irodalmi toposzaira épül. Örkeny mégis az emberi teljességet fogalmazza meg; az emberi lélek nagyságát és végtelenségét, az érzések és szenvedélyek legyűrhetetlen erejét – mindezt Orbánné alakjában. A műfaja – Örkeny szerint – „tragikomédia”. Valóban: ritka telitalálatként sikerült itt vegyíteni, s tökéletes egysúlyban tartania a groteszk humort – a komédiát –, s a fenségest, a pátoszt – a tragédiát. A groteszk humor Orbánné emberi gyengeségeiből s az általa előidézett komikus helyzetekből fakad. Orbánné gátlástalanul hazudik, intrikál, kicsinyeskedik, veszekszik, mint egy kofa. Egyrészt. Másrészt: öntörvényű személyiség, aki egyedül önnön törvényei szerint cselekszik; a szokás, az erkölcs normáin felül és kívül áll. Nem fogadja el a szokást, hogy hatvankét évesen „nem illik” szerelmesnek lenni; azt, hogy a „női méltóság, büszkeség arra kötelezné, hogy feléje se nézzen a szeretett, de hűtlen férfinak, aki épp barátnőjét készül elvenni feleségül.” Orbánné emberi méltósága éppen abban rejlik, hogy a legképtelenebb helyzeteket is vállalja azért, hogy viszontlássá szerelmét – aki legyen bár kővér, gusztustalan és hangjavesztett, mégis életének legfőbb és egyetlen értelme. Vállalja, mert az érzés, mely Orbánné életének irányt szab, nem visszfényre valaminek, hanem lényének legbelsőbb sajátja. Orbánné nemcsak elfogadja a szeretetet – ő maga kifogyhatatlan szeretet-forrás.

Ellenpontja – majdnem önállóvá emelkedő ellenpontja Orbánnénak Giza, a nővér, őt mindekkfelett kötik a szokások, a viselkedés társadalmilag elfogadott törvényei; Orbánné szuverenitásával szemben a függőséget jeleníti meg. Orbánné maga a dinamizmus – Giza abszolút statikus jellegét még testi állapota, a tolószékhez láncoltság is felerősíti. Orbánné állandó bizonytalanságban él – Giza élete a teljes anyagi, egzisztenciális biztonság és rend légkörében zajlik. Orbánné neveléses, Giza mindvégig tiszteletreméltó.

Giza, noha gyökeresen más, mint húga, lévén ő is az író végtelen toleranciájának egyik hordozója – megérti, elfogadja nővéreinek tőle idegen vérmérsékletét s életvitelét: „Én anyádat mindig magam fölött állónak éreztem. Hiába éltem bőségben, biztonságban, nyugalomban, még akkor is, ha kapkodni, fuldokolni láttam, akkor is fölnéztem rá, mert amikor én két lehetőség közül mindig a kényelmesebbiket választottam, neki volt mersze vállalni a kockázatot” – írja Giza az aggódó Ilusnak. Giza abban a pillanatban a legemberibb a színpadon, amikor a fergeteges macskajáték után bejelenti húgának: „Kérlek, becsináltam”.

A többi szereplő – noha mind kitűnően megformált figura – csupán egy-egy színt adnak az Orbánné körüli tarka zürzavarhoz; csak Orbánnén keresztül nyerik el funkciójukat, mint az ő érzéseinek-érzelmeinek tárgyai. Ilus, a lány és férje az érzelmeiktől, szenvedélyektől teljesen megfosztott, hűvösen józan racionalitást és intellektualitást képviselik – kontrasztként Orbánné ösztönös, spontán, az élethez elsősorban az érzelmeken és érzékeken keresztül kötődő lényével. Giza is mintha a józan racionalitást képviselné, szemben húgával.

A racionalizmus és az ösztönösség egy ponton azonban a visszájára fordul, s ez a pont a hazához való hűség, a hazaszeretet kérdése. A régi dzsentri-familiából származó, két szép Szkallalány közül Giza a biztonságot, kényelmet és a hazától való távollétet választja, Orbánné pedig – jóllehet ő is megkaphatná mindazt, ami Giza osztályrésze – ragaszkodik az itthoni, szűkös körülményekhez. Választását – racionálisan – maga sem tudja megindokolni. „Ezer szál köt ide” – mondja Gizának, aki joggal veti ellen, hogy ezek a szálak bizony vékonyak. Örkeny a hazaszeretetet a spontán *érzelmeik* körébe utalja Orbánné alakjával, s valóban – egy darab földhöz való ragaszkodás racionálisan nem is magyarázható. Azaz – a darab végére úgy tűnik – mintha ösztönösség és racionalizmus alakot váltanának. Kiderül ugyanis, hogy Orbánnét nem a megszépült múlt, a nosztalgia tartja itt; hiszen pontosan tudja azt, amit a racionális Giza nem tud: hogy Létát, a gyerekkori paradicsomkertet a világ összes pénzével sem lehet visszavarázsolni a múltból. Orbánnét az eleven, változó emberi lét viszonylatai tartják itt: a szerelem – még ha viszonzatlan is, a barátnő – még ha el árulta is őt; gyermeke – még ha csak kötelességből törődik is vele – s ta-

lán legfőképpen Egerke, akit védeni, segíteni, gyámolítani lehet, mert még nála, Orbánnénál is magányosabb, s elesett és gyámoltalan.

Orbánné alakja állandó, kettős fénytörésben jelenik meg. Tettei, viselkedése, magatartása fényében – és ahogyan kommentálja, minősíti és átminősíti ezeket a tetteket; a már említett, általa előidézett komikus szituációkat. Elbeszélései: megannyi szerepjáték – tény, hogy gyakran megváltoztatja, átszínezi a valóságot, őrizni próbálja a látszatokat, épp azokat a látszatokat, melyek tetteiben egyáltalán nem befolyásolják. Szerepjátéksága mégsem hazugság; inkább azt az érzetet kelti, hogy Orbánné felette áll a valóság apró tényeinek. Alakja éppen gyengeségeivel, gyarlóságaival lesz teljes – az örkényi humanizmus, a megbocsátó és megértő szeretet megtestesítőjévé. Olyan alakká, mely egyesíteni és egyensúlyozni tudja a groteszk humort, a komikumot és az emelkedett pátoszt.

Az örkényi optimizmus – melynek lényege, hogy az élet minden nyomorúságával együtt is fenéséges, nagyszerű és szép – Orbánné alakjában jelenik meg a legátütőbb erővel, evidenciaszerű biztonsággal, pompázatos sokszínűséggel.

A *Pisti a vérzivatarban* – furcsa, vitatott mű. S mindenekeelőtt: más, mint Örkény előző darabjai. Pisti, a darab fel-feltámadó hőse nem egy ember, egyéniség, nem is típus. Absztrakció. A történelmi helyzetek indukálta emberi magatartásformák absztrakciója. A főszereplő itt nem egy ember, hanem maga a történelem, s természetesen elsősorban a magyar történelem. Pisti a kifogyhatatlan életerőt is szimbolizálja, amely – Örkény szerint – a magyar nép sajátja: ami lehetővé tette, hogy bukott, reménytelen helyzetekből is kievickélt, s tudott annyiszor újrakezdeni. Pisti több ízben meghal a nyílt színen, s mindannyiszor új életre kel; elpusztíthatatlan és örök.

Azt, hogy az ember se jó, se rossz, illetve hogy az adott helyzet „ugraszítja ki” az egyénből a jót és a rosszat is, Örkény a *Pisti*-ben fogalmazza meg legvéglegesebben. Egyetlen figurába sűrítve a pozitív és negatív reakciókat egyaránt. Pisti egy személyben németpárti és ellenálló, hóhér, aki maga is a kivégzőosztag elé áll, vállalva az áldozat sorsát – s az áldozatok, akárcsak a Tót-család, ismét igen megértőeknek mutatkoznak hóhérukkal szemben.

A *Pisti*-ben Örkény önként mondott le az alakok pszichológiai ábrázolásáról. Pisti és a többiek is elvont fikcióként léteznek a színpadon. Itt már csak a csupasz helyzetek sorozata képviseli a drámát. (Talán ez is közrejátszhatott abban, hogy a *Pisti* nem aratott olyan átütő sikert, mint a *Tótek* és a *Macskajáték*.) Mondhatnánk úgy is: a darab főszereplője nem a sokarcú-arcnélküli Pisti, hanem a háttérzott vonalakkal megrajzolt történelem. Az a XX. századi történelem, mely a racionális emberi elme számára képtelen, irracionális helyzetek sorozata. A képtelenség, az abszurd itt magában a tárgyban rejlik: a háború, a fasizmus önmagában irracionális tömegmészárlása, az ötvenes évek lidércnyomása vagy a mai ember feje fölött lebegő atomhalál képzelete kívül helyezkedik a józan emberi értelem határain.

A vákuumként újjászülető, s fényes karriert befutó Pisti bravúros allegóriája az ötvenes évek külsőségeiben, frázisokban bővelkedő, de a lényeges kérdésekről mélyen hallgató közéletének; a látszatok, a hazugság és az önámítás, az őszinte hittel való visszaélés, a délibábos tervek időszakának.

A *Pisti*-ben sokat idéz Örkény – saját magától; több egyperces novelláját is beépítette a darabba. A vákuum-Pisti ötlet sem új: már 1956-ban megfogalmazta *Babik* című forgatókönyvében, melynek hőse egy nem létező sztahanovista, s melyből sohasem készült film. (A forrásra *Lázár István* mutat rá Örkényről szóló monográfiájában, részletesen felidézve a *Babik*-ot.)

Hogy a fantom-hős mennyire otthonos a kelet-közép-európai irodalomban, arra csak két példát idézünk. *Tinyanov* Tetik hadnagya még a cári időkben született – egy véletlen elírásból. Karrierje egészen a tábornokságig ívelt, sőt, akárcsak Babiknak, az ő házasságából is gyermek született. (A novella 1931-ben íródott.) A másik példa jelenkori. Vajda *Márványember-e* ugyan élő személy, de mint személyiség, lényegében ő is „kitalált” figura.

A *Pisti a vérzivatarban*: mozaik-dráma. Hiányzik belőle a *Tótek* és a *Macskajáték* kristályos szerkezete, egyívűsége. A szerkezet aprózottsága indokolt – hiszen épp a folytonos újrakezdés, a halál és újjáéledés ritmusa tagolja az időben – a darab stilizált, nem konkrét történelmi idejében évtizedeket átfogó drámát. A sűrítés, a koncentrálttság olyan erős ebben a műben, hogy az már nem mindig válik előnyére, bár kétségtelen az is, hogy – színpadi műről lévén szó – a színpadi megvalósulás erőteljesen tághíthatja, segítheti a mű értelmezhetőségét.

Az Örkeny-életmű időrendben következő darabja: a *Vérrokonok*. (1974-ben mutatta be a Pesti Színház.) Elvontabban, talányosabban, de ez a mű is a magyar történelemről beszél. Talányos a mű; többféle értelmezést is megenged – mint ahogyan azt a róla szóló kritikák is demonstrálják. Örkeny maga így határozta meg a *Vérrokonok* tárgyát: „Ez a darab a szenvedélyről szól, hősei tehát nem a valóságos térben, hanem megszállottságuk mágneses erőterében mozognak... Klímánk hűvösödik. Korunk nem kedvez a lángolva lobogásnak, a Bokor Miklóssok hősie gesztusainak, bár minálunk jobbadán csak ennek van hagyománya. Valljuk be, látványosabb is...”

Kétségtelen, hogy Örkeny a hittel és a lángolva lobogással szemben a racionalizmus, a józan előrelátás pártján van. Az „eszméért” saját életüket, létüket, sőt személyiségüket feláldozó, annak alárendelő Bokorok áldozata, szerencsétlen ügyködése teljesen értelmetlennek tűnik; a vasút állapota katasztrofális. De a józan racionalizmus, a szakismeret és a technicista gondolkodás sem dicsőül meg a darabban. *Lázár István* helyesen mutat rá, hogy „a Péter minden lehetséges gondra kész feletetet kínáló csodakönyve vagy csodafeje nem kevésbé a fanatizmus, a dogmatizmus terméke: a jelenség képe igen, lényege nem változik Péternél sem”. A racionális gondolkodás szerelmese, Örkeny, mintha egy kicsit szkeptikusnak mutatkozna ebben a művében – az érzelmektől teljesen megfosztott racionalista gondolkodással szemben. (Akárcsak a *Macskajátékban* – ahol Ilus alakja groteszkül egysíkú és sivár – szemben Orbánnéval.) Viszont: a lelkes ügybuzgalom, a semmit sem mérlegelő és fenntartások nélküli hit, ha nevetségessé is válik, mégiscsak felmagasztosul és heroizmusnak minősül – főként Miklós emelkedett hangú, szenvedélyes nagymonológjában.

Hasonlóan kétarcú, a mérleg két sarkát ide-oda billentő dráma a *Kulcskeresők* is: az egyik oldalon az álmodozás, a kudarcokat utólagosan diadaláll eszményítő lelki alkat; a másikon a tényeket józanul felmérő, reális gondolkodás. A kótyagos kulcskeresők és a balszerencsés pilóta – inkább rokonszenvet és részvétet, mint ellenérzést váltanak ki a nézőben (olvasóban): önámításuk, gyermekes lelkesedésük nem válik igazán nevetségessé. Azzá válik ellenben a józan-realista riporter, akit a többi szereplő kacagása szinte lesöpör a színpadról.

Örkeny itt is azonosul hősei lelki alkatával: nem a kívülálló hideg kritikájával nézi őket, hanem a megértés, megbocsátás és a fölmentés gesztusával. Örkeny jellegzetesen magyar tulajdonság, magatartásforma megfogalmazására vállalkozott a *Kulcskeresők*-ben; annak megfogalmazására – mint egy interjúban mondotta –, hogy „álmodó nép vagyunk”. S hogy nem tudja – nem akarja – gyökeresen elhatárolni magát ettől a magatartásformától, az nemcsak abból következik, hogy Örkeny is magyar – hanem optimista életszemléletéből is: a mindig-újrakezdés; a mindig és mindenkor diadalmaskodó életosztón a *Macskajátékban* és a *Pisti*-ben megfogalmazott filozófiája nem nélkülözheti sem a hitet, sem a lobogó szenvedélyt, sem az álmodozást.

Örkeny még életében megjelent utolsó műve: a *Rózsakiállítás* című regény (1977). Szimbolikusnak érezhetjük – hiszen a mű a halálról szól, pontosabban: a meghalásról. Örkenyt mindig foglalkoztatta a halál, az elmúlás gondolata: egyperceseinek tekintélyes része az elmúlás tényét veszi célba – igazi „fekete humort” csillogtatva meg.

A *Rózsakiállítás* egyik őse, a csíra, amelyből – persze más indítatások, élmények hatására – a *Rózsakiállítás* kisarjadhatott: A *Néző halála* című egyperces. A Néző ebben saját halálát „játssza el” a lakására egybegyűlt színészeknek; akik „a kapuban búcsúzkodva azt vitatják, vajon elég természetes volt-e a Néző viselkedése, kiváltképp a haláltusája”. Az ötlet tehát – a halál mint szerep; a halálban rejlő teátrális lehetőségek – már régen megfogamzott az íróban, s bizonyára inspirálta az a film is, amelyet az amerikai televízióban láthatott – mint azt egy alkalommal említette – két amerikai állampolgár haláláról. „Mutassuk meg a televízió nézőinek, hogy a meghalás emberi dolog, tehát néven nevezhető, érthető és ábrázolható” – mondja a *Rózsakiállítás* egyik szereplője. Örkeny is ezt teszi.

Nálunk a halál tabu, misztikus levegő veszi körül – s Örkeny szerint ez így nem helyes. Amitől félünk, arról beszélni kell. Csak így kerekedhetünk föléje – legalábbis egy ideig. A mi körülményeink között ez az ötlet – a halál lefilmezése s tévéfilmként való bemutatása – már önmagában is groteszknek tűnik. Nem is talál azonnal megértésre a fiatal rendezőasszisztens, Korom Áron, aki le akarja forgatni a filmet, s aki már jelentkezőket is talált e furcsa szerepre. Mikor végül mégis megkapja az engedélyt, egyik közülük már halott, helyette felesége mondja el az utolsó tíz nap történetét. De él még Mariska, a virágkertesznő, akit anyagi okok késztetnek a „szerep” vállalá-

sára, s él, javában él S. Nagy is, a másodrendű író, akit a szereplésvágy ösztökél. Korom Áron leforgatja a filmjét. Talán legjobban a halál előtti pillanatot szeretné megragadni, de hiába faggatja S. Nagyot, aki valódi halált játszik el a kamera előtt – semmiféle megrendítő élménnyel nem találkozik. A tudós, aki helyett felesége „alakít”, utolsó pillanatáig diktálta félbemaradt művét: Mariska – a tévések jóvoltából – a rózsakiállítás látványát viszi magával az ismeretlenbe, s megbékélten alszik el.

A halál a regény tárgya, de közege – nem is lehet más – az élet. Három, egymástól igen különböző emberi sorsot villant fel részvétellel vegyes ironikus távolságtartással. A legrészletesebben és árnyaltabban kibontott sors Mariskáé: mögéje szélesebb társadalmi tablót rajzol az író. A három szereplő közül egyedül az első szereplő, a tudós tiltakozik a halál ellen: dühíti, hogy könyve befejezetlen marad. Nem az élethez ragaszkodik, sokkal inkább a munkájához: felesége szerint „a szervezete csak egy szerkezet volt”. Emberivé csak a halála előtti tíz napban válik; furcsamód, felesége ekkor érzi magát vele a legboldogabbnak. Mariska nyugodtan fogadja az orvos közlését; nem saját sorsa, hanem félvak, öreg édesanyja további élete miatt aggódik csak. S mikor – úgy hiszi – mindent szépen elrendezett, nyugodtan hal meg. Nem fél, nem lázad – nincs sok veszítenivalója. A riporter kérdésére – hogy volt-e olyan öröme, amire szívesen emlékszik – nem jut eszébe semmi. Élete kudarcok sorozata volt: „Soha sem tudtam megváltoztatni semmit. Ami most jön, azt is elfogadom.”

A harmadik szereplő, S. Nagy pedig egyenesen készül a halálra: készül a szerepre. Ő nem sajnálja otthagyni a külvilágot – a film, „utolsó műve”, úgy érzi, kárpótlást nyújt mindenért. Hogy ura legyen szerepének, még sietteti is a halált, önként megy elébe.

A mű groteszk jellege egyrészt ebből a furcsa, természetellenes „halál-várásból” következik. Mintha kiveszett volna Mariskából és S. Nagyból az életöszön – ami Mariskánál még némiképpen megmagyarázható, de az élet örömeit igencsak kedvelő S. Nagynál már ellenállhatatlanul gőteszkké válik. A groteszk humor másik forrása: a filmkészítés konkrét idő-tényezőinek, feltételeinek s a halál kiszámíthatatlanságának ütköztetése. A film készítőinek állandóan résen kell lenniük, hogy jelen legyenek az eseménynél – így tehát ők is *várják* a szereplők halálát, különben nem lenne film.

S ezzel már el is érkeztünk a *Rózsakiállítás* egyik legfontosabb jelentésrétegéhez, a művészet és valóság viszonyához. A művész számára minden nyersanyaggá változhat az alkotás folyamatában, még a halál is. S. Nagy saját halálából is nyersanyagot csinál; a tévéseknek is nyersanyag lesz a szenvedés, az agónia, az emberi nyomorúság különböző változata. Egyfajta kegyetlen kívülállást feltételez ez a viszony: a rendező és az operatőr nem érhet rá sajnálkozni, nem engedheti át magát a részvét érzésének: nekik a halál képi megjelenítése a céljuk, tehát a legjobb kameraállásra kell ügyelniük. Örkeny persze kihasználja az ebben rejlő groteszket is – hiszen az adott szélsőséges szituációban ez a művészi attitűd még embertelenebbnek, kegyetlenebbnek tűnik.

De arról is szól a *Rózsakiállítás*, hogy a művészettel, az alkotással, a dolgok megnevezésével mégiscsak fölébe kerekedhet az ember a halálnak. Idézzük S. Nagy és Áron párbeszédét:

– *A szépség művészet és ami művészet, már nem lehet hazugság.*

– *Minden művészet hazugság, Áron.*

– *De olyan hazugság, amiben himni lehet.*

Örkeny István 1979-ben, június 24-én – két évvel a *Rózsakiállítás* megjelenése után került szembe a „végső kérdés”-sel. Kórházi ágyán még sikerült befejeznie az utolsó művet: a *Forgatókönyv*-et.

LEVÉL A NÉZŐHÖZ

írta ÖRKÉNY ISTVÁN

Albert Camus írja a *Sziszüphosz Mitoszá*-ban: „Az istenek arra ítélték Sziszüphoszt, hogy egy sziklát görgessen szüntelen a hegy tetejére, ahonnan a kő mindannyiszor visszagurult a saját súlyától. Úgy gondolták, s némi joggal, hogy nincs szörnyűbb büntetés, mint a haszontalan és reménytelen munka.”

Ebben az alvilági bűnhődőben látja Camus az abszurd hős típusát, akinek egész élete arra való csak, hogy semmit se vigyen véghez. Ő, amikor Sziszüphoszra gondol, mindig abban a helyzetben látja, amikor a szikla már legördült a csúcscról, s ő utána ereszkedik a síkságra, ahonnan újra föl kell majd hoznia. Mit érez Sziszüphosz le szállás közben? – kérdezi Camus. Néha a szikla az erősebb, s akkor a szomorúság elhatalmasodik szívéen, de az is megesik, hogy öröm tölti el. „A magaslatok felé törő küzdelem elég ahhoz, hogy megtöltse az emberi szívet.”

Én is sokszor gondolok Sziszüphoszra, különösen azóta, amióta megéltem a háborút és megírtam a frontot. Odáig azonban csak a sorsával küzdő ember jelképét láttam benne, s ezt úgy értelmeztem, hogy a halál: a nehézkedési erő. A háború azonban, életem és gondolkodásom sorsfordulója, sok mindenre megtanított. Arra is, hogy a magyar sors mindig is tele volt sziszüphoszi helyzetekkel, korszakokkal, évszázadokkal, de annyira talán még soha, mint ebben a háborúban. Az a szikla, amelyet mi ott a Donnál hengergettünk, csak visszagurulhatott, ott is, később is, ahányszor nekivetettük a vállunkat.

De én, az én Sziszüphoszomat, egészen másként láttam. Például, egészen más helyzetben. Nem a csúcscról lefelé indultában, mint Camus; én mindig a síkságon láttam, amikor a sziklának feszülve, görgetni kezdi fölfelé.

Mit gondol ő akkor? Azt, hogy mire van ítélve, tudja. Gyötrődése hiábavaló, a szikla legurul majd, és újra meg újra legurul, az idők végeiglen. Ezt ő tudja, de hiába tudja. Az ember nemcsak tapasztalat. Az esze ugyan azt mondja, hogy minden hiába, de ösztönei nem hallgatnak az észre. Ők azt súgják, hogy ez lesz az utolsó erőfeszítése, Sziszüphosz pedig bizakodva vág neki a meredélynek, újra meg újra, mindig csalódva, de mindig új erőre kapva.

Abban a paradoxonban élünk, hogy csak értelmünk veszi számba a ránk váró végzetet. Életösztönünk mást mond. Néha amannak szava győz, néha emezé. Ha a belátás, akkor az én Sziszüphoszom is szomorú, de ha az életösztön hangja az erősebb, akkor az én Sziszüphoszomnak is öröm tölti el szívét.

Tót Lajos persze nem volt Korinthus királya, hanem csak községi tűzoltó egy hegyvidéki községben. Ennélfogva sohasem sértette meg az isteneket. Hát akkor mi volt a bűne? Talán nem is volt bűne, legföljebb az, hogy abban a korban élt, amikor csupán egy választás volt: vagy lázadónak, vagy Sziszüphosznak lehetett csak lenni.

A történelem sokféleképpen ismétli önmagát. Nem egy ilyen kor volt, sok tehát a Tótunk. Ha egy népet beletörödni tanít meg a sorsa, persze nehéz bűnösnek bélyegezni azt, aki a végkimerülésig folytatja a beletörődést. Még nehezebb elítélni éppen

ezt a tűzoltót, hiszen eljön a perc, amikor azt mondja: nincs tovább – és maga zúditja le a sziklát a völgybe.

Igaz, a percet nem jól választotta meg: lázadása már hiábavaló, elkésett, esztelen. De ebben is miért ő a hibás? Vannak boldog népek: ők a jókor lázadók. Mi a nem jókor lázadók fajtája vagyunk.

Ha igaz, hogy életünk a remény és reménytelenség ingajátéka, akkor maga a létezés nem abszurd, csak azzá válhat, bizonyos helyzetekben, korszakokban, időpontokban. Amikor már reménytelenül cselekszünk, akkor az a cselekvés abszurd. Én azt vallom – és ezt példázzák a Tóték –, hogy az ember egyetlen kiútja a tett. Ezért „hagyom” gyilkolni is Tótót, pedig az a gyilkosság akkor már fölösleges és esztelen. Ilyen értelemben, a reménytelenség állapotában, Tót Lajos valóban „abszurd hőssé” lesz.

A félelem az a közeg, melyben ez a változás lejátszódik. A darab idillikus helyzetben kezdődik: úgy is mondhatnám, hogy Tót Lajos egy Toldi Miklós, akire a rettegés harangja borul. Persze, az őrnagy is fél, de a terror forrása mindig a félelem, a félelem pedig mindig új félelmet szül, osztódni akar, mint az egysejtűek, tágulni, mint a gázok, fertőzni, mint a vírusok. Volt már ember, aki annyira tudott félni, hogy félelme egy nagy országot sodort a morális abszurditásba. Hogy vitte ezt végbe? Sokszor azt hiszem, ezt értelemmel meg se tudom magyarázni, hiszen lám, még egy Tót Lajossal is milyen nehezen boldogul, pedig ő igazán vértelen, névtelen „kisember”, akinek semmi hatalma, még esze sincs nagyon sok. De úgy látszik, hajlamunk van erre a fertőzésre. „Potenciálisan” az őrnagy és az áldozata vagyok egyszemélyben: jó lenne, ha nem kellene többé félelemben élni.

1943. január 13-án, a Don-kanyarban, elkezdett lefelé görögni az a szikla, melylyel a magyar hadsereg sziszüphoszi sorsa elvégeztetett.

Egy barátom, Cseres Tibor, aki ugyanezt megélte, kifejtette egyszer, hogy ezt a háborút magyar írónak lehetetlen megírnia. Ebbe a gondolatba nem tudtam beletörödni. Hatvanezer ember fagyott meg ott, abban az aknatűzben, a jeges szélben, a hóban. Az, hogy én élek, a valószínűségnek egészen kicsike töredéke csak. Talán ezért van az, hogy az ő telük, az ő sorsuk azóta sem hagyott megnyugodni. A *Tóték* nem róluk szól, vagy nem csak róluk, sőt talán egészen másról, de én írás közben mégis mindig rájuk gondoltam. A legtöbbször ülve fagytak meg, s ahogy ott ültek, márványba fagyott arccal, még most is hátamban érzem a tekintetüket.

DEME ZOLTÁN VERSEI

Töredék kék pergamenen

... citromosfű
csillagánizs
szennalevél...

Kék ópiac

gyertyamártók
paprikamolnárok
kékfestők

Kék medália

óarany tóban
kéktövű nád
piros citerámon
szilvavirág

Kék szalon

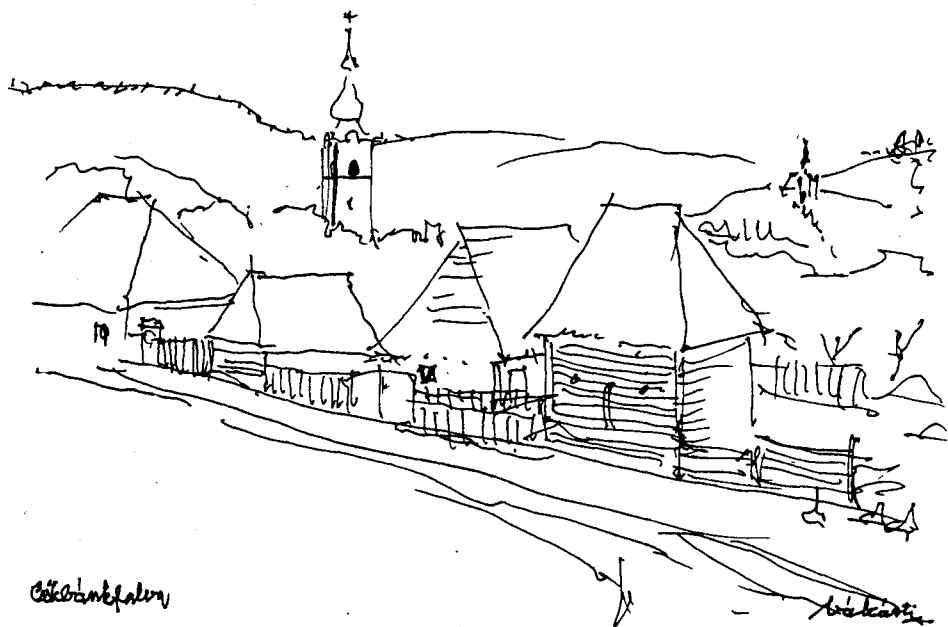
őnfüggöny
őezüst kompótos tálon
fémalmák
kéküvegben
eperpálinka
ólomgyertyák

Templomkert

kék apróbojtorján
ázó veronikafű
vas Krisztus-kereszt

Temetőkert

kékülő cserje
kamillafű
vadgalamb

A SÓ ÍZE

Írta SVANTEK JÁNOS

– Óriási – csukta össze a káplán a könyvet, de mert a vékony sekrestyés nem szólt semmit, újból felütötte néhány helyen, végül maga elé ejtette az asztalra és reménytelenül megjegyezte: – El kellene olvasnia.

A sekrestyés az ablakban állt.

A templomot övező parkot a délutáni nap utolsó sugarainál még a gyermekek birtokolták. Egy szőke kisfiú idős vak embert fogott kézen, a homokozóhoz vezette és átlökte a betonperemen, úgyhogy nyomban elterült, az apróságok pedig sikoltozva gyűltek köré, hogy aztán vödörrel, kis lapátokkal vagy csak kézzel szórva rá a homokot, betemessék a mozdulatlan férfit.

Megsörrent a telefon, a káplán vette fel: – Halló, tessék. Nem kérem. Téves. Nem történt semmi. A viszonthallásra. – Egy másodpercig üresen nézett maga elé. – Megint az áfészt keresték – mondta és letette a kagylót. – Gondolja, hogy ha minket hívnak, akkor meg náluk csöng?

A sekrestyés vállat vont, de csak akkor pillantott hátra, amikor a káplán felállt és jobb lábát mereven maga után húzogatva járkálni kezdett a keskeny helyiségben. Volt egy másik ablaka is a sekrestyének, de az színes üvegből készült; Jeanne d'Arcot ábrázolta teljes páncélzatban, miközben bíbor köpenyét már a lángok mardosták.

– Nem kellett volna belemennie abba a csinbe – jegyezte meg a sekrestyés szárazon.

– Miféle csinbe?

– Hát amikor sárga lapot kapott...

– Ó – jajdult föl a káplán és mindkét kezével a lábára mutatott –, nem csin volt, hanem a centerhalfjuk tartott rá, el sem tudtam kapni a lábam...

Összeharapta az alsó ajkát, lépett még kettőt és hirtelen megkérdezte:

– Miért, maga szerint hagynom kellett volna inkább, hogy elvigye előlem a labdát?

A sekrestyés nem válaszolt azonnal, az őszi égboltot figyelte, amelyre finom hálót fontak kondenzcsíkjaikkal a vadászpülők.

– Azt hiszem igaza volt – mondta. – A test óvatossága a lélek halálát jelentené.

– Na látja – örvendett meg a káplán. – Ezt akartam hallani.

– Tudja – tette aztán hozzá, ujjait végigfuttatva a reverenda apró, bevont gombjain –, a legjobban az fáj, hogy ott feküdtem lenn a földön, azt hittem el is tört a lábam, és akkor valaki a közönségből színészt kiáltott.

A sekrestyés ridegen megfordult, és a karjait keresztbefonta a mellén.

– Na persze – folytatta a káplán ügyesen –, gondolhatja, mennyire érdekel az engem, hogy mit kiabálnak. Jó érzés a közönség kedvéért játszani, de ellenére sokkal édesebb. Én a magam részéről mindig jobban szerettem az idegen pályát, mint a hazait.

– De jót, sőt kitűnőt csinálni – komorodott el hirtelen –, szálkának lenni egy elleneséges, rémült testben... – Megrázta a fejét. – A legtöbb bűnt a pályán követtem el – suttogta maga elé.

A sekrestyés vonásai megenyhültek. Félrebillent fejfel, szemhéjait föloldozólag mozgatva hallgatta a vallomást.

– A sárga lapot viszont – emelte fel a káplán a hangját –, azt nem érdemeltem. Még a földön voltam, amikor visszajön a centerhalf. Na mi van, csuhás, mondja, és úgy csinál, mint aki föl akar segíteni, de közben rálép a kezemre. Kirántottam a lába alól valahogy, fölugrottam és mellbelöktem, csakhogy pont akkor ért oda a bíró.

– Nézze, itt vannak a stoplinyomok, ha nem hiszi – és fölmutatta kerek foltokban véraláfutásos kézfejét.

– Mindnyájan epigonok vagyunk – felelte a sekrestyés, és elnézett a káplán mellett.

A sarokban márvány keresztelőmedence állt, a káplán sántikálva megkerülte, lehajolt és egy fényesre pucolt focilcipőt húzott elő valahonnan.

– Azt hiszem, itt az ideje, hogy végleg szögre akasszam.

A sekrestyés bólintott.

– Senki sem szolgálhat két úrnak . . .

– Játszani most is nagyon szeretek még, fizikailag is bírnám, csak hát nagyon unom már ezeket a . . . – A káplán megállt a márványmedence mellett. – El tudja képzelni, milyen kevés az emberi változat a kiöregedett focisták között? Ismertem ezt a centerhalfot még aktív koromból. Kemény volt és gyors, minden csontja szúrt, de hogy valaha is ilyet csinált volna . . .

– Mindegy – mondta aztán és megvonta a vállát. – A két kötényét így is megkapta tőlem.

Odakint lassan szürkülni kezdett. A szél megélénkült, itt-ott beletúrt az avarba, földobott, aztán visszajött néhány falevelet. Magányosok vágtak át a parkon. Egy férfi megállított egy nőt, karon ragadta, de az kitepte magát és futásnak eredt. Két sintér is fölűnt, dobermanokkal jártak és kóbor ebeket fogdostak össze velük.

– A káplán úr volt tegnap is a mezőny legjobbjá – szögezte le tárgyilagosan a sekrestyés. – Ami igaz, az igaz.

– Na jó – emelte fel elhárítóan a focilcipőket a káplán –, azért azt el ne felejtse, hogy én NB I-es voltam . . .

– Jaj, azt még nem is meséltem – kiáltott fel és a cipőket gyorsan visszadugta a helyükre –, a meccs előtt benyitottam az ellenfél öltözőjébe és arra kértem őket, hogy adják le a szertárosnál a vércsoportjukat, nehogy emiatt haljon meg valaki, de ha mégis, mondtam, én a szolgálatukra állok. Képzelteri, milyen arcot vágtak.

✓ A sekrestyés összerántotta a szemöldökét.

– De a húsz év alatt én senkit meg nem rúgtam szándékosan – mentegetőzött a káplán. Újból leült az asztalhoz, a telefonnal babrált, megigazította a kagylót a villán.

– Magát viszont megrúgták és meg is fogják rúgni – jelentette ki a sekrestyés. – Mert úgy játszik, hogy meg kell magát rúgni. Nincs is más lehetőség. És ezt is nyugodtan meggyónhatja. Gőg ez is.

– Csak irónia – mondta a káplán és fáradtan legyintett. – A nagy technikai tudás az oka.

– Tiszta szemfényvesztés, amit csinál – kezdett méregbe jönni a sekrestyés. – Elegánsan játszik. Sallangmentesen. Nincs fölösleges csele; mert bejön az első, nincs öncélú mozdulata, mert az egész játéka öncélú. – Lábujjhegyre ágaskodott, tenyerét is az ablak párkányára támasztotta, hogy jobban kilásson. – És nincs gól . . .

Lent az úton zilált, ősz hajú asszony haladt nyomorékkocsiban. Jobb kezével len-

dületesen forgatta a kézi hajtókart, és énekelt: – Túl az Óperencián, boldogok leszünk...

– Nem a gól a cél – felelte bizonytalan hangon a káplán –, hanem a játék. Persze csak akkor, ha igazi egyéniségek vannak a pályán.

A sekrestyés felnevetett.

– A maga nagy egyéniségei. Én akárhányszor láttam őket, mindig csalódást okoztak. Az imádnivaló Keagennek sokkal jobban kéne fociznia, a csodálatos Claynek boxolnia, az isteni Borgnak teniszeznie...

– Ért is maga ehhez – szakította félbe a káplán. – Különben is. Egy finom mozdulatnak annál nagyobb az értéke, minél kevesebben veszik észre, hogy mekkora tudás kellett a végrehajtásához.

– Szípközvetlen! – mondta és aprót szusszantott. – Olykor bárkinek sikerülhet.

A sekrestyés most már lezárta a vitát.

– Maga a saját képességeinek a rabszolgája – mondta kérlelhetetlenül az ablaknak. A parkban egy részeg sirva botorkált a bokrok között, gyufát vett elő, négykézláb keresgélt valamit, és fölgyújtotta maga körül a levélzónyeget.

– Ugyan – sóhajtott a káplán –, vajon mi maradt meg a képességeinkből az öregfiúk csapatában? Pedig csodálatos egy játék. Tizenegyen játsszák ugye, az annyi, mint tíz szabadsági fok, de ha a kapust nem számítom, akkor is kilenc...

Kintről szirénák hangja hallatszott, és az égő parkban megjelentek a tűzoltóautók.

A sekrestyés az órájára nézett és bólintott. Meggyújtotta a villanyt, és az esti miséhez kezdett készülni. Hófehér, keményre vasalt, a csipke szélénél gondosan stoppolt miseinget tett az asztalra.

– A legjobban a villanyfényes meccseket szerettem – mondta a káplán, és hintázni kezdett a széken. – Többnyire csak a második féldőre kapcsolták be a világítást. A közönség a futókörről túl, hirtelen belezuhant a sötétbe. Kicsit melegebb lett, és a moraj felerősödött. Éreztem, hogy liheg és vonaglik a tömeg, a fénygömbön túl, tetszetlen dühében, mert a játékba, hiába minden, nem szólhat bele...

Kopogtak.

A káplán fölugrott, és gyorsan körülnézett. A szeme megakadt az asztalon hagyott könyvön. Egy pillanatig habozott, aztán az inge alá csúsztatva.

A fiú belépett először a sekrestyébe, és a résnyire nyitott ajtón a kezénél fogva egy lányt húzott maga után. Hunyorogva álltak meg az ajtóban.

– Jó estét – mondták egyszerre.

– Dicsértessék – helyesbített a sekrestyés, de a káplán leintette.

Bemutatkoztak.

– A menyasszonyom – mutatott a lányra a fiú.

– Méhes kettő – mondta a káplán. – Lehet, hogy ismerős lesz magának a nevem. Néhány éve még az NB I-ben...

A sekrestyés nagyot köhintett.

– Esküvőre szeretnének jelentkezni – mondta a fiú, és a nyitva maradt ajtón egy galamb repült a sekrestyébe.

– Igen – mosolyodott el a káplán. – Ez természetes.

A sekrestyés sarkig tárta az ajtót, és megpróbálta kiterelni a zajosan verdeső madarat.

– És mikorra gondolják az esküvőt? – érdeklődött a káplán.

– Tulajdonképpen... a szüleink még nem tudnak semmit a dologról – mondta a fiú. – És van egy kis baj...

A galamb, miután néhány kört megtett, a missziós kereszt ágára telepedett.
– Hagyja – szólt a káplán a sekrestyésre. – Nem zavar.
– Magát nem is, mert nem maga takarít – idegeskedett a sekrestyés.
– Szóval a menyasszonyom nincs megkeresztelve – bökte ki a fiú.
– Megkereszteljük. Csak előbb egy oktatáson kell részt vennie, amelyen elsajátíthatja a hit alapelemeit. Heti egy alkalommal két hónap alatt elvégezheti, és utána megesküsztem magukat.

A lány lehajtotta a fejét.

– Két hónap? Hamarabb nem lehet?

– Nézze – csóválta fejét a káplán –, mi egyáltalán nem vagyunk merevek, nem állítunk akadályokat, inkább örülünk annak, hogy újra több lesz az egyházi esküvő. De erre az időre igazán szükség van – mondta mosolyogva, és előbb széttárta, majd a hasa alatt összekulcsolta a kezét.

– Nem. Igen. Ez természetes – motyogta a fiú, félig a káplán, félig a lány felé fordulva.

A galamb ott csapdosott a fejük felett.

– A jövő hétfőn kezdetnénk – szólalt meg a káplán. – Akkorra tudom...

– Köszönjük... Hát akkor... Dicsértessék – búcsúzott a lány és a fiú egyszerre, s a galamb is ment velük, már csak egy apró tollpihe kavargott a légmozgásban, mert az ajtót most sem csukták be maguk után.

Egyszerre csend támadt, aztán a sekrestyés az ajtóhoz perdült, belökte és a hátával nekitámaszkodott.

– Csak tapogatják a hitet, mint tót a hajnalt – mondta, de ahogy a káplánra nézett, aki szótlanul állt a sekrestye közepén, eltorzult az arca.

Ellökte magát az ajtótól, megállt a káplán előtt, egészen közel hajolt hozzá, úgy-hogy az vissza is hőkölt.

– Pogányok ezek is – süvöltötte volna a káplán képébe, de a hangja megbicsaklott.

Aztán nem próbálta újra kimondani a szavakat, csendben az ablakhoz lépett.

A káplán is odabicegett.

A tüzet már eloltották, de a park félig leégett. Fémsisakos emberek gázoltak az üszkös fák között, és kézbesíthetetlen palackokat rugdostak föl a hamuból.

A fiú és a lány most fordult ki az útra. A fémsisakosok föltartóztatták őket. Elkérték személyazonossági igazolványaikat, kellenetlenül vizsgálták az arcokat és a bejegyzéseket, zseblámpafényben, pedig a galamb, mintha csak odarajzszögezték volna, függőleges testtel, kitárt szárnyakkal feszült mindnyájuk fölött és úgy világított, mint egy százaz izzó.

RÓNAY LÁSZLÓ

Magyar költők Nyugaton

MAJOR-ZALA LAJOS

Előzékeny költő. Legutóbbi kötetében, a *Támadj föl, Édes*-ben maga igazítja el a kíváncsi filológust:

*Pensier „Le Sardes”-ban
magyarul: a „Fogas”
nevű villában
lakom a schiffeni
tó partján
Árva Dzodzet
Major-Zala Lajos*

*a fribourgi költő
Göcsejből confédéré
Léchelles polgára
ki magyarul
svájci embert fogalmaz
s Európát érzi
ujjbegyében*

Egyike a legtermékenyebb nyugati magyar lírikusoknak; nemcsak magyar nyelven adja ki kötetait, hanem franciául is, s a világpolgár fölényével, eleganciájával és tudásával szökken át az egy nyelvűség sokszor kínzó korlátain. Idegeiben és verseiben ott vibrál az egész világegyetem: a nagy tudományos felfedezések éppúgy megtermékenyítik képzeletét, mint a hazai események, az atom csodája éppúgy felgyújtja fantáziáját, mint Erdélyi Zsuzsanna imádság-gyűjteménye. „Furcsán keveredik verseiben a zalai paraszti élet emlék-élménye a modern életérzéssel – írja egyik bécsi méltatója. – Nagy ritkaság jó költőre, igazi költőre akadni egyáltalán, hát még az emigrációban. Úgy hisszük, Major-Zala nem véletlenül tért vissza a magyar nyelvhez: missziója, hogy ő fogalmazza meg a nyugati világ jelenségeit egy különlegesen buja, de mégis a gyökeréig magyar költői nyelven.”

A *Fémmember az áramkörben* bevezetésében Major-Zala Lajos részletesen szól ars poeticájáról, arról, hogy a huszadik századi ember, átélve a hagyományos világkép robbanását, csak oly módon fejezheti ki érzéseit igazán hitelesen, ha a megfogalmazás hagyományos kereteit maga is szétveti. Így jutott el aránylag korán annak felismerésére, hogy a korszerű líra nemcsak teremt, hanem rombol is. Major-Zala Lajos a grammatika véglegesnek hitt kereteit feszíti szét: „*A szavakat igyekeztem kiszabadítani a grammatika börtönéből* – írja a bevezetőben – *... Kivetíteni őket a térbe, a mozgásban új jelentőséget adni nekik. Az írás által rögzített merevséget a nyelven belül feloldani mozgással, ritmussá. Mikroszkoposítani a nyelvet.*” Ismeretesek azok a neoavantgarde lírai törekvések – magyar nyelven is vannak ilyenek –, melyek ezeket az alapelveket ad absurdum viszik, s a költőiség hagyományos fogalmait felrúgva egyedül a játékot, a rombolva építés gesztusát vélik üdvöztetőnek. Major-Zala Lajos azonban a teremtes gesztusát, az építkezés tevékenységét legalább olyan fontosnak tartja, mint a régi elemek lebontását. Nem a hagyományos verset akarja visszaállítani, hanem egy olyan szabálytalan, az érzés belső ritmusának engedelmeskedő keretet, melyben minél hiánytalanabban kifejezheti a technika századának legfontosabb jellegzetességeit, az itt és most élő ember világtérzését.

E törekvése közben nem ismer tabukat. Olyan érzelmeket is teljes nyíltsággal és egyértelműséggel fejez ki, melyeket a költészet hagyománya szemérmesen tabunak vélt, s nem mert nevükön nevezni. Major-Zala Lajos viszont megtisztítja a szót minden, a történeti fejlődés során rárakódott mellékes értelemről, s e ténykedése közben az érzések egyértelműségére, vágyott tisztaságára is rátalál. Gondolat és tett harmóniáját hirdetve fogalmazza meg egy újfajta humanizmus apológiáját:

*nem ami szétválaszt
hanem
ami összeköt*

*s
itt tart a Földön*

szavak

*törekenységünk
de benne*

*nyomora
a kegyelem óráiban
lelkünk
kristályzengésű impulzusai*

*törvényspirálokön
emberlétünk*

reménykirezgése

*utunk
rakétairánya*

*az Ember felé
fénykattanású öröme
a látásnak*

az összetartó meleg

akarás

élni életünket

tett

Nagy könnyelműség volna számonkérni a költőtől a hagyományos versalakzatokat, hiszen a modern ember büszke öntudatával állítja, hogy küzd minden uniformizáló erő ellen és a szabad individuum megteremtésére szánja liráját is. Nem véletlenül írja: „*az antivers lüktessen – benne-tek*”. Ez az antivers azonban nem „versellenes”, hanem a ritmusnak, érzésnek új kombinációja jellemzi, melyben az érzés lélegzetvétele az elsődleges, s ahhoz alkalmazkodik minden leírt szó, kivált vesszor. Többnyire nem is sorok ezek, hanem érzéstömbök, melyek szabálytalan egymásutánban, kihagyásosan, aritmiás lélegzetvétellel mégis a végső rendre törekszenek; rendre, melyet az alkotó, az ereje és tehetsége birtokában lévő, öntudatos ember teremt a világ zavarában. Ez az új ember nem szívesen enged az elérzékenyülésnek, mi sem áll tőle távolabb, mint a könnyes nosztalgia. Pontosan és egyértelműen fogalmaz, s arra törekszik, hogy szavai megfeleljenek az újfajta tudományos világkép nyelvhasználatának: „*A' titokzatosból emberagyú törvény*”-t igyekszik teremteni Major-Zala Lajos, s közben egyre többet meghódítani a világból, szinte féktelen szenvedéllyel, lázas nekibuzdulással:

fokozni

*hogy többet
lássunk*

látni sebesen

gyorsabban látni

*nézni rohanva
a rohanást*

Van ebben a versépítkezésben valami türelmetlen szenvedély is, mely nem engedi pontosítani a költő érzelmeit, rendszerbe foglalni zabolátlan ihletét. Az új lírában sok kísérletet találunk arra, hogyan lehet megőrizni az ihlet spontaneitását. Ismeretes az a költői-pszichikai eljárás, mely so-

rán az író mindent abban a sorrendben jegyez föl, ahogy éppen eszébe jut (az ötletet adó tragikus kezdeményezés József Attila *Szabad ötletek jegyzéke* című önvallomása, szabad asszociációs jegyzőkönyve). Ha Major-Zala versformálása némiképp különbözik is ettől, végeredményben ő is a teljes őszinteségre törekszik, azt vallja, hogy a költő csak akkor teljesítheti hivatását, ha minden emberit kifejez, mégpedig az érzés szintjén. Mert „*az elektronok nem hevülnek többé ritmus-sá*”, azaz: az új világkép embere nem engedheti meg magának többé a szemérmességet, a nosztalgiaát; jóvátehetetlenül, egyszer s mindenkorra véget ért a romantika korszaka, s helyébe egy újfajta racionalizmus lépett, mely tudatosan igyekszik mozgósítani és feldolgozni a megújuló világ tartalmait éppúgy, mint a hajdan feledésbe merült, a lélek őslélményeit idéző gondolatokat. Miközben a jelent és a múltat szintetizálni próbálja, lemond a költészet hagyományos eszközeiről, a képekről, a rimekről és sok más alakzatról, helyettük a gondolatzuhatagok sajátos ritmusával él, melynek egyik sajátossága a makacs ismételtetés, a másik az érzés és kifejezés menetének folytonos megszakítása, rövidre zárása. Néha olyan benyomása támad az olvasónak, hogy ez már nem is költészet. Ugyanakkor azonban nehezen tudja függetleníteni magát a formálás dinamizmusától és az érzések zubogásától. Major-Zala Lajos a civilizáció fejlődésének sajátos tartalmait hódította meg; eközben a költészet hagyományával is szakított. A líra ugyanis az elvonatkoztatás művészi szintjén leír valamit. Major-Zala Lajos viszont az érzelem szintjéről indul, s a látvány vagy érzés asszociációs rétegeiben alámerül,*megőrizve a képzettársítás szabálytalanságát és alaktalanságát. Ilyesformán persze könnyebb a helyzete, mint a hagyományos költőnek, ugyanakkor mégis ellenőriznie kell önmagát a tudat egy bizonyos szintjén, hiszen a vers nem a mondanivaló és a művészi megformáltság hatásszövevényében válik verssé, hanem a szavak egymásutánjában. Ezért is gyűjthatta fel képzeletét Erdélyi Zsuzsanna néprajzi munkássága, mely a köz tudatba hozott egy már elfeledett nyelvi és műveltségi réteget. Ennek az élménynek dokumentuma az *Imátlan ima* című kötet 1971-ből. Kettős feszültséget hordoznak ezek a költemények: benne az atomkor embere járja végig a lélek ősi tájait, s a nyelv bűvésze kutat a tudatalattiban, azon a tájon, ahol a „nyelv alatti” rétegek húzódnak, ahonnan később a megfogalmazás szintjére bukannak a torlódozó érzéstömbök. „*Akárhányszor agyam gondolati kapcsolatot keres e századok homályából lassan kitapintható vezetőkekhez – írja a kötet előszavában a költő –, mindig megrázza idegeimet a népi képzelet nyelvi, tematikai, hangulati telítettsége, vigaszkereső tragikuma, létünkbe sűrített magasfeszültségű valósága. Nagykorúságának minden igényével és bizonyítékával.*”

Az apokrif imák világa más forrást is felfakasztott Major-Zala Lajosból: a világban élő, a világ bajaiért felelősséget érző ember filozofikus hajlandóságát. Bölcselkedéseire ugyancsak a szavak tisztelete a legjellemzőbb: verseiben az érzés pontosságát, a megfogalmazás egyértelműségét az ismételtetések, a sor eleji – ugyancsak a költészet ősi rétegeit idéző – alliterációk hitelesítik. Ez az a pont, ahol talán a legnehezebb eldönteni, vers-e, hagyományos értelemben vett költészet-e, amit ír, ugyanakkor megkapó erővel bontakozik ki minden sorából, minden leírt gondolatából egyfajta gomolygó, „vers előtti” állapot izgalma, feszültsége. Mint amikor még nem vált el egymástól a népi és a műköltészet, s ebben az archaikus állapotban minden a mitikus szemlélet kristályosodási pontja köré tömörült, amelyben egymásba játszott élet és halál, emberi bölcsesség és isteni előre rendelés:

*magna est veritas
nagy az igazság
de még nagyobb
az alázatosság
önzetlenül
elfogadni
a halált*

Az *Imátlan ima* szintén Major-Zala Lajos ihletének spontaneitását bizonyítja. De bármennyire a pillanat határozza meg is költőiségét, a nyelv, a szó az, amihez minden ihlethelyzetben hűséges marad. Az ő nyelve nemcsak szavak holt mezője és nem is csak az eszmecsere lehetőségének kincseshányája. Mint az emigráció legtöbb költője, Major-Zala is megtartó, hűségre nevelő tulajdonának tekinti nyelvét, melyet hol ironikusan, hol játékosan, jelentéssáryalatai iránt különös affi-

nitást érezve használ. Költészetének e rétegét azonban élesen el kell különítenünk a neoavantgarde felelőtlen, öncélú nyelvi játékaitól. Major-Zala Lajos ugyanis ízig-vérig hűséges maradt „édes anyanyelvéhez”. Bár világköltői igény munkál benne, a magyar nyelv *nem egy nyelv* a többi kö-zül a számára, hanem egész költői látásmódjának kiindulópontja és végső menedéke. Egyik leg-szebb verse a *Vas Istvánnak* ajánlott *Anyanyelv* mindent elárul ilyen irányú kötődéséről és hűsé-géről: a látszólag egymás mellé rendelt, logikailag végérvényesen össze nem álló képek és közlé-sek a hűség apológiáját fogalmazzák meg. A modern ember vallomásos modorában, aki megérte már az atomkor minden újdonságát, s talán ezért is száll vissza oly szívesen az emberi érzések archetípusáig.

Ilyen ősi érzést jelképez Major-Zala Lajos számára a testi szerelem, melynek himnuszait több kötetben is zengi, sőt arra is kísérletet tesz, hogy a köznapi nyelvhasználatban obszcénná kopta-tott szavakat megtisztítsa, és új, az érzés melegétől átjárt jelentésben mutassa fel. A kísérlet ér-dekes – a siker kétséges. Hadd hivatkozzunk a kötet egyik recenziójának véleményére: „Minden valamire való férfi szereti és megdicsőíti magában a női test két emberre tartozó bájait és tájait, de ezt nem feltétlenül tartja szükségesnek a nyilvánosság előtt megtárgyalni, kidololni vagy kó-rusban elimádkozni, főképp nem olyan szavakkal, melyeket a kloákából kell kiemelni. Ez méltatlan csak az igazi szerelemhez, a kettős világ zárt teljességéhez és a női testhez.” Ilyen tárgyú költeményei akkor válnak meggyőzővé, amikor az érzés és a kifejezés egyedi és szokatlanságra törő szféráiból kiemelkedve egy általánosabb jelentés síkjában fogalmaz:

*Napom
fényhasadó
sugáröledben kel sugáröledben
nyugszik*

*árnyékom ott lebeg
árnyéktalan*

*tőle él
szűkül vagy terjed*

(Fényhasadó)

Van azonban a *Csonton virág* és a *Katarzis* című köteteknek más, fontosabb tanulsága: költőjük a megszállott szenvedélyével vívja nem szűnő küzdelmét az emberi érzések elidegenedése ellen. Bárhová lapozunk is a mai líra könyveiben, majdnem mindegyiknek hasonló az alapkérdése, melyre vagy a másik ember, vagy az emberi közösség, vagy a maga teljességében vállalt magány kifejezésével keresik a választ. Míg a hagyományos költészet sokáig az érzés egyensúlyát és szte-reotíp témákat választott, a modern líra a léttel szemben álló, annak kiszolgáltatott ember doku-mentatív felmutatására törekszik. A létbe vetett lény vagy felveszi a kesztyűt, vagy lemondó mozdulattal veti felidézett kísérteteinek lába elé. Major-Zala Lajos a nyelv összetartó és megőrző erejében és a másik emberben találja meg a különben reményét veszített lét kiegyenlítődési pont-jait. *Elidegenedés ellen* írja *Rontásbontó* (1975) című kötetének egyik szép versét:

*Szógolyóktól
szétlőtt szita*

bennem szital a magány

*szital szital szakadatlan
szűkül-szital a halál*

gátat folyó napjainak

át a gáton

dohos lelkem ki a napra

szitalj szép nap

*szórjál fényt arc
mások arca tükrében*

Ez a kötet is annak bizonyossága, hogy Major-Zala Lajosra meghatározó befolyást gyakorolt Erdélyi Zsuzsanna gyűjteménye; olyan forrásokat fakasztott belőle, melyek adottságként talán korábban is megvoltak benne, de sosem váltak volna ilyen erőssé, jelentőssé. Népi mondóka és technikai civilizáció, játszi ismételtetés és szigor, csak a tényekre összpontosító közlés, bájos egyszerűség és csínált bonyolultság egységesítésének lehetőségét kínálták ezek az archaikus népi imádságok, melyek ugyanakkor újra felszabadítják lelkében a nyelvszeretet érzését, s még inkább arra csábítják, hogy kipróbálgassa a szavak teherbírását. Major-Zalát a modern nyelvfilozófia eredményei láthatóan nem hagyták hidegen, ám az olvasó számára nem az az érdekes, hogyan keresi a közlés különféle szintjeit, hanem az, milyen becéző gyönyörűséggel játszik el a nyelvvel. Ez a nyelv évszázadok mélyéből zeng fel. Ezen szólottak a régi kolostorok lakói és a mocsarakba menekülő parasztok. De Major-Zala egy-egy játszi hangváltással más régiókba tudja transzponálni a szavakat. Az ismételtetések és formaváltoztatások így válnak költészetében hangulat- és érzelemértékűvé; saját gondolatait az archaikus népi imádságok jól és pontosan ki-vehető hátterével hitelesíti. Erre a szellemes és ravasz verskezelési módra idézünk egy példát az *Önmegvalósulásunk bátorságáért* című versből:

*három csöpp tej
három csöpp vér
egy csuporban*

szögek helyén szögek nyoma

rozsdállik a földnek kulcsa

a földnek kujcsa

*csupp csupor tej
csupp csupor vér*

*önbontó kasban
mellrácsokon önteltséged
csikorgó percek létlakatja
pattantsd sorba*

*csöpp csupor lét
lépj ki lépést lépj magadon*

Utóbbi köteteiben érlelődött igazán költővé Major-Zala Lajos. Mindig Pernye Andrásnak egy hajdani viharos „Ki mit tud?”-on mondott szavai ötlenek eszembe, amikor arra figyelmeztette az előadókat, hogy ne ugráljanak, mert velük együtt a nézőnek és a hallgatónak is ugrálnia kell. *Mutatis mutandis* így vagyunk a verssel is. Ha a költő „megugráltatja” az olvasót, az előbb-utóbb önmagára kezd figyelni, hogy el ne vesse az ugrást, s aligha követi a költőt áttételes önmegvalósítása zezzugos útjain. Amikor a lírikus gondosan tipografizálja költeményeinek külső képét, bravúros számításokkal illeszt egymás alá hosszú, rövid és félhosszú sorokat, hamarosan bosszantani kezdi a nyakát tekergető olvasót, aki végül is azzal a gondolattal játszik, hogy írónknak fontosabb a forma annál, amit mondani, közölni akar. Amikor Major-Zala Lajos versformái áttetszőbbé, egyszerűbbé váltak, s teljesen, minden ugródeszkától elszakadva a saját ihletére bízta magát, lírája is jelentékenyebbé vált. A *Falak mögül falak mögé* (1977) kötet ama költői vonulat tagjának mutatja, mely a megbecstelenített, kifosztott, megalázott ember létét és gondolatvilágát közvetíti, pontosabban a második világháború utáni felismerés (nem lehet úgy szólni, mint azelőtt) következményeit viszi végig, de nála egészen egyéni módon, a személyiség transzponálásának már-már végletes lehetőségeit kihasználva, különféle fiktív élethelyzeteket teremtve. Vannak kiemelkedően izgalmas versei, melyek állóképyszerű nyugalma, puritán közlései megdöbbentő erővel idézik fel az embertelenség különféle megnyilvánulásait.

A múlt évben megjelent *Támadj föl, Édes* ezt a folyamatot teljesíti tovább. Ebből is kiderül, hogy Major-Zala Lajos akkor válik igazán érdekes költővé, amikor primér ihletét követi. Amikor minden előzmény nélkül néz szembe a „kérdőjelek magányá”-val, s azokkal az „árnyak”-kal, melyek mélyebbé, termőbbé tehetik őt magát is. Érzésvilága, nyelvi leleményei az ellentétekből szőtt világ további költői szintézisének ígérétét rejtik.

Ha hív a Kegyelmes Halál

A Vigilia olvasóinak, szerkesztőinek,
attól a „bűdös garabonciás” göcseli költőtől.

*Hogy meg ne akadhasson se húsába
se csontjába
semmiféle tetemeibe meg ne akadhasson
a Halál
meg ne akasszátok a Kegyelmes Halált*

*ha
árnyékom végső búcsút int mosolygón
ne lopjátok el búcsúmat*

*ha
szám szavai számárháton távozóban
ne üssetek visszatartón számra*

*ha
szemem becsukódik az álomra
álmom el ne orozzátok*

*ha
szívem pontot tesz a Ritmusra
ne raboljátok el a pontom*

A PONTOT

*az egyetlen szilárd startoló helyet
méltón átlépni magamon*

*a ritmust
mely kilök az időből a Nincs-Időbe
kegyelmesen
mely visszavisz tértelen a térbe
szabadon
mely lezárul bezárulva nyitón
a ponttal*

*hogy meg ne akadhasson se húsomban
se csontomban
semmiféle tetemeimben meg ne akadhasson
a megváltó lépés
ha hív a Kegyelmes Halál*

*kérlek
ne marasztaljátok*

ne lopjátok el halálomat

Célunk megnyomorodása

Szemébe hullott szép virágja
kedve megkülönbözt
szíve meghervadt

hályog a szemünkön
kevély jólétünk hályogja
mohó tekintetünk termése
üzleti forgalom növekedésében
látásunk ha csappan
termelésünk minden áron
örömeink csomóiban
az élet megcsomósodása

jelenünk apad
jövők kiapad

vér
hályog
termés
az üzleti forgalom szítása
lelkünkön elül
szívünket megnyomja a cél

vér hályog
üzlet vér
fülünk dobhártyáin
napjaink hossza rövidül
termés virágjai
virágok termelése
koszorú-börze

elárverezése magunknak
célunk megnyomorodása

a hályog sebes szemünkről
komputereink szitkaival
hetvenhét felé surranjon
osonjon elsompolyogjon
hogyan sorsunk meg ne különödjön

koporsónkra vissza ne üssön
boldogságunk bumerángja

Kínom csöpögtetik

Kösziklák repednek
halottak feltámadnak

föltámadás előtt engem
kérés nélkül
föltámasztanak

tudományuk tudásáért
gonoszul itt tartanak
jogért a jogomat
visszafognak kísérletnek
kísértetnek

fenéig csöppökben
űritem a keserű kelyhet
megannyi halálomban
a megcsúfolt életet

kínom csöpögtetik
árnyék-tükrömre
szakadt ereimbe
villódzó képernyőkre
erőtlen ségem látványosan
tudományukat tudományukba

emberségem elrabolják
embertelen:
fém-kezükből
fém-markukban
kiszolgáltatottságom

partot érve – a másikat –
üres szemem visszarántják
árammal a fénytelen
életpótlék maradéknak

látásom üregében didergek

könnytelen
magamtalan

Ne így legyen
ámen

A SZENT LÁSZLÓ-EMLÉKEK SORSA A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBAN

II.

A katolikus főpapság világi kötöttségei és felhígulása, a hivatással és tudással bíró lelkipásztorok és prédikátorok hiánya, a reformmozgalmak kezdettől fogva ellenséges beállítottsága a szentek tiszteletével szemben – ezek voltak azok a tényezők, amelyek már a mohácsi vész előtt fenyegető felhőként nehezedtek a magyar zarándokhelyek, közöttük Várad életére.

A mohácsi csatában VI. Adorján pápa buzdítására részt vett Várad püspöke, ifjú Perényi Ferenc is. A pápa ama levelét, amelyet 1523-ban Várad püspökéhez intézett s amelyben kéri, hogy támogassa a pénzsegéllyel érkező Tamás bíborost, a következő szavakkal zárja: „Légy segítségére neki, aki a keresztény vallás, valamint mindenki és a te üdvöd javára törekszik, öltö fegyvert, életedet és mindent, amit neked Isten adott, azért a hitért tedd kockára”. Ott kellett lennie Perényi Ferencnek a csatatéren, hiszen ott volt közvetlen egyházi fölöttese, Tomori Pál kalocsai érsek is. Meg kellett jelennie a király hívó szavára mint zászlósúrnak és bihari főispánnak. A harmas parancsnak eleget is tett, ha nem is nagy sereggel, tisztes csapattal, püspöki bandériumával, amely a „Szent László vitézei” megtisztelő nevet viselte. A bandérium zászlaját egyik oldalán a Perényi cimer sárkánya, a másikon Szent László képe díszítette.

Brodarics István leírja a jelenetet, örök emléket állítva a fiatal püspöknek, idézve szavát, amely szállóigévé lett. Miután papírra veti, hogyan határozta el a király meggondolatlanul és felelőtlen elemek hatására a török elleni csatát, így folytatja: „Akadtak, akik a tanácsülés befejeztével is határozottan elítélték az ütközet ilyen hebehurgya elhatározását. Többek között Perényi Ferenc váradi püspök. . . Ő mintha előre tudta volna, ami nem sokkal utóbb bekövetkezett; valamennyi jelenlevő meghökkenésére azt mondta a királynak, hogy a napot, amelyen a csata lezajlik, ha már így tetszett, a Tomori Pál fráter vezetésével Krisztus vallásáért elesett húszezer magyar vértanúnak kell majd szentelni (ugyanis ezt a számot még nem lépte túl a sereg), és ezek úgynevezett kanonizációja érdekében a kancellárt kellene a Városba küldeni – ha ugyan túléli ezt a háborút –, mert amióta Rómában járt követként, a pápa és a főpapság jól ismeri őt. Ő, bárcsak bizonyult volna hamis prófétának!”

Az ország király nélkül, a legtöbb egyházmegye főpásztor nélkül maradt; a váradi egy álló esztendeig. Akkor egyszerre két vezetőt is kapott: egyet Ferdinándtól, egyet Zápolya Jánostól. A megüresedett trón körüli véres küzdelemben mindkét uralkodójelölt, illetve uralkodó, abból a bevett gyakorlatból kiindulva, hogy jogukban áll a magyar egyház javait úgy használni, ahogyan a legjobbnak látják, ki-ki a maga emberét nevezte ki a váradi püspökség élére. Habsburg Ferdinánd Macedóniai Lászlót, Zápolya Czibak Imrét, a hatalmas bihari földbirtokost, a későbbi erdélyi vajdát és temesi főispánt. Várad ténylegesen Zápolya hatalma területéhez tartozott, Macedóniai László tehát nem foglalhatta el székét; bár Czibak később felvette a kisebb egyházi rendeket és „főtisztelendő püspöknek” tituláltatta magát. Szerémi György riasztó képet fest róla: „A fő áruló Czibak Imre Szináról társaival Váradra a püspökségbe lovagolt. Esztergomban megígérte, hogy ha a király (Zápolya János) neki adja Várad főpapi székét, belép a szent egyházi rendbe. . . Tokajban és Szinán latorként viselkedett János királlyal szemben. Olyan vastag nyárssa volt az ebédén és a vacsorán, hogy egyikük a másikukat nem láthatta a sültk halmazától. Ez a magyar olyan falánk volt, hogy ebéd közben tizenhat sült csirkéből nyolcat megevett, néha tizet is és én láttam, hogyan fogyasztott el egymaga egy sült bárányt.” Lányi Károly, múlt századi jeles egyháztörténészünk viszont Istvánffy-t idézve azt mondja róla: „Szerencséjére a cath. vallásnak Czibak azon emberek közé tartozott, kiknek szívburkát jobb sárból kepezte a Titan. Nyolcévi igazgatósága alatt a váradi megyét törvényes főpásztora sem őrzötte volna jobban, kivált azon újon behozott tanitmányok ellen, mond Istvánffy.”

Azok a főpapok, akik Mohács után kerültek az egyházmegyék élére, bármennyire is igyekeztek tartani a rendet és a fegyelmet a rájuk bízott egyházigazgatási területen, a lelkek fölött mindinkább elvesztették uralmukat. A hitújítás, amely szélviharként járta körbe az ország határvidékein a német településeket, egyre több embert hódított meg a magyarlakta területeken is. A vesztes mohácsi csata még csak gyarapította a hitújítók propagandaérveit a régi hit ellenében. Scholtz György hunyadi várnagy szemébe vágta a katolikusoknak a kérdést: „Hol vannak azok a latrok: Alamizsnás Szent János, Kapisztrán János és a többi magyarországi szent? Ha szentek, miért nem védik meg Budát és Magyarországot a törököktől?”

A szenteket a népies, hiedelmekkel teli vallásosság közvetlenül és az emberi akarattól független tényezőként ráncigálta bele minden, sokszor méltatlan ügybe. A szentek bosszúálló „segítségében” még a kor műveltebb elemei is hittek. Az imént említett Szerémi György például Czibak Imre halálába keveri bele Szent László közbenjárását, olyasmit tulajdonítva neki, amit nem a mennyei szent, de még a gyarló földi keresztény hívő sem követhet el. „Szent László a szent király – mondja Szerémi –, akinek hatalma van, nem engedte meg neki, hogy békésen élvezze javadalmát, hanem végül gonoszul halt meg, igen keserű pohárból kóstolt. . .”

Czibak Imre halála után ugyancsak ellentmondásos egyéniség – talán a kor legvitatottabb alakja – került Zápolya János jóvoltából a váradi egyházmegye élére: Zápolya bizalmasa és támasza – Fráter György. Tizennyolc évig volt Várad püspöke. Ugyanakkor nemcsak a korszak, de talán az egész magyar történelem egyik legvitatottabb és letragikusabb szereplője. Szüntelenül emberi erőt messze meghaladó feladatokkal és erőkkal viaskodott, olyan érdekeket próbált egyszerre szolgálni és menteni, amelyeket lehetetlen volt egybehangolni. Nem csoda, hogy minden vállalkozása végül is balul ütött ki: meg akarta tartani Budát Zápolyának és a török kezére juttatta; meg akarta szerezni a török jóindulatát az országnak, s a török a bolondját járatta vele. Zápolyának adott szava szerint élete végéig küszködött, harcolt a király özvegye és fű-árvája érdekében – Izabella gyűlölte, katolikusnak szerette volna nevelni Zápolya árváját, János Zsigmondot, aki négyszer is vallást változtatott; végül megpróbálta Habsburg Ferdinánd keze alatt egyesíteni Magyarországot és Erdélyt, s a Habsburgok külföldi és magyar csatlósai irgalmatlanul meggyilkolták.

Egyházmegyéje és Szent László sírja szolgálatában sem hoztak sikert intézkedései, sőt a későbbi pusztulás forrásai lettek. Hűséges fia volt egyházának, makacs konoksággal ragaszkodott a régi valláshoz. Minden ügyességét latba vetette, hogy Zápolya János királyt mentesítse a pápai kiközösítés alól, sőt megszerezze Róma jóindulatát. Tervei rövid távon bizonyos sikerrel jártak. Végül bíboros lett. Mint említettük, szerette volna katolikus szellemben nevelni Zápolya-fiát, János Zsigmondot is. A könnyelmű és kikapós Izabella olyan bizalmasokkal és szolgálkával vette körül a fiatal fejedelmet, hogy György barát minden próbálkozása kudarcot vallott. Zápolya másik bizalmas embere, a szintén délszláv Petrovich Péter lelkes híve volt a hitújításnak, pártfogolta a Wittenbergában kiképzett és onnan visszatérő magyar prédikátorokat. A hitújításba belevitte a fiatal János Zsigmondot is, a tehetséges és nyugtalan szellemű ifjú fejedelmet.

Fráter György, Czibakhoz, elődjéhez hasonlóan, erőszakkal tartja távol a hitújítást Bihartól és a váradi egyházmegyétől. Ezek egyre növekvő haraggal szemlélik őt és Váradot is, a Szent László koporsója körül még mindig tapasztalható liturgikus életet, éjjel-nappal zengő zsolozsmázást, a zarándokok látogatásait. A szentek tisztelete Magyarországon is egyik kritikus pontja a régi vallás és a hitújítás hívei között egyre erősödő feszültségnek. Az első hitvita, amely Magyarországon lezajlik, a szentek tisztelete körül forog. A hitújítás tiszteletreméltó és első nagy egyénisége, Dévai Biró Mátyás *Sanctorum dormitione* címmel megtámadja és kárhoztatja a szentek tiszteletét. Szegedi Gergely váradi ferences rendfőnök *Censurae. . . in propositiones erroneas Matthiae Dévai* címmel 1535-ben válaszolt rá. Dévai 1537-ben újabb vitairattal felel: *Disputationes de stato in quo sint beatorum animae post hanc vitam. . .*

A vita nem maradt meg az elvi síkon. *Szkárosi Horváth András* 1549-ben kiadott versében már így ostromozza a katolikusokat:

*Christus mondgya, iertec en hozzam,
Mit futunc Romaban, Bodog Asszonyhoz Coloniaba,
Onnet a nagy Agba bolcsos helyekre,*

*Az szent Jakobhoz a Compostellaba,
A kinec nintsen annyi koltsege,
Mennyen tsak Batara avagy Kussara,
Avagy Varaddá avagy tsak Darnora...*

*...Oly igen feltem, az Török Csaszar
Meg ne iargalna Sz. Laszlo lovát,
Fogva ne vinné sok papiát,
Az kic kerengic szep koporsoiat,
Szent Laszlo feiét ti imadgyatoc,
Olaj az teste, mind azt mondgyatoc...*

Amíg a Barát él, a hitújítás, amely a Szepességben és Erdélyben már megizmosodott, Biharban és Temesben csupán üldözötten és lappangva jelentkezik. Nemcsak Fráter György nem engedi be a prédikátorokat Váradra, hanem Losonci István is kiűzi őket Temesből, amikor Petrovich Pétertől átveszi a főispánságot Ferdinánd és Izabella megállapodása után. Mihelyt azonban Fráter Györgyöt alvinci kastélyában 1552-ben meggyilkolják Ferdinánd emberei, és Váradot – ugyancsak Ferdinánd embere – a sziléziai származású, protestánsbarát Varkocs Tamás foglalja el. Nyomban megjelennek a Wittenbergában nevelkedett prédikátorok. Vezetőjük, Lippai Kristóf, türelmetlenségében botrányokba keveredik, például az úrnapi körmeneten sátánnak nevezi a körbehordott oltáriszentséget. A káptalan úgy próbál védekezni, hogy Ferdinándnál feljeleníti Varkocsot...

Amit a prédikátorok nem tudtak elérni agitációval, Zabardy Mátyás, az új bihari főispán és váradi püspök elérte kíméletlenségével: teljesen a Habsburgok és velük együtt a katolicizmus ellen fordította Bihar és a Tiszántúl hangadó és irányító elemeit, a nemesek és a polgárság túlnyomó részét. Különösen azután, hogy Talpas várának ostroma és elfoglalása nyomán foglyul ejtette az egyik legtekintélyesebb tiszántúli nemeset, a legendás családból származó Tholdy Miklóst és Váradon kivégeztette, mert – bár katolikus volt – ellensége Habsburg Ferdinándnak. Ebben az időben hasonlott meg számos bihari család a régi vallással, közöttük a Báthoriak, Zólyomiak, Pázmányok. (Ennek ellenére, az így megalázott Tholdy család egyik leánya, Borbála, miután 1580-ban az özvegyiségre jutott Pázmány Miklós második felesége lett – katolikusnak nevelte: és elindította útjára mostohafiát, Pázmány Pétert.)

A tiszántúli nemesség haragja és Habsburg-gyűlölete végül is fegyveres felkelésben robbant ki; Váradot ostrom alá vették, Zabardy Mátyás 1556. augusztus 12-én az ostromlott várban halt meg. Habsburg Ferdinánd a magyar országgyűlés ajánlására Forgách Ferenc személyében új – most már nem katona, hanem entellektüel püspököt nevezett ki.

Izabella és János Zsigmond előzőleg, 1556 őszén átvette a hatalmat Erdélyben, és a novemberi kolozsvári gyűlésben állami tulajdonná nyilvánították az egyház minden birtokát, vagyonát és kincsét. 1567 „februáriusában” pedig a Debreceni Szent Gyűlésben az „Ekklesia Tiszának innen és túl lévő mellékjéről való tanítói aláírták neveiket a Helvetica Confessionak”. A Confessiót 1556-ban fogadták el hivatalos kartáiknak a berni és zürichi prédikátorok és azok szövetségesei. Az említett debreceni gyűlésen tizenhát – első helyen a váradi – esperesség vezetője írta alá nevét.

A Confessio IV. része „A Bálványokról, avagy Istennek, a Kristusnak és a Szenteknek képeiről” szól: „Minthogy pedig az Isten láthatatlan Lélek és az ő természetze véghetetlen, bizonyára ötet semmi mesterséggel avagy képpel ki ábrázolni nem lehet, a honnan bátran merjük az Istennek ki ábrázolását a Szent Írás szerént merő hazugságoknak nevezni. Azért megvetjük nemcsak a Pogányoknak bálványit, hanem még a keresztyéneknek a képeit is...” (1. §).

„...Egy az Isten – mondja továbbá a Confessio –, egy a közbenjáró is, az Isten és az emberek között, az ember Jézus Kristus. (...) Annak okáért a mennyei szenteket vagy megboldogultakat sem nem imádjuk, sem nem tiszteljük, sem segítségül nem hívjuk, sem az Atya előtt az égben szólóinknak és közbenjáróinknak nem esmérjük...” (5. rész 2–3. §).

„...Sokkal inkább pedig nem hisszük, hogy a megholt szenteknek erekléit imádnunk és tisztelnünk kellene...” „...a régiek nem egyébként esküdtek, hanem csak az egy Jehova Istennek nevére, amint azt az Istennek törvénye parancsolta, melyben valamiképen megtiltatott az idegen

istenek nevére való esküvés: úgy a szentekre kívánt esküvést mi nem tesszük le...” (5. rész 4. §).

Várad vára 1557 júniusában adta meg magát. Júliusban újra megjelent a székesegyház előtt Varkocs Tamás, a vár új kormányzója, az odahelyezett őrség kapitánya – most már mint János Zsigmond párthíve és megbízottja. Az imént előadottak után érthető: első intézkedése az volt, hogy előhívatta a székesegyház egyik örkanonokát s egyik kanonoktársát, megparancsolta nekik, hogy rögtön adják át az ő és Somlai Báthory András megbízottainak a székesegyház kincseit. A megbízottak és a kanonokok a kincseket, egyházi ruhákat, kelyheket, kereszteket, ereklyetartókat, edényeket jegyzékbe vették és elszállították, egy részét Gyulafehérvárra, a fejedelem kincstárába, más részét a Báthoryak fészkébe, Ecsed várába.

Még abban az évben 1557-ben János Zsigmond embere, Kendy – melléknévén Nyakazó Antal – eltörölte és szétzavarta a székeskáptalant, a társaskáptalanokat és a szerzeteket. Csak a Szent Istvánról elnevezett társas káptalant hagyta meg, hogy az végezze a hiteshelyi teendőket és őrizze az országos levéltárat. A régi papok helyét az új Confessio prédikátorai foglalták el. Azok a váradiak, akik hüek akartak maradni Szent László hitéhez, lelkigondozók és templom nélkül maradtak. A papok, ha nem csatlakoztak a Confessióhoz, vándorbotot fogtak és elindultak nyugat felé, legtöbben Nagyszombatban húzták meg magukat.

Szent László sírja kincseitől megfosztottan őrizetlen maradt, „nem kerengék többé szép koporsóját pilises papok”. A magyar országgyűlés és Ferdinánd, mint említettük, 1556-ban kinevezte ugyan a váradi püspököt Forgách Ferenc személyében, aki nem sokkal előbb tért haza tanulmányai végeztével Itáliából, a püspöki címet csupán díszül kapta a nagyra hivatott és valóban tehetséges főúri fiatalember, hogy nagyobb tekintéllyel tudja ellátni a reá bízott állami tisztségeket. Váradi püspöki székét azonban nem foglalhatta el. Ferdinánd udvarában maradt kancellárnak. Szolgálatiért pornói apátá, majd pozsonyi préposttá nevezték ki. Forgách azonban többre vágyott, győri püspök akart lenni, bár továbbra is Várad lebegett szeme előtt. Mikor nem teljesítették kívánságát, s nem kapta meg a győri püspökséget, otthagyta a Habsburg udvart, elindult Itália felé. Útközben azonban meggondolta magát s felajánlotta szolgálatait – Zápolya János Zsigmondnak, az akkor már unitárius vallású erdélyi fejedelemnek. János Zsigmond el is fogadta az ajánlközt, Forgách Itália helyett Erdély felé vette az útját s a fejedelem tanácsosa lett. Lehet, arról is ábrándozott, hogy ott többet tud használni a katolicizmus ügyének és egyszer valóban elfoglalhatja Várad püspöki székét. Váradon azonban már berendezkedett a Helvetica Confessio; közép és főiskolát állítottak fel, s a város a tiszántúli reformáció egyik fontos bástyája lett.

Az új hitvallásnak Erdélyben és a Tiszántúlon éppen úgy kitermelődött egy túlzó csoportja, ahogy annak idején a lutheránizmusnak Németországban. Ezek 1565 májusában híveik egy csoportjával megrohmozták a gyulafehérvári székesegyházat, kiszórták onnan a szentképeket, lebombolták az oltárokat, a városból pedig kikergették a katolikus papokat.

Az eset hírére lázba jöttek a váradi képprombólók is. János Zsigmond június közepén hadra kelt, hogy az újabb hadjáratra felvonuló török seregekhez csatlakozzzék. Útközben megállapodott Váradon. A váradi katolikusok nyomban felkeresték és közölték vele, hogy a túlzók fel akarják forgatni Szent László székesegyházát is. Nyilván tudomásukra jutott, hogy a fejedelem táborával érkezett elvbarátaik segítségével kívánják végrehajtani tervüket. Valóban, egy csoport körülvette a székesegyházat és be akart hatolni. A fejedelem lóra pattant és csapata élén szetkergette a támadókat. Néhány nap múlva azonban továbbvonult. A székesegyház és a többi várbeli templom védtelen és őrizetlen maradt. 1565. július 22-én, pénteki napon Hagymási Kristóf várkapitány vezetésével egy csapat megismételte a támadást. Fejszével, csákánnyal felfegyverzett emberei berontottak a székesegyházba, felforgatták az oltárokat, összetörték Szent László márvány síremlékét s kiszórták belőle a király csontjait. Oly alapos munkát végeztek, hogy mikor elvonultak és a hiteshelyet őrző Szent István társaskáptalan kanonoka, Szegedi Benedek a helyszínre merészkedett, egyetlen töredéket talált meg Szent László maradványaiból. Elrejtette, elküldte Báthory Andrásához Ecsed várába, amelynek tárházában a váradi székesegyház felszerelésének egy részét őrizték.

(Folytatjuk)

Őszi vers

*A levelek bennem sárgulnak el,
a levelek bennem fonnyadnak, töpörödnek,
a levelek bennem száradnak egyre...
És zörög az emlékezés bennem:
a foltos és hideg napcintányért
verdesi drótlomb, füstgally, koromág.
Énbennem hullanak a mélybe,
a fákon örökzöldek maradnak a levelek...*

Apám halála

*Tanultam.
Latin szavakat jegyzeteltem épp,
amikor érte jöttek.
A hordágyon kéksávós pizsamában
szinte testetlenül feküdt.
Parázslott még a láztól
a két csontos üregből
tüze ötvenegy évnek.
És abbahagyva a De bello Gallico-t
néztem apám.
Fonnyadt bőrárkai között
bágyadt mosoly vánszorgott.
Intett nekem.
S az ujja úgy maradt, mint szemafor:
mintha szabad utat jelzett volna
magának... másnak...
Néztem amint elviszi a két egyenruhás,
hallottam hogy csapódik be az ajtó.
Tanultam tovább...
És másnap hajnalban
ajtónk előtt kutyánk ugatta,
csaholta a félbolond Kukánt
a halottmosót.*

PROHÁSZKA KÉT ISMERETLEN LEVELE

Dr. Ottava Ignácot mint a vaktságot okozó népbetegség, a trahoma legyőzőjét tartja számon a magyar orvostörténet. A Felső-Magyarországról származó tudós egy dunántúli középnemes eszes, művelt, akarat erős lányát vette feleségül; s a rátarti fiatalasszony úgy érezte: kötelessége férje körül is egy nemesi udvarház légkörét megteremtenie, ennek az életformának minden kötelezettségével együtt. Egyebek közt ezért is történt, hogy férjének hirtelen halála után 1916-ban egyetlen fiát a frontra küldte: föláldozta a hazáért. Férjét s a kimpolungi katonatemetőből hazahozott fiát a borszörcsőki családi sírkertben temettette el; emléküket mindhalálig makacs szeretásossággal ápolta.

A kettős haláleset már-már a kétségbeesésbe hajtotta. A felvilágosodott, okos nő a fájdalom első rohamában még halottlító asszonyok segítségét is hajlandó volt igénybe venni, hogy imádott hozzátartozóival sirontúli kapcsolatba kerülhessen. Az indulat csillapodtával nemesebb megoldáshoz jutott: katolikus vallásának ősi forrásaiból igyekezett vigaszt meríteni: egyre elmélyültebben lett gyakorló hívő. Ezen az úton kapott segítséget a magyarországi katolikus modernizmusnak attól a vezéralakjától, aki íróként, szónokként, a társadalmi igazságosság példakéjeként egyaránt kivételes hatással volt az egykori Magyarország polgári, értelmiségi világának java rétegére is: Prohászka Ottokártól. Vigaszkereső levélre ezt a saját kézzel írt válaszlevelet kapta:

Méltóságos Asszonyom!

Szíves levélre válaszolva mindenekelőtt őszinte részvétemnek adok kifejezést lelki szenvedései iránt; – hogy ne érteném azt, hogy sokat vesztett s hogy az emlékeket egy oly seb, mely ha be is hegedt, akkor is fáj. – Mégis egyet ajánlok, s ez az, hogy ne viselje szenvedését azokkal az önvádakkal s azzal az öngyöttrődéssel, hogy ezt is, azt is elmulasztotta, – ezt vagy azt nem jól tette. Viselje úgy amint Istennek tetszik, ti. ne a lehetetlent hajtogassa, hanem azt, amit tenni lehet, amit helyesen elrendezni még most is lehet, azt tartsa szem előtt s arra fektessen súlyt. Tehát így tegyen: gondoljon szeretettel azokra, kik Önre is csak szeretettel gondolnak; hisz azok ott túl nem haragszanak Kegyedre, még ha hibázott volna is ellenük. Hát gondoljon úgy rájuk s nézzen úgy rájuk, ahogy ők Kegyedre. – Ha néha elborul a szíve, gondolja mindjárt, hogy ez nem tetszik neki, s kergesse el az elkecseregéd s a kesergés árnyaait. Bár volna Kegyedben annyi jóság mint van az üdvözültekben! Hát akkor minek a kesergésnek ez a neme?! – Azt teheti s természetes is, hogy vágyik utánuk; de ne tegye azt gyöttrődéssel. S tudja miért? mert az nem tetszik nekik. Nézze, hányszor korrigálhatja magát ezzel a gondolattal: hogy mi tetszik nekik, mi nem? Ami tetszik nekik, az Istennek is tetszik, – tehát én is úgy rendezem el érzéseimet. – Ez érületben elmúlnak a hitellenes kísértések is mert azok Kegyedben a túl keserű lélektől valók! Imádkozzék, ajánlja a szentmisét k. halottaiért, kiket így hívunk, – pedig ők az igazi élők. Éljen az örök élet! Mily jó az Úr, aki nekünk ezt adni akarja s adni fogja is, ha hön szeretjük őt. Isten vele! Mély tisztelettel

Szfv. 1920. III. 30-án

Prohászka Ottokár

Az élet megbecsülésére intő jótanácsot az özvegy megfogadta: kertjében emlékművet állíttatott szeretteinek s emellett töltötte szabadidejének nagy részét. Az emlékmű fényképét elküldte Székesfehérvár püspökének. Ezt a választ kapta:

Méltóságos Asszonyom!

Köszönöm a gyönyörű emlékről vett fényképeket. Igazán méltó megörökítése ez emlék az anyai fájdalomnak, – de egyszersmind megpihenője, azt mondanám oltárköve a vallásos s vágyódó léleknek. Jól teszi, ha vágyik azok után kiket szeret s ha e síremléknél lepihenve s imádkozva magát körükben érzi. Isten nyugtassa meg lelkét s a hit szellemesítse át fájdalmát. – Isten vele! Mély tisztelettel

Szfv. 1922. V. hó 6-án.

Prohászka Ottokár

(Közzéteszi KERESZTURY DEZSŐ)

Lukács Saroltára emlékezve

1934 szeptemberében magához hívatott Lukács Sarolta. Megdőbbsenve álltam meg a szociális osztály városzobájának ajtajában. A tágas szoba tele volt emberekkel, ültek, álltak, idegesen járkáltak fel-alá. Ezek mind akarnak valamit, várnak valamit – gondoltam magamban. Kérni jöttek. Száz és száz teljesíthetetlen vagy alig teljesíthető kérés várt kimondásra. Kétség, remény és keserű elszántság feszítette dologtalan idegzetüket, és egy közös, különös vonás bélyegezte meg arcukat: mintha valami átok ült volna rajtuk, átok, saját hazájukban. Ezek? . . . Ezek hazám népe?! Munkanélküli, éhes magyarok, megalázott, sebzett koldusok. S ahogy belenéztem a szemükbe, lelkem mélyéből felszakadt a kérdés: – *Ki a felelős mindezért?* Igaz, egy elvesztett háború volt mögöttünk, de azóta 15 év telt el, és ennyi segítségre szoruló, egészséges ember él köztünk.

Soká tartott, míg bejutottam Lukács Saroltához. Évek óta ismertem, találkoztam vele össze-jöveleteken, gyűléseken, de úgy éreztem, most látom először. Mosolygott, mint mindig. De ezt a mosolyt barna szemének tompa fénye nem igazolta, a lelkében sűrűsödött drámák fájdalma sugárzott belőlük. Fekete ruha volt rajta, kis fehér zsabóval. Haja hófehér, egyetlen barna szál sem emlékeztetett fiatalabb éveire. Íróasztalán iratok, akták, levelek, telefon. Energikus, csupa ideg kezével jegyezte rendezgette.

Lukács Sarolta 1946 óta halott. Hogy ki volt tulajdonképpen, azt ebben az országban sokan tudják, az idősebb nemzedék úgy emlékszik vissza reá, mint a második világháború utáni összeomlott Magyarország *újjaszületésének egyik legodaadóbb előharcosára*. De nemcsak itthon ismerték nevét, *szociális munkásságának és személyiségének jelentőségét* számon tartották az ország határain túl is.

Szemlakon, Arad vármegyében született, 1880-ban. 1904-ben édesapja, Lukács László sárosi birtokára költözött családjával; Sarolta ott töltötte ifjúságát. Rövidesen megismerte a falu apraját-nagyját minden gondjával, egyéni bánatával, örömeivel együtt, és a benne rejlő mély emberbaráti érzés csakhamar fáradhatatlan tetterővé alakul. Betegek, szegények, küszködők jöttek hozzá, s ő osztogatott orvosságot, ruhát, élelmet, tanácsot. Eligazította őket az élet útvesztőiben. Az ifjúságot közös tanulásra, játékra, uszonnára hívta, a tehetséges gyermekeket iskoláztatta. De nemcsak a magáéból ad – szerez, ahonnan tud, és teremt kenyérkereseti lehetőséget is.

Munkája közben hamarosan belátja, hogy a feléje sodródó problémák megoldásához nem elég a segítőkészség, a szeretet és az áldozatvállalás, meg kell ismernie a segítség lehetőségeit, a jogszabályokat, törvényeket, egészségügyi rendelkezéseket, bővítenie kell lélektani ismereteit is. Tanul, olvas, szakkönyvekkel foglalkozik. Közben sportol: tenisz, korcsolya, lovaglás. Szereti a zenét, táncot, bálókba jár.

1910-ben édesapja kénytelen eladni a birtokát, mert súlyos betegsége mind gyakrabban Budapestre szólitja. Így 1911-ben már a fővárosban találjuk Lukács Saroltát. Lakásának előszobája csakhamar tele pesti szegényekkel. Honnan jöttek, hogy találtak rá itt, a város zajos forgatagában? Ő látta meg őket az utcákon, a templom előtt, a padokon pihenő gondterhelt, idős embereket, de részvétét, szánalmát nem intézte el azzal az alamizsnával, amit adott. Utánuk ment, felkereste őket otthonukban, leült melléjük rozoga székekre, és megbeszélte velük hogyan segíthetne.

1914-ben kitört a háború. Budapestre is megérkeztek a sebesültek, megteltek a kórházak. Lukács Sarolta azonnal jelentkezett vöröskeresztes önkéntes ápolónőnek, és a Verebély-klinikán teljesít szolgálatot. A világháború négy esztendején át kötözte a katonák sebeit, éjszakákon át virrasztott a haldoklók mellett.

Amikor 1915-ben néhány önkéntes ápolónő, belefáradva a munkába és a csonkoltak szenvedéseinek elviselésébe, fel akarta adni a szolgálatot, Lukács Sarolta húsvét napján levelet intézett hozzájuk, amelyből csak néhány gondolatot idézünk: „A Megváltás és Feltámadás vigaszt nyúj-

tó, erőt adó ünnepének jelentőségét sohasem éreztük át oly mélységesen, mint most, amikor fájó veszteségeinkkel szemben a feltámadás a majdani boldog viszontlátásba vetett erős hitünk nyújt egyedül vigaszt. Ennek a fenséges ünnepnek megnyugvást és lelkierőt adó hangulatában jövők hozzátok, Testvérlelkek, kik velem együtt célul tűztétek ki enyhíteni a háború okozta szenvedéseket és kérve-kérlek: feledve önmagunkat, tartsunk ki erősen az önként vállalt kötelesség mellett. Szükség van ránk. Kedves betegeink lelkületét – kivétel nélkül – fogékonnyá tette a szenvedés minden nemes, minden jó befogadására, és jól ápolt az, akinek megértő jósága behegesztette esetleg régi bűnök sebtét, akinek odaadása, nemes önzetlensége elsimított nemzetiségi ellentéteket, elfeledtetett osztálygyűlöletet, kinek honszeretettől lángoló szíve magyarrá tette a nem magyart is.”

Vége 1918-ban elhallgatnak az ágyúk, a háborúnak vége. Hazaözönlének a magyar katonák is, az ország tele rokkantakkal, hadiárvaikkal, özvegyekkel. Az 1919 márciusában megalakult Tanácsköztársaság kormánya megkísérli az ország gazdasági és demokratikus társadalmi rendjét felépíteni, de a kormányt – idegen hatalmak segítségével – 1919 augusztusában megbuktatják.

Huszár Károly, akkori miniszterelnök felhívást intéz az országhoz az inség enyhítésére, és megindul az a hatalmas méretű inségakció, mely megmozgatja az egész társadalmat. Az akció központjában a Farkas Edit által alapított Szociális Missziótársulat nővéreivel együtt ott látjuk Lukács Saroltát is. A külföld is megmozdul, és szeretetadományokkal megrakott vagonok százai érkeznek a fővárosba. Az akció számai csakhamar Lukács Sarolta kezében futnak össze. Az eddig jóságáról, meleg szívéről ismert lélek nagyarányú szervezőmunkát végez. A külföldi missziók küldötteivel és vöröskeresztes megbízottaival tárgyal. Ő irányítja az adományok igazságos szétosztását. A miniszterelnök is közvetlenül vele beszél meg az inségennyhitő akció mozzanatait, neki adja utasításait. Az akció munkáját társadalmi bizottság ellenőrizte. Az adományokat a miniszterelnökség pénztára kezelte, a pénzt postatakarékpénztárban helyezték el. Az összeg azonban csakhamar elfogyott, és az Erzsébet királyné út 15. szám alatti raktárhelyiség is kiürült. Új adományok beszerzése egyelőre kilátástalannak bizonyult. Így a Huszár-féle inségakció – anyagiak hiányában – 1921. július 31-én működését beszüntette.

Az amerikai vöröskereszt 1919-ben új eszme propagálását kezdte el az egyes nemzetek vöröskeresztjeinél. Az eszme lényege: a vöröskereszt tágitja ki munkaprogramját új feladatkörrel, amely a *béke idején* is a szenvedő emberiség szolgálatában áll. Ennek a javaslatnak megtárgyalására több nemzet küldötte ült össze Genfben, eredményeképp megalakították a *Vöröskeresztek Ligáját*, mely a békemunka programját tűzte zászlajára. Célja négy irányt jelez: az eldurvult erőlcsök javítása, a szenvedés enyhítése, a népbetegségek elleni küzdelem és az anya- és csecsemővédelem. Nemzeti, vallási, faji különbségek nélkül. A Magyar Vöröskereszt 1921-ben belépett a Ligába.

A meghirdetett szociális munkát tehát el kellett indítani. A Vöröskereszt akkori elnöke, Széchényi Emil Lukács Saroltát kérte fel a szociális szakosztály megszervezésére, és még ugyanabban az évben a közgyűlés a Magyar Vöröskereszt Egylet országos alelnökévé választotta meg. A szociális munkára Magyarország három nagy nőszövetsége, a katolikus és protestáns nőszövetségek, valamint a Magyarországi Izraelita Nők Országos Szövetsége a Vöröskereszt zászlaja alá tömörült közös, egységes szociális, az embervédelem minden ágát felölelő munkára. S mivel hazánkban a háborút követő években a nyomorenyhítés volt az egyik legmegoldatlanabb feladat, ezek a lelkes nők összefogtak a békemunka megvalósításáért. A kultuszminisztérium is segítséget nyújtott a szociális osztály munkájához.

A hatósági népgondozásnak megvoltak ugyan a maga közigazgatási és adminisztratív formái a kerületi előljárási (később népjóléti) ügyosztályokon, de nem volt megszervezve a közsegélyezés külső szolgálata, mely családlátogatások, környezettanulmányok alapján ítéli meg a rászorultság mértékét. Voltak notórius segélykérők, akik végigjárták az összes jótékonyági szervezeteket, a szétosztandó javakat lefőlözve azok elől, akik idegenkedve a – szerintük – megalázó segélykéréstől, alig-alig jelentek meg a kerületi előljárási népjóléti osztályain, vagy a Vöröskeresztnél.

Lukács Sarolta 1922-ben beadvánnyal fordult a székesfőváros tanácsához, s kérte, hogy *szociális munkáját az előjáróságok közjótékonsági ügyosztályaival együtt végezhesse*. A tanács hozzájárult, és ezzel kezdetét vette a *Vöröskereszt és a kerületi előjáróságok közös munkája szociális téren*.

Egyidejűleg megindultak a szociális tanfolyamok és Lukács Sarolta szakképzett munkatársainak létszáma egyre növekedett. 1921-ben már 62 vöröskeresztes gondozónő működött kilenc előjáróságon; 68 ezer család szorult Budapestén közsegélyre, tehát ugyanennyi családdal kellett a gondozónőknek foglalkozniuk. 1927-ben megkezdtek a főváros segélyre szoruló lakosságának összeírását. 35 ezer család meglátogatása alapján – a Vöröskereszt szociális osztályának vezetésével – elkészült Budapest szegénykatasztere. A katasztert a főváros tanácsa elfogadta, és 1929. március 2-án hivatalosan átvette, beillesztette a népjóléti igazgatás kereteibe és megkezdte gyakorlati alkalmazását.

A következő évek során a szociális munka mindig sokrétűbb lett, új gondok, új igények jelentkeztek. Mind sürgetőbb a szociális osztályhoz kapcsolódó alosztályok létesítése. Külön-külön csoportok foglalkoztak a kórházmisszió, a menhelyi, a toloncházi, a toloncvédelmi problémákkal, az egészségügyi propagandával, a lakásügyekkel. Mindezek szükségessé tették a vöröskeresztes gondozónők állandó továbbképzését, az alapvető közigazgatási, közgazdasági, szociálpolitikai és társadalomtudományi ismereteik bővítését.

Lukács Sarolta nem elégedett meg munkatársai szaktudásával, rendkívül nagy súlyt helyezett a gondozónők etikai magatartására, ezért tíz parancsolatba foglalta össze erre vonatkozó kívánságait:

1. Légy pontos, megbízható, következetes, tapintatos, munkádban személytelen. 2. Éld bele magad minden helyzetbe, győzz le minden rokonszenvet és ellenszenvet, hogy jóhiszemű és tárgyilagos megértés előzze meg ítéletedet. 3. Meg ne állj, haladj! Ismeretekben, szaktudásban, önfegyelemben. 4. Vigyázz! Ne válj közönyössé megszokott munkáddal szemben. A gépies, a részlet-, a tömegmunka is hivatásod céljait szolgálja. 5. Légy őrzője a rádbízottaknak és saját egészségednek, mert ez határozza meg az ember teljesítőképességét. 6. Megjelenésed és fellépésed legyen mindig tiszteletet kiváltó. 7. Gyakorolj önkritikát, és mérlegeld mások rád vonatkozó kritikáját. 8. Hasson át minden embertársaddal szemben a tudásodon, képességeiden, lelkiismereteden épülő legmélyebb felelősségérzet. 9. Törekedj mély hitre, mert ez a legtisztább erőforrása annak az életbizalomnak, melyet fűradhatatlanul minden hozzád fordulónak adnod kell. 10. Munkatársi közösségünket védjed, erősítsd hűségeddel, mert csak így jelenthet kifelé egységet, a munkának folytonosságát, haladást, neked pedig oltalmat, védelmet és a testvériség biztonságát adó meleget.

A segélyezés lehetősége mindjobban megcsappant, az ország adakozó készsége kimerült. És Lukács Sarolta nagyon jól tudta, hogy ez a jótékonykodás csak alamizsna, a munka- és pénzsegély, a természetbeni juttatás nem jelent komoly segítséget és nem szünteti meg a megélhetés nehézségeit. Tudta, hogy intézményes segítség, átfogó szociálpolitikai, nemzetgazdálkodási programok kellenek, melyek munkát, kenyeret, emberhez méltó életet biztosítanak a népnek. Az akkori Népjóléti Minisztérium intézkedései nem bizonyultak elegendőnek. Az ország szociális helyzete mélypontján volt.

Lukács Sarolta fáradhatatlanul kutatott új segélyforrások után. Utazott, előadásokat tartott, statisztikai adatokkal rávilágított hazánk nyomorgó lakosainak helyzetére, beadványok sokaságával ostromolta a kormányt, a kormányzót, a belügyminisztert, a polgármestert, a képviselőket és minden vezető embert, írásban, élszóval ébresztgette az ország szociális lelkiismeretét. 1933-ban cikket írt a *Pesii Hírlap* egyik számába *A tél küszöbén* címmel. Idézzük néhány gondolatát: „A tél közeledtével, mikor az alkalmi munkák majdnem teljesen megszűntek, mikor a nélkülözést fájóvá teszi a hideg, meglevenedik szemünk előtt a kilakoltatottak, a tejet sohasem látó gyermekek, a zálogcéduláktól görnyedő középosztály, a munkáért hiába kilincselő embertestvéreink egész skálája... Túl önmagunkon, saját családi keresztünkön, lüktet körülöttünk egy jajjal, panasszal telített élet, amellyel mint valósággal minden gondolkodó embernek törődnie kellene.

A székesfőváros előjáróságain nyilvántartott segélyre szorulóknak múlt évi száma 59 353 család, összesen 157 111 lélek, vagyis a főváros lakosságának egyhatoda.”

A cikk a továbbiakban részletesen ismerteti a tél előtt álló családok súlyos gondjait. A közölkésre felfigyelt az Amerikai Magyar Népszava és terjedelmes cikket hozott a következő címmel: „*Lukács Sarolta, a Magyar Vöröskereszt alelnökője megrázó képet fest a téli gondokkal küzdő családokról*”. Alatta óriás betűkkel felhívás: „*Azonnal szeretetsomagot kell küldeni Magyarországra!* Siessen, ne halogassa a küldést! Pedlow kapitány New York-i egyedüli főraktára 1505 First Avenue, Near 78 Street. November 29-én, szerdán este 8 óráig bezárólag vesszük fel a csomagokat! A karácsonyi szeretethajó sürgősen útnak indul!”

A felszólítás – különösen az ott élő magyarok körében – óriási visszhangra talált. A küldemények igazságos szétosztását Lukács Sarolta vezette.

De az évszázak gyors ütemben váltották egymást, múltak a hetek, évek. A világpolitikában izgalmas forgószekerek nyugtalanították a nemzeteket, Németországban Hitler új törvényeket hozott az állampolgárságról és a zsidóságról. Gömbös Gyula miniszterelnök felkereste, majd Horthy Miklós kormányzó is meglátogatta az új német kancellárt és államelnököt. Baráti pohárköszöntők hangzottak el.

Lukács Sarolta kezében *Szigorúan bizalmas* jelzésű levél. Rövid idézet: „A Magyar Vöröskereszt elsődleges feladatát képezi a háborúra való előkészítés, amelynek előmozdítása érdekében és a vonatkozó utasításoknak megfelelően *felkérjük*, hogy az osztály kebelén belül egy háború kitörése esetén azonnal működőképes *Szeretetudomány-osztályt* szervezni szíveskedjék. Ennek kidolgozott szervezeti és működési szabályzat-tervezete az egylet központi irodájához f. évi (1939) április hó 30-ig benyújtandó.”

Az átirat záró mondata: „Jelen rendelkezésünket kérjük *hazafias titoktartással* kezelni”.

Lukács Sarolta megszervezte új alosztályát, a „Szeretetudomány-osztályt” a hadba vonuló katonák részére.

1939-ben a német hadigépezet lerohanta Lengyelországot, s ezzel elkezdődött a második világ-háború. Menekültek százai kerestek és találtak oltalmat hazánkban, az ország népe kivételes gondoskodással vette körül őket. Lukács Sarolta gyakran meglátogatta a lengyel táborokat, az ott lakók örömmel, szeretettel fogadták, elmondták egyéni és családi problémáikat, és ő segített tettel, jó szóval, ahogy csak lehetett.

Háborús évek. A Vöröskereszt szociális osztályának keretében megalakult a tudósító-, a kereső- és a légőszolgálat. Lukács Sarolta és munkatársai a légiriadó után felkeresték a bombakárosultakat, felkutatták a hozzátartozókat, üzeneteket közvetítettek a genfi központon keresztül azoknak az államoknak, amelyekkel a postaforgalom szünetelt.

1944. október 15-én a nyilasok vették át a hatalmat. 17-én felhívta telefonon Lukács Saroltát az akkori kormánybiztos és utasította, hogy *adja át munkakörét A-nénak*. Letette a kagylót, és a rendelkezést csendesen közölte munkatársaival. Aztán rendberakta íróasztalát, néhány irathoz magyarázatot fűzött az elintézés módjáról, majd szó nélkül felvette kabátját, kalapját.

1945 tavaszán véget ért Budapest ostroma. Fővárosunk felszabadult. Lebombázott házak, hidak emlékeztettek a szörnyű pusztításra.

Tildy Zoltán, a Magyar Köztársaság első elnöke Lukács Saroltát 1946-ban a Vöröskereszt örökös tiszteletbeli alelnökévé nevezte ki. De nem sokáig örülhetett a megtisztelő címnek – a gyógyíthatatlan kór legyűrte őt, aki oly sok betegen segített. Még abban az évben elhunyt.

Ott ült az ágya mellett a Széher úti kórházban. Szívem dobbanásával figyeltem halk szavára: „Amikor az emberek állítottak félre, fájt. Most, amikor az Isten elszólít, megyek szívesen.”

HADZSY OLGA

IRODALOM

Vándorének

Magyar költők Párizsban, Londonban, New Yorkban, Montréalban, magyar versek müncheni, római és torontói folyóiratokban – mit tudunk róluk? meghalljuk-e őket oly irdatlan messziről? A magyar irodalom nem ismer földrajzi határokat, otthona nemcsak Budapest, Pécs és Debrecen, nemcsak Kolozsvár, Pozsony és Újvidék, otthonra talált Nyugat-Európa és Amerika számos városában is. Ideje volt számot vetni ezzel a nagyvilágban szétszórta magyar irodalommal, nyelvünk e végtelenben tűnő szigettengerével, amelynek hol itt, hol ott gyúlnak ki fénylő jelei. Ezt a számvetést szolgálja a Béládi Miklós szerkesztő munkája nyomán megjelent *Vándorének* című antológia a Szépirodalmi Könyvkiadó gondozásában, amely negyven nyugati magyar költővel ismerteti meg az olvasót. Megjelenése, bizonyára nem véletlenül, a pécsi Anyanyelvi Konferencia megrendezésével esett egybe; a szép és gazdag kötet is azt a figyelmet tanúsítja, amelyet a hazai szellemi élet táplál a magyar diaszpóra költészete: költői önkifejezése iránt.

Aki tudja, hogy a magyar prózairodalom – Mikses Kelemen leveleskönyve – egy távoli, szinte megközelíthetetlen török-örmény faluban született, az megértéssel hajol a szétszóródásban élő magyar költészet eme fényjelei fölé. Tudja, hogy a diaszpóra vagy éppen az emigráció sem képes csökkenteni a költői szó természetes erejét, nem tudja lerombolni elemi értékét, csak éppen a költő személyes helyzetét szabja meg. Nem könnyű a diaszpóra költőjének helyzete: amerikai, angol, német vagy francia polgárnak – mérnöknek, tanárnak, könyvtárosnak, nyomdásznak – kell lennie, aki munkahelyén, baráti, netán családi körben is a befogadó ország nyelvét használja s ennek életét éli, ugyanakkor magyar költőnek, aki az üres papír előtt anyanyelvén gondolja át sorsát, vet számot önmagával, válaszol a történelem és a mindenség vallató kérdéseire. A költői hivatás – ilyen körülmények között – gyakran magányba kényszerít, mindenképpen áldozatokat követel. Nincs értő közönség, legalábbis nincs olyan, amely várná és igazolná a költő erőfeszítéseit, nincsen megfelelő nyilvánosság, ritkák a személyes találkozók és tetemes anyagi áldozatot kíván minden publikáció. Hogyne lenne érthető a nyugati magyar költőknek az a kívánsága, hogy műveik a hazai olvasók kezébe kerüljenek.

A nyelv nemcsak a mesterség eszköze, ennél jóval több, személyes választás, elkötelezettség, állásfoglalás. A szétszóródásban élő magyar költő elsősorban a nyelv napi gyakorlata, mondhatnám,

szertartása által tartja fenn kapcsolatát szülőhazájával, a magyar kultúrával és a magyar történelemmel. Magyar költőnek lenni Nyugaton sokkal erősebb és végzetesebb elkötelezettséget, ennél is többet, sorsot jelent, mint minden hivatalos papír és nyilatkozat. Ez a sorsszerűség – a személyiség belső elrendeltsége – olvasható ki az évtizedek óta nyugati városokban élő magyar költők – Cs. Szabó László, Békés Gellért, Határ Győző, Tűz Tamás, Horváth Elemér vagy Keszei István – verseiből. A nyelv azonban nem egyszerűen idiómát jelent, nem csupán szavakat és grammatikát, hanem kultúrát és hagyományt is: a magyar költői hagyományok vállalását, átélését és gondozásba vételét. A nyugati magyar költészetet többnyire erős és eleven szálak fűzik a magyar múlt költői és nyelvi tradícióihoz: Cs. Szabó László, Határ Győző, Siklós István és Kemenes Géfin László költészetében ott villognak a „rég Magyarorságra” érett színei, Békés Gellért modern verseiben a régi magyar himnuszok és egyházi énekek szelíd egyszerűsége vegyül, Major-Zala Lajos a népi imádságok archaikus világából merít, Rezek Sándor, Gyarmathy Erzsébet és Keszei István a nyugatos líra vívmányain nevelkedett, Baránszky László, Bakucz József és Papp Tibor a magyar avantgarde költői lendületétől és kísérletező kedvétől tanult.

A nyugati magyar költő helyzetének sajátos voltahoz szervesen hozzátartozik a modern költészet eredményeinek befogadása is. Helyzete ebben a tekintetben szerencsésnek mondható: közvetlenül veheti birtokába a nyugati világ szellemi életének új értékeit, költészetének szemléleti vagy technikai vívmányait. Szoros kapcsolatban él a befogadó társadalom kultúrájával, feladatának tekinti, hogy mindazt elsajátítsa, amit az amerikai, angol, francia vagy német költészetben talál, s ilyen módon is bővítse, gazdagítsa a magyar költői nyelv meglévő lehetőségeit. Határ Győző a szürrealisták költői birodalmát hódítja meg, Bakucz Józsefnek vagy Horváth Elemérnek az angolszász lírai ezoterizmust sikerül integrálnia, Kibédi Varga Áron az új francia költészet jelzésekre redukált tömörségét sajátítja el, Makkai Ádám és Vitéz György az amerikai költészet zsúfolt és lendületes nyelvezetét okul, Papp Tibor, Nagy Pál és Bujdosó Alpár az avantgarde lingvisztikai és szemiotikai kísérleteinek ad szerepet. E szemléleti és nyelvi hódítások nyomán kétségtelenül új tartományokkal gazdagodik az a szellemi térkép, amelyet mai magyar költészetnek nevezünk.

Itt volna az ideje, hogy néhány költői egyéniségre és életműre is felhívjuk az olvasó figyelmét. Nehéz lenne most az antológia valamennyi költőjéről érdemben beszélni, hiszen a kétségtelen értékek mellett – a nyugati magyar irodalom helyzetének és jellegének megfelelően – a gyűjtemény helyet adott

művészi kísérleteknek és helyet adott a költői „középszer” képviselőinek is, akiknek munkássága ha nem is jelent elsőrendű irodalmi értéket, mindenestre dokumentálja a diaszpórában, az emigrációban élő magyar irodalmi értelmiség gondolkodását és közérzetét. Szóljunk azonban most csupán azokról a költőkről, akiknek művei szerintünk mindenképpen az egyetemes magyar irodalom szebb magaslatain foglalnak helyet. Először Cs. Szabó Lászlóról, akinek éppen az antológiában olvasott versei mutatják, hogy korábban is ismert prózai és esszéírói életműve mellett milyen eredeti és izgalmas költészetet hozott létre: ebben a költészetben egybevegyül a magyar hagyomány és az európai kulturális tradíció, a mitológiai sugallatú létbölcsélet és a csendes nosztalgia. A másik nagy költői érték és meglepetés *Határ Győző* mind teljesebben kibontakozó költészete, amely a hihetetlenül gazdag erudíció és a hatalmas nyelvertermő képesség kettős alapzatára épült. A gazdag műveltséganyag elmélyült filozófiai gondolkodással párosul, a nyelvertermő készség – amely az élő magyar költők közül csupán Weöres Sándor és Juhász Ferenc nyelvertermő költészetével hasonlítható össze – pedig eredeti mitologizáló hajlammal szövetkezik.

Cs. Szabó Lászlónak és *Határ Győző*nek mindenképpen élő irodalmunk legjobb alkotó egyéniségei között van a helye. Mellettük több költőegyénség is figyelmet érdemel, így *Békés Gellért*, a tiszta szavú papköltő, *Rezek Sándor*, Teilhard de Chardin műveinek magyar tolmácsa, *Tűz Tamás*,

aki a modern világ feszültségeit az evangélium békítő szellemével oldja fel, továbbá *Csiky Ágnes Mária*, *Sári Gál Imre*, *Kannás Alajos*, *Nyéki Lajos* és *Lökkös Antal*. A modern magyar költészet igaz értékét jelenti *Bakucz József* költészete, amely az intellektuális tárgyiaságtól halad a mitologikus szemlélet és kifejezés felé, *Baránszky László* gondolati elmélyüléssel ad számot az amerikai élet tapasztalatairól, *Horváth Elemér* a mediterrán mítoszok töredékei révén tesz vallomást az emigrációs lét megpróbáltatásairól, *Keszei István* megrendítő költeményekben keres erkölcsi megigazulást, *Thinsz Géza* ironikus önarcképekben villantja fel a kétnyelvű költő sajátos identitástudatát, *Papp Tibor* és *Nagy Pál* találékony nyelvi erővel, esetenként groteszk ötletek segítségével fejezi ki az idegen környezetben élő magyar írástudó különleges nyelvi helyzetét, de említenünk kell *Kibédi Varga Áron*, *Major-Zala Lajos*, *Sulyok Vince*, *Vitéz György*, *András Sándor*, *Gömöri György*, *Kabdebó Tamás*, *Bujdosó Alpár*, *Máté Imre*, *Siklós István*, *Makkai Ádám*, *Kemenes Géfin László* és *Deinszky Erika* nevét is. Szemléleti, poétikai és nyelvi változatokban gazdag költői munkásságuk mindenképpen megérdemli további figyelmünket – s a hazai könyvkiadás figyelmét.

Pourouhós Béla

A zsidók története

Flavius művének 1945 óta ez a harmadik kiadása (1940–66–80). A munka görög eredetije (Judaiké Arkhajologia = Zsidó régiségek) először 1544-ben Baselben látott napvilágot. Révay József nagyszerű fordítása az első kiadásban volt teljes, 1966-ban már csak a fele (XI–XX. könyv) jelent meg, most pedig csupán szemelvénygyűjteményt olvashatunk (Európa Könyvkiadó, 1980).

Flavius műve forrásértékű; a zsidóságot és a kereszténységet közelről érintő első századi kortárs szellemi hagyatéka. *Hahn István* – mint az utószóban írja – nem arra törekedett válogatásában, hogy a *Josephus Flavius* által ábrázolt történelmi korszak eseményeit ismertesse, hanem inkább arra, hogy szemléltesse és konkrét példákon bemutassa a történetíró felfogását, munkamódszerét és forrásaihoz való viszonyát. „Született Jeruzsálemben, a világteremtés 3798. évében, előkelő papi család sarjaként – méltatja a szerzőt – és az Ábrahám szövetségébe való felvétel alkalmából a József-ben Mattitjához ne-

vet kapta; elhunyt Rómában mint (Titus) *Flavius Josephus* római polgár, valamikor Traianus császár uralkodásának első éveiben.” A rabbinikus irodalom sehol sem jegyezte fel nevét. Műveinek fennmaradása minden valószínűség szerint a kereszténységnek köszönhető. Ennek egyik oka bizonyára a mai formájában feltehetőleg későbbi betoldás, vagy átdolgozott szöveg Jézusról, a híres *Testimonium Flavianum* (XVIII, 3, 3.). Ilyet a vallásához hű pap és farizeus nem írhatott. Origenész – a biblikus – a mai szöveget nem ismerte (III. sz. eleje), *Eusebiusz* – a történész – viszont idézte is (IV. sz.). A patrisztika felmérte *Flavius* jelentőségét. *Szent Jeromos* „*graecus Livius*”-nak (görög *Livius*), *Cassiodorusz* pedig „*paene secundus Livius*”-nak (úgyszólván második *Livius*) nevezte.

Megmenekülését a császár jóslatának köszönhet, melyet *Suetonius* is említ: „Egyik előkelő foglya, *Iosephus*, állhatatosan azt hajtogatta, amikor megbilincselték, hogy rövidesen maga *Vespasianus* engedje őt szabadon, de akkor már mint császár” (*Vespasianus* V.6.). Jóslatát tehát igazolta az idő, de a jeruzsálemi Szentély elpusztítását nem. *Sulpicius Se-*

verus, a késő antik keresztény történetíró a Szentély elpusztulásában Isten büntetését látta, és Flaviusszal ellenértben azt állítja, hogy erre maga Titus adott parancsot (*Chronica II,30*).

A Judaiké Arkhajologia cím Augustus császár kortársának, a halikarnassosi Dionysius (Romaiké Arkhajologia) egy évszázaddal korábbi művét juttatja a kutatók eszébe. Miként Flavius munkája, Dionysiusé is hűsz könyvből állt. Az egybecsengés a római és a zsidó nép, illetve történelem egyenértékűségét jelzi.

Hahn professzor szerint a zsidóság Róma elleni harca egyszerre volt függetlenségi háború a provinciái státussal járó elnyomatás és a judeai helytartók önkényeskedései ellen, ugyanakkor osztályharc a római uralommal összefonódott zsidó papi és világi arisztokráciával szemben.

Josephus Flavius pap volt és farizeus. Rabbínikus tanultsága, hároméves esszéus életmódja jártassá tette egyrészt a zsidóság szellemi hagyatékában, másrészt jelennek irányzataiban. A Tóra-t biztosan kívülről tudta, de valószínűleg a prófétai iratokat és a hagiografákat is. Ismerte nemcsak az írott, hanem a szóbeli hagyományt is. A midrások, aggádák, haláchik fejtetések csak halála után nyertek írott formát (Talmud). Könyvében elmondja, hogy Titus a hadiszákmányból a Tóra szent tekercsével ajándékozta meg. Nagy jelentősége van ennek biblikus szempontból. Mózesi idézetei nem azonosíthatók a megmaradt görög fordításokkal, hanem az akkor már elkészült arám Targum szellemét sugallják.

Egyéb szentírási idézetei a Septuaginta felé mutatnak. Közli az alexandriai bibliafordítást, bár csak a Tórára vonatkoztatva.

Így zárja munkáját: „További tervem négy könyvben megírni a zsidók tanítását Istenről és az ő lényegéről és törvényeiről, amelyek megszabják nekünk, hogy mit szabad és mit nem szabad cselekednünk”. Kár, hogy nem maradt ránk, mert hiánya már az első könyv kezdő soraiiban észlelhető. A teremtés első napját „egy” napnak olvassuk a Bibliában (*Echod*), a többit már sorszámnevként. A későbbi hagyomány ugyanis nem hagyta ránk az „egy nap” egezetikái jelentését. A szerző azt igéri, hogy megírandó „summá”-jában fogja feltárni ennek értelmét. Minden bizonnyal az ókori zsidóság legfontosabb rendszerező munkájával lettünk szegényebbek.

A mű első tíz könyve a bibliai leírás szabad, magyarázatos elbeszélése. Kommentárja az alexandriai zsidóság irodalmát idézi és nem a judeai tradícióra támaszkodik. Azt írja, hogy a Szent Íratokat csak lefordítani akarja görögre, de az eseményekhez nem kíván hozzátenni semmit sem. Ezt azonban nem lehet szó szerint venni. Az ókor történetészei szinte folytonosan kételkedtek a múlt csodás és misztikus elbeszéléseiben. Flavius azonban hithű zsidó maradt. Kétegy nélkül, természetes meggyőződéssel beszél Isten szaváról, Ábrahám, Jákob, Mózes tetteiről. Ahogy az utóiratban olvassuk: „Feltétlen kérdőjelek nélküli hit a bibliai elbeszélések alapvetően igaz voltában”.

SZÉCSI JÓZSEF

KÉPZŐMŰVÉSZET

Az aktivizmus művészete

Tavalyi nyugat-európai vándorlásuk után hazatértek a Nyolcak és aktivisták, hogy végre Budapesten is „bemutatkozassanak” együttesen, demonstratív és összefoglaló igénnyel. Lehetne utalni – a relatív megkésetttség okait kutatván – arra a ma már művészettörténeti távolságból eredeztethető szívós küzdelemre, amelyet a század modern művészetének elismertetésén munkálkodó esztéták és kritikusok csoportjai kényszerültek folytatni a hazai izmusok értékeinek tudatosításáért. Végül is a századelő Magyarországnak haladó szellemisége, a sokszor emlegetett társadalomtudományi-világ-szemléleti és művészeti progresszió szakterületenként külön-külön felismert jelenségei manapság összekapcsolódni látszanak.

A korszak radikális értelmisége és tevékenysége – lapjaik, szabadiskoláik, kiállításai – az egyidejű korszerű nyugati törekvésekkel hozhatók össze-

függésbe. Különösen érvényes mindez a Nyolcak csoportjára – akiket nemegyszer némi túlzással és nem is túl pontosan „magyar fauve-ok”-ként említenek –, hiszen művészetük előtt főként a francia festészet eredményei lebegtek példaként. Így teljesen érthető a kiállítás gondolatában rejlő művészetpolitikai szándék: modern képzőművészetünk haladó hagyománynak számító és egymáshoz rendelhető, összefüggő két szeletét – mert nehéz elképzelni az aktivisták fellépését a Nyolcak előzménye nélkül – „szellemi export”-ként útnak indítani: azt bemutatni, ami legkevésbé provinciális és leginkább európai; ami legkevésbé kuriózum és leginkább „nemzetközi”. Persze mindezt esztétikai-formanyelvi vonatkozásban kell értenünk. A Nyolcak és az aktivisták művei ilyen értelemben a legnagyobb mértékben „közérthetőek” kontinensünkön, mert „nyelvükben” kapcsolhatók a század művészeti forradalmának különböző, többnyire közismert fázisaihoz, mozgalmaihoz. Bátor vállalkozás egyben, hiszen így *par excellence* formái összemérhetőségre nyílik lehetőség az esztétikai értékek nemzetközi „tőzsdéjén”. A budapesti kiállítás

katalógusában közzétett külföldi sajtóvisszhangok tanúsága szerint a művek e legdöntőbb – formai – szempontból kiállták az európai nyilvánosság próbáját. A kuriozitás könnyebb sikere helyett ezúttal a sajátos, autonóm esztétikai értékek hatottak több helyütt a reveláció erejével. Az egyik londoni kritika „olyan kvalitásos műalkotások”-ról beszél, amelyeknek „helye volna a művészet világ-antológiájának XX. századi fejezetében”. Az elismerések mellett nagyon jellemző, ami egy másik – szintén londoni – írásban bírálatként fogalmazódik meg: „Sajnálatos azonban, hogy a művek nem provokatívak”. Köztudott: a maguk idejében mind a Nyolcak és később az aktivisták művei a konzervatív közvélemény és hivatalos kultúrpolitika dühödt támadásait váltották ki, s a velük szemben felhozott vádak között gyakran fordult elő éppen a mozgalmak baloldali-radikális jellegéből következtetett kihívó-provokatív jelleg. Persze, ennek magyarázata lehet az a közép-európai „érzékenység” is, mely azon a történeti-társadalmi hagyományon alapul, melyben a művészetek gyakorta súlyos szociális kérdések megharcolásának eszközei. Ez a körülmény „a művészettől apránként mind elvette a művészi föladatokat és életföladatokat, súlyos élethivatást rótt rá” (Fülep Lajos). Ebben a világnézetileg és politikailag érzékeny, neurotikus kulturális légkörben rendszerint minden (művészi és szellemi) tett, jelenség fokozottabb reakciókat vált ki. A történetileg kevésbé „politizált” nyugat-európai művészeti-szellemi életben általában más a hangsúlyok ereje és más a provokálhatóság „tűréshatára” is.

Hatásos és szép kiállítás a *Nyolcak és aktivisták*: a bemutatott művek újabb bizonyásgul szolgálnak arra a jelenségre, hogy a magyar művészet történetében nem ritkák azok a periódusok, amikor – az oly sokszor kárhóztatott társadalmi előrehaladásban mutatkozó fáziskésés (és összes negatív következményeinek) dacára – korszerűségben és kvalitásban egyaránt képes az egyidejű fejlődéssel lépést tartani. Tulajdonképpen klasszikusokat láthatunk a Galéria termeiben – s talán nem túlzás ezt a jelzőt használnunk, ha arra gondolunk, hogy mindaz, ami hosszú időn át „válságtünetnek”, „elfajzottságnak”, „formalizmusnak” minősített, ma már egyre nyilvánvalóbban a XX. század releváns tendenciái közé számít. Könnyű mindezt belátni, ha végignézzük a *Nyolcak* és később *Kassák* és a *MA* körébe számító (vagy mozgalmukhoz érintőlegesen kapcsolódó, célkitűzéseikkel rokon-szenvező) művészek névsorát. Sokuk életműve századunk modern magyar művészetében meghatározó erejű (a *Nyolcak*, *Uitz*, *Bortnyik*, *Moholy-Nagy*, *Kassák* stb.); mások tevékenysége most ébredő művészetpolitikai és esztétikai elfelejtettsége téli álmából, s kapja meg a jelentőségéhez mérhető

értékelést. Lassan tudatosul, hogy végeredményben mennyire gazdagok vagyunk a századelő újító művészetét illetően, s most lesz egyre fájóbbá az a hiány is, melyet – az évtizedekig rendíthetetlen, elvileg elhibázott megítélések és közömbösség folytán – bizonyos művek, dokumentumok pusztulása, elkallódása és külföldre kerülése okoz.

A modern magyar művészet kérdésköre az utóbbi években reneszánszát éli; a magyar avantgarde alkotóit bemutató (emlék)kiállítások, kutatások eredményeit közzétevő cikkek, kiadványok, könyvek foglalkoznak a témával. Egyféle „behozatala” indult meg annak a tudományos lemaradásnak, mely egyik – a társadalom nyilvánosságára is jelentékenyen ható – következményeképp megnehezítette a korszerűtlen, múlt századi naturalisztikus és akadémikus, konzervatív formanyelvi színvonal megrendítését és reformját.

E biztató jelenségek közül is az élre kívánczik Szabó Júlia könyve, *A magyar aktivizmus művészei 1915-1927* (Corvina 1981), mely gazdag illusztrációs és jegyzetanyaggal, a gondolatmenetéhez legjobban illeszkedő dokumentumok közlésével, a téma átfogó igényű vizsgálatára vállalkozik. A magyar avantgarde Kássák vezette fő vonulata tehát a Galéria reprezentatív kiállítása után immár tudományos monográfiát is magának mondhat. *Szabó Júlia* műve esetében nem árt hangsúlyozni a tudományos jellegét, mert könyve nem az aktivizmus breviáriuma, hanem elméleti kísérlet a mozgalom művészettörténeti és esztétikai értékelésére, továbbá megnyugtató elhelyezésére a magyar és európai művészetben.

A szerző időrendben követi az irányzat történetét – utalásokkal a nemzetközi összefüggésekre – előzményeitől kialakulásán át hazai, majd későbbi bécsi (emigrációs) fázisán keresztül utóéletéig. Módszere a mozgalom mindenkor uralkodó ideológiájának és művészetelméletének elemzése a konkrét művészeti jelenségek (formanyelv, műfajok) tükrében. A problémakör alapvető kérdése – és a könyv elméleti gerince – a formálódó, fejlődő s átváltozó *aktivizmus* fogalom tartalmának újra és újra megragadása, magyarázata különböző stádiumaiban. És a legnehezebb feladat: érzékelte-tése annak, hogy létezik egy állandóan jelenlévő „közös nevező”, amely a változásban is állandó, amitől aktivizmus a *Tett* művésze 1915-ben ugyanúgy, mint a *MA* művésze tíz évvel később, alapvetően megváltozott körülmények között is.

... a mozgalom célja kezdettől fogva nem első-sorban művészeti stílusalkotás volt, hanem határozott politikai mondanivaló közlése” – olvassuk a könyv elején, s ennél pontosabban nehéz lenne megfogalmazni a magyar aktivizmus jellegét. Mert kétségtelenül *mozgalomról* van szó; s még ha művészeti mozgalomról is, a lényeg: bizonyos alapve-

tő kérdésekben egyetértő emberek (művészek) csoportja közös társadalmi (együttal művészeti) cél érdekében közös (nem feltétlenül napi politikai) világszemlélet, ideológia birtokában együttes fellépésre szánja el magát. Így volt ez a tett filozófiáját valló aktivistákkal is, akik „világszemléletes individuumok”-nak tartották magukat s ez a világszemlélet a mozgalom történetében mindenkor egyféle – olykor mások által megfogalmazott – baloldali-radikális kollektív tudatformában jutott kifejezésre. Különösen a mozgalom kezdeti szakaszára érvényes Szabó Júlia megállapítása: „A magyar aktivizmus... a tudományos szocializmus egyik irodalmi és művészeti társmozgalma volt”. Az aktivisták a társadalmi megújulást természetesen csakis a művészet autonómiájának megőrzésével és minden esztétikai engedménytétel nélkül tudták elképzelni. A mozgalom „tudományos szocializmusa” – mint ezt Szabó Júlia kiemeli – sokkal inkább volt a Szabó Ervin képviselte, az egyes ember tudatos morális önépítésével számoló (s így manipulálhatatlan) tömegmozgalom ideája, mint akár a korabeli primer marxista, akár az ortodox szociáldemokrata pártcentrikus felfogás. Innen érthető a *kollektív individuum* – az aktivizmus egyik kulcsfogalma – sokszor félremagyarázott terminusa, melyben egy igazi közösség vágyképe fogalmazódott meg. Persze ez – mai szemmel – a tizes-húszas évek társadalmi-politikai helyzetének ismeretében utópiának bizonyul, de ez mit sem csökkent a változatlanul időszerű eszme értékén: elgondolható-e valamikor is kollektív-szociális berendezkedés (az egyén teljessége értelmében vett) individuumok nélkül? Csak az a közösség nem illuzórikus közösség, ahol megőrződik és kibontakozhat minden ember sajátos, máshoz nem hasonlítható és mégis egy tőről metszett értékessége, és amolyan olyan (nivellálódás nélküli) összeműködésre épül, aminek az egyes ember teljessége a záloga. A magyar aktivizmus kutatásában egyre nagyobb szerepet kap – a Galéria katalógusának tanulmányai is részben ezt mutatják – a mozgalom utópiikus voltának hangsúlyozása. Ebben annak a veszélye rejlik, hogy az akkori – több, mint kedvezőtlen – szociális és (világ)politikai helyzet diktálta eszmék érvényességei és értékei helyett azok „komolytalan” volta kerülhet a figyelem középpontjába (noha ebben az időszakban nem kizárólag a művészeti mozgalmak ítélték meg alkalmanként helytelenül a társadalmi erőviszonyokat).

Létezett-e autonóm aktivista művészeti stílus? Elmondható-e a magyar avantgarde-ról, hogy a mozgalom összefogó világszemléleti kohézió erejéből egy sajátos formanyelvvel bíró stílusirányzat létrejöttére is futotta? Szabó Júlia könyvében is végighúzódik ez a kérdés (bár leszögezi: „az aktivisták valóban nem ismerték autonóm művészi fel-

adatot”); érezni, hogy műve egyszersmind kísérlet az aktivizmus stílussteremtő törekvéseinek dokumentálására. Elméletileg egyféle szintézis-koncepcióba illeszti az ebből a szempontból számításba vehető markáns jelenségeket, műfajokat. Ehhez hívja segítségül a szakirodalomban mindeddig kevésbé ismert *kuboexpresszionizmus* fogalmát, s a *MA* első korszakára vonatkoztatható stílus szintézisként alkalmazza. Az új terminus eredményesen vezethető be a plakát- és freskó-becsvággyal fellépő művekre s különösen a Bortnyik-féle „sokalakos kompozíciók”-ra. Kérdés azonban, hogy ez a szintézis – mármint elvben az expresszionizmus és a kubizmus formanyelvének magasabb egységbe foglalása – milyen széles esztétikai érvényességgel vált a mozgalmon belül valósággá; nem inkább csak egyes alkotók egyes (jelentékeny) műveire vonatkozik a kuboexpresszionizmus fogalma, mint egy a teljes aktivizmust stílusirán meghatározó, közös formanyelvre? Részben hasonló a helyzet a bécsi *MA*-periódusra jellemző *dadaista konstruktivizmus* terminussal, mely szintén találó: segít pontosabbá tenni a magyar aktivizmus és konstruktivizmus jellegzetes szimbiózisát. De ebben az esetben is inkább „művészeti integráció”-ról van szó, mely – Szabó Júlia szavaival – „felhasználhatja mindegyik irányzat elemeit, de csak azt és annyit, amennyi agitatív célkitűzéseinek megfelel”. Ez a fajta „szelektív integráció” – érzékeny affinitás és szilárd belső tartás – tipikusan a kollektív tudatformák, világszemléletek tulajdonsága. És itt hasznos utalni kiindulópontunkra, az aktivizmus-fogalomra. Ez a sajátosan kelet-európai művészeti mozgalom – „világszemléletes” jellegéből következően – szüntelenül a haladó művészet helyét kereste-követelte kora társadalmában. A „különböző művészeti ágakat átfogó azonos formarend, mint egységet, stílust teremtő erő” problémája csak a 20-as években merült fel a mozgalom elméletében, akkor, mikor a konstruktivizmus formanyelve és esztétikája látszott az aktivisták szempontjából a legkorszerűbbnek a kor izmusai közül.

Szabó Júlia könyve számos új összefüggéssel is gyarapítja az aktivizmus-kutatást. Végezetül érdemes ezek közül néhányra kitérni. Például ritkán lehet olvasni – bár a teljes kép ezt sem nélkülözheti – a német aktivizmus G. Benn képviselte jobbszárnyáról, mely az ismert baloldali *Die Aktion* és *Der Sturm* mellett nacionalista ellenpontként létezett 1909-től. Az 1913-as budapesti futurista-expresszionista kiállításon bemutatott művek között jó néhány akadt az Aktion köréből s ezek példája bizonyára hatott a körvonalazódó magyar avantgarde-ra. Az aktivista vezéregyéniségek – Kassák és Uitz – 1916-os kecskeméti nyaralása pedig magyarázat arra, hogy miként lettek az ottani művésztelep lakóiból sokan a *MA* munkatársai, látszólag kü-

lönösebb előzmények nélkül. Szellemes felismerés, hogy a dadaizmus irracionális-abszurd gépszerkezetei előlegezik a konstruktivizmus technika-kultuszát, valamint, hogy a *MA* könyvkiadói és kiállítástervezési hagyományai szolgálhattak mintául – Kállai Ernő és Moholy-Nagy László közvetítésével – a Bauhaus hasonló törekvéseivel.

Tudjuk, „az aktivizmus neve és fogalomköre a

20-as években lassan eltűnik az egyetemes művészet történetéből. Legtovább Kelet-Európa kis országaiiban él...” Ma talán ismét előtérbe kerülhet, hiszen tudatosulni látszik, hogy ami hóbortnak és skandalumnak indult, nem volt más, mint a kor művészete.

ANDRÁSI GÁBOR

TEOLÓGIA

Teológiai Kiskönyvtár*

Varga Andor: *Élet és erkölcs. Nagy és nehéz feladatra vállalkozott a szerző, amikor a főleg angol nyelvterületen népszerű bioetikai szemléletmódot, illetve annak szemléleti elemeit egységes rendszerben tárgyalva azt igyekszik bizonyítani, hogy azokat egyetlen szilárd nézőpontra lehet fogni. Ez a rohamosan fejlődő tudományág ugyanakkor jogossá és időszerűvé teszi fejtegetéseit, melyek végeredményben az etika és a morálteológia látszólagos ellentétét elmosva, égetően időszerű keresztény magatartásformák kialakításához és elméleti megalapozásához vezetnek.*

Ha csak e munka kiemelt fejezeteit vesszük szemügyre, máris észrevehetjük, hogy Varga Andor azokra a kérdéskörökre próbál szilárd és megnyugtató választ adni, amelyek korunk emberiségében újra meg újra felvetődnek, s olykor félelmetes, önpusztító látomásokká erősödnek. A népesedés kérdése és az erkölcsi felelősség címmel például azt is vizsgálja, vajon az utóbbi évtizedekben észlelt demográfiai robbanás nem meríti-e ki földünk tartalékait? Véleménye szerint az emberiség létszámának emelkedése egyenes arányban áll a gazdasági fejlődéssel, ugyanakkor azonban súlyos gondot jelent majd a foglalkoztatás megoldása, hiszen az előzetes becslések szerint főként a gazdaságilag kevésbé fejlett vagy éppen fejletlen országokban egy-egy új munkalehetőség teremtése komoly anyagi áldozatvállalást kíván az állam részéről. A szerző nyomatékosan figyelmeztet arra is, hogy földünk nem tud végtelen számú embert eltartani, ezért a házastársaknak azt a jogát, hogy gyermekeket hozzanak a világra, össze kell hangolniuk a közjó érdekeivel, illetve azzal a kötelességükkel, hogy az új nemzedékeknek is megfelelő életfeltételeket és élethelyzeteket kell biztosítaniuk. A szerző őszintén szembenéz a fogamzásgátlás és a születésszabályozás sokat emlegetett, sokféle módon értelmezett kérdéskörével is. Megemlíti,

hogy a *Humanae vitae*-ben kifejtett erkölcsi iránymutatással szemben a tudósok és a hívők egy része is fenntartásait hangoztatta, arra hivatkozva, hogy a józan fogamzásgátlás nem ellenkezik az emberi természettel, ezért erkölcsi vonatkozásban közömbös. Nem véletlen, hogy több püspöki karnak a *Humanae vitae* ötödik megjeleni pásztorlevele a hívők egyéni lelkiismereti döntéseinek fontos voltát hangoztatja.

Varga Andor művének több részlete nyilván első sorban az orvosok és a témakörrel foglalkozó kutatók számára nyújthat értékes eligazítást, hiszen részletesen foglalkozik olyan kérdésekkel is, melyeknek erkölcsi vonatkozásai csak az orvostudomány fejlődésével párhuzamosan váltak időszerűvé. Nyilvánvaló, hogy a szervátültetés gyakorlatának morális és etikai vonatkozásai, vagy a genetikai előrejelzések hasonló vetületei ugyancsak állásfoglalást kívánnak, s Varga Andor igyekszik is ezekkel kapcsolatban egy – nem tudományellenes, inkább annak eredményeit a keresztény gondolkodásba integráló – válaszlehetőséget találni. Könyve ezért is jelentős eredménye, sok vonatkozásban továbbgondolható dokumentuma a keresztény szellemű bioetikai kutatásnak.

Gánóczy Sándor: *Az egyház. Hogyan juthatunk a keresztény életben az egyház „megtapasztalásának” szintjéről a vele való kapcsolatteremtésen át lényegének megértéséig?* Elsősorban erre a kérdésre válaszol a szerző, mindenekelőtt történeti alapon. Könyve két pillére: az egyházfogalom kialakulása és megszilárdulása a Krisztus halálát követő korszakban, majd a II. vatikáni zsinatnak az egyházra vonatkozó tanítása.

Weissmahr Béla: *Isten léte és mivolta. A szerző a teológia tudományának központi kérdésére válaszol: ki nekünk Isten? Nyomon követi azt a folyamatot, melynek során a filozófiai gondolkodás a hitet is szintetizálódva a maga korlátozott lehetőségei között megismeri – megismerheti – Isten lényegi mivoltát. Rendkívül érdekes és fontos ebben a vonatkozásban is az a fejezet, melyben „rendszeresen kifejti” az Isten létére utaló tényeket.*

Szentmártoni Mihály: *A személyi érettség felé. A szerző rendkívül alapos pszichológiai ismeretek birtokában ábrázolja az emberi érettséget, majd ennek teljesebb, magasabbrendű formájaként a vallási*

* A Teológiai Kiskönyvtár 1980-ban Rómában megjelent kötetei

életben megmutakozó és folyton továbbfejlődő kiépülését. A különböző lehetséges viselkedési modellek közül végül annak legtökéletesebb formája is kialakulhat a tudatosan gondolkodó és cselekvő emberben, amikor önzetlenül és nyitottan áll a világban, s az evangéliumi példabeszéd szellemében olyanokkal cselekszik jól, akikről nem is várhat viszonzást. Bár a pesszimizmus gondolatával átszőtt modern filozófiai irányzatok megkérdőjelezzik, hogy az ember megvalósíthatja-e teljesen önmagát, a helyesen értelmezett és gyakorolt vallásosság végül mégis hozzásegíthet bennünket önmagunk teljes birtoklásához) a lélektan „önazonosság”-nak nevezi ezt a szerencsés állapotot). Az emberi személyiség fejlődése során van egy pont – épp az autenticitás ilyen vonatkozásában –, amikor a lélektani kérdések fokról fokra teológiai vonatkozásokká szélesülnek. ....ha létemnek megfelelően cselekszem – írja a

szerző –, nem csupán valami általános létörvényhez alkalmazkodom, hanem a személyes Istennek engedelmeskedem.” Kétségtelen és a tudományos vizsgálatok által is igazolt tény, hogy a technikai fejlődés meggyorsulásával és a civilizáció kiteljesedésével nem halad párhuzamosan az ember morális fejlődése: a sokszor emlegetett nyugati kultúrkörben élők kétharmada kiegyensúlyozatlan, erkölcsi vonatkozásban pedig olykor egészen primitív nézeteket vall. A bizonytalan erkölcsiség talaján egyre-másra születnek korunk modern mítoszai, melyek a morális vonatkozásban kiskorú ember veszélyes szellemi pótlékai. Szentmártoni Mihály érdekes, gondolkodásra és önvizsgálatra serkentő könyve természetesen nem adhat receptet az erkölcsös életre, de logikus felépítése, sok irodalmi anyaga révén hasznos segítséget nyújt a modern keresztényi életstílus kialakításának nem könnyű folyamatában.

HONISMERET

Zsámbék romtemploma alatt

A helység nevének eredetéről 1863 decemberében ezt írja Simon Pál zsámbéki öregbíró, mikor Pesty Frigyes felkérte a község vezetőit, hogy írjanak valamit Zsámbékról a készülő Helységnévtárhoz: „A név eredetéről hagyományosan azt állítják: hogy minthogy Zsámbék lapályosabb részei, kivált nedves Években Számos Kopolyákkal, vagyis víz állásokkal telve vagyon, melyekkel káka, s zsombék terem, tehát mint zsombékos határral bíró Helység Zsámbéknak neveztetett... továbbá felette régi göth Szentegyház áll, a mellé ragasztott Épülettel, és egy különös barlang forma nagy üreggel, melly Pintzének használtatik.” Saller József nótárius pedig 1866 januárjában: „... a helybéli plébániai hivatalnál őrizet alatt lévő írott hagyomány után azonban Zsámbék Samboicus deák névtől vette eredetét... a Kastély felett egy magasabb hegyen áll egy templom rom, mely a nép hagyomány szerint a XII-ik században épült, melyben hajdan templáriusok, utóbb a Pálosok, a melyek a templom mellett fennállott Kolostorban léteztek, s mely templomnak nagyobb része elpusztult ugyan, de külső falai s nevezetesen egyik tornya mai napig is úgy szólván Sértetlen állapotban van.”

Állítólag az itt birtokos Aynard nemzetség őse Ainordi dél-franciaországi lovag, aki III. Béla király nejevel 1186-ban jött Magyarországra, és Zsámbékon várat épített. Ennek utódai, Egyed és Smaragd comesek a premontreieknek birtokot adományoznak. Smaragd 1205-ben és 1206-ban országbíró volt, s 1222-ben említik utójára. A vá-

rat lehet a tatárdúlás utáni építésnek gyanítani, viszont egyes föltevések szerint a XIV. században épült. „A lovagtermet 1900-ban Szezhlo is felmérte és lerajzolta, műformái a XIV. századra utalnak” – véli a *Pest megye műemlékei* című könyv egyik szerzője (szerkesztő: Dercsényi Dezső).

Itt írják, hogy a premontreiek Keresztelő Szent Jánosról elnevezett temploma építése 1241 előtt, vagyis a tatárjárás előtt kezdődhetett, mert egy 1258-ban kelt oklevél szerint Egyed ispán Péna nevű feleségét már ide temették, vagyis a felépült templomba. „A stílkritikai vizsgálat is igazolja e feltevést, ami azonban nem jelenti azt, hogy az építkezés nem húzódhatott el a tatárjárás utáni időkre is, mint arra a díszítőfaragványok késői jellege és némely még kifaragatlanul maradt részlet utal... A templom főhajójában folytatott ásatások azonban felfedték, hogy a XIII. században épült templom egy jóval kisebb, esetleg még a XI. századi egyház alapfalaira épült.”

Az említett, 1258-ban kelt oklevélben IV. Béla király megerősíti az itteni premontreieknek tett adományozást, négy Somogy megyei faluról és négy pusztáról a zsámbéki Szent János monostor javára.

A kolostorról és a templomról az 1300-as években alig hallunk, „csupán annyit, hogy a birtoklásban háborgatott premontreieket a nádor és az országbíró 1346-ban és 1361-ben megvédelmezi”. De Zsámbék Tamás nevű papja szerepel a pápai tizedösszeírásban, 1333-ban 4 garas tizedet, 1334-ben 3 garast fizet. 1417-ben említik a vár Gergely nevű várnagyát.

A XIV. század végén Zsámbék birtoka már nem a Zsámbéki családé, hanem a Maróthiaké. „A monostori birtokokat Mátyás király 1475-ben a pálo-

soknak adományozza, Gábor egri püspök jelentésében 15 pálos barát birtokbaiktatásáról olvassunk.” A monostort a mohácsi vész után is említik.

„Buda 1541. évi eleste után a szerzetesek elszélednek.” A vár török erősség, végvár lesz, gyakori csatározások helye, mert a magyar végvári vitézek többször megtámadják, megostromolják. 1576-ban és 1577-ben Musztafa budai basa panaszkodik Miksa császárnak, hogy a tatái várkapitány megtámadta Zsámbékot. „1578. szeptember 5-én a tatái magyar hadak ismét megrohanják a várat. 1581-ben a győri és veszprémi kapitányok Ibrahim és Musztafa pasa seregével vívtak csatát Zsámbékon.” Zsámbék 1581-ben is elég népes még, a törökök 30 adózót írnak be a defterbe, s ez körülbelül 40 családot jelent.

1590 augusztusában Ferhát budai basa panaszkodik Ernestsz főhercegnek: „Kivánnuk, hogy főlségöd is parancsolja meg, hogy ez szénatakarásnak idején az mely négy törököt Zsámbék alól elvittek, azok vissza bocsáttassanak”. Színán pasa szintén Ernestsz főhercegnek 1591. július 29-én: „Az oda való végbeliek mind szüntelen hol Esztergom alá, hol Filek alá, hol Zsámbék alá száguldanak”.

Az 1600-as évek elején Zsámbék újra magyar kézre kerül, a pálos szerzetesek visszatérnek. „Bernát fráter 1609-ben kéri egyházi hatóságának közbenjárását, hogy a kolostorban lakó katonákat tilták ki.”

Simon Pál bíró 1863-ban ezt jegyzi föl a török időkről: „Láthatni itt egy török Mecsetet: fürdő, s csatorna maradványait, melyek Segedelmével a helység felett fekvő forrás Vezetettét a Városba”. Saller József notárius pedig: „A Község közepe táján van az úgy nevezett csökút, mely a néphagyomány szerint a törökök által létesítettet”.

1661 és 1664 között Zsámbék újra a magyaroké. „1686. június 19-én, midőn Buda ostroma kezdetét vette, Bottyán János, az esztergomi huszárok vitéz hadnagya, a Fehérvárról Budának igyekvő török lovas csapatokat a helység határában körülkerítve, csaknem teljesen megsemmisítette.”

Zsámbékot és a várat Zichy István szerzi meg, 1690-ben erősségnek írják, „melyben némely magyar katonák vannak”. 1691-ben Zsámbékra nem vetnek ki katonai porciót: „mivel fegyverben van, most felmentetik”. Maradt itt polgári lakosság is, 1728-ban 3 örökös jobbágyot, majd 1 szolgát, 1 mesterembert említenek mint a várhoz tartozókat s érdekes módon 5 pásztort is. Ezenkívül van 31 jövevény magyar és 135 német család. A „castellánus”, vagyis a várnagy Rácz Márton. Egy nemesember is szerepel saját birtokkal: Szabó Ferenc.

Az újjátelepülő Zsámbék lakosai 1750-ig a Xávéri Szent Ferencről nevezett várkapitánynak jártak istentiszteletre, ekkorra felépült a plébániatemp-

lom. Bár az ősi templomot az 1663-ik évi földrengés eléggé megrongálhatta, mégis Jankovics Miklós itteni birtokos említi, hogy 1790 körül minisztáltak a templomban, ahol – úgy látszik – alkalmanként szertartások folytak. 1863-ban a lakosságnak csak tizenötödrésze magyar. Már a XIX. század elején 3513 lakosú a mezőváros.

Varga Lajos esperes-plébános elmondta, hogy Esztergom és Fehérvár felező útjába esik Zsámbék, s a régi időknek megfelelőleg állomás volt, ahol megpihentek és lovakat váltottak, a premontreiek is ezért települtek ide. A római út vonala is Esztergom, Zsámbék, Székesfehérvár.

A század elején a várkastélyba Notre Dame Sion-i nővérek jöttek, aztán 1910 körül svájci keresztény nővérek, a csákvári Cziráky grófok révén. Ez volt az anyaegyházuk. Polgári iskolát létesítettek, aztán tanítóképzőt. A négytornyú kastély emeleti részét a nővérek emelték. Most is a tanítóképző, az esztergomi képző kihelyezett iskolája.

5000 főnyi katolikus németiség élt itt; a XVIII. század elején az akkori magyar lakosság is elnémetesedett. 1945-ben a lakosság 90 százalékát kitelepítették. Helyükbe nagyrészt katolikus magyarok jöttek a Jászságból, a Felvidékről s egy kisebb rész Erdélyből.

A plébániatemplom is műemlék jellegű, faszindelyes volt, de nemrég műemlékpalával fedték be a tetőzetet, a Műemléki Felügyelőség segítségével.

A legnagyobb bánata a községnek a romtemplom sorsa. Az egyházközség kérte, de nem kapta meg. Tíz éve a Pestmegyei Idegenforgalmi Hivatal a gazdája, de fenntartási hozzájárulást a Műemléki Felügyelőség nyújt, eddig 500 000 forintot kaptak tőlük, viszont a vállalati lebonyolítás a Pestmegyei Idegenforgalmi Hivatal dolga volna.

1959-ben Major Máté és Pogány Frigyes a Műegyetem építészeti tanszékének hallgatóival rendezték a kőtárat, bekerítették, ellátták táblázatokkal. Ma a turisták széthordják a faragott köveket, a kerítést már szétszedték.

Az 1935–1938-as feltárás következtében – Lux Kálmán és Géza – azt állapították meg, hogy a nagytemplom főhajójában egy XII. század végi kisebb templom mutatkozik. Péla asszony, a templom alapítójának felesége, akinek hozománya révén jelentősen gazdagodott az alapító Aynard család, itt van eltemetve, még a kis templomba temették. A tatárjárás előtt elkezdték az építkezést, de 1220–25 körül abbahagyták – s mikorra már a nyugati rész megépülhetett, szükségmegoldásként az eddig fölépült részt összekapcsolták a régi templommal, és 1242 és 1258 közt, a kistemplom összedőlése vagy lebontása után, fejezték be a bazilika építését.

HEGEDŰS LÁSZLÓ

RÉSUMÉ

A l'occasion de l'Année internationale des personnes handicapées, plusieurs de nos articles traitent des problèmes tant médicaux que sociaux des déficients physiques. Pour entrer en matière, l'évêque József KACZIBA fait connaître le document que le Saint-Siège a publié le 4 mars à l'occasion de cette Année internationale. Actuellement, les statistiques recensent quatre cents millions d'handicapés physiques et mentaux dans le monde. Bien entendu, les mutilés de guerre et les sinistrés du Tiers Monde sont aussi compris dans ce nombre. Un établissement de rééducation pour poliomyélitiques fait l'objet du reportage que Mária MOLNÁR a réalisé à Budapest. Dans ce reportage, un jeune malade fait une observation selon laquelle alléguant les objectifs de l'Année 1981, certaines personnes et certaines œuvres de bienfaisance se plaisent à se poser en championnes de l'humanisme ; reste à savoir ce qu'elles faisaient jusqu'à présent et ce qu'elles feront à l'avenir pour leurs semblables gravement atteints.

Grâce au reportage intitulé „... Pour nous, le mouvement, c'est la vie” et réalisé par Tibor FRANKA et Henrik HAVAS, nous prenons connaissance des difficultés d'ordre social des déficients moteurs. Les deux reporters mènent une enquête très poussée pour connaître à fond les difficultés que les handicapés moteurs ont à s'intégrer dans la société, à poursuivre leurs études, à trouver de l'emploi, un logement, à vivre leur vie amoureuse. En lisant ce reportage, on est amené à se demander si, de fait, nous faisons tout pour que ces personnes physiquement diminuées, mais mentalement saines, puissent devenir des membres à part entière de notre société ? Une kinésithérapeute d'un des plus grands centres de rééducation servant aussi de foyer aux déficients moteurs en Hongrie a fait cette remarque à ces deux journalistes : „Ni l'homme de la rue, ni une année proclamée Année des handicapés ne sauront apporter une solution valable aux problèmes des déficients moteurs. Certes, cette année, une plus grande assistance leur est prêtée que de coutume ; toutefois, c'est toujours peu. Seule une action bien mise au point à l'avance et prévue pour une longue échéance sera à même de porter remède à leur situation. Même alors, faudra-t-il encore que les tâches envisagées soient aussi menées à bonne fin.”

Nous reproduisons trois compositions peintes avec la bouche par László SZABÓ, lui-même poliomyélitique atteinte d'une paralysie totale. Il a déjà exposé ses œuvres en huit endroits à Budapest et dans diverses galeries de province. Un calendrier pour 1981 est illustré avec ses peintures. Il y a quelques années, il a aussi peint la jaquette d'un roman. Restant toujours dans ce contexte, nous publions en traduction hongroise intégrale, *La Prière* que Pascal a composée pour demander à Dieu le bon usage des maladies (trad. du français par János REISINGER).

Il y a un an, le 29 septembre 1980, est décédé Áron MÁRTON, évêque catholique de Transylvanie (Gyulafehérvár, aujourd'hui Alba Julia en Roumanie). C'est pour ce premier anniversaire que Péter RUFFY a écrit la commémoration „belle et triste” de l'évêque et de l'homme public disparu. Notre journaliste a fait la connaissance d'Áron MÁRTON dans les années '30, lorsqu'il était collaborateur du quotidien politique BRASSÓI LAPOK (Feuilles de Brassó, Brasov, ville de Roumanie). Dans son écrit commémoratif, il relate ses rencontres avec l'éminent homme d'Eglise aux traits paisibles, mais doté d'un esprit inquiet. Puis il rappelle les circonstances dans lesquelles Áron MÁRTON fut nommé évêque par le pape en 1938 et ne manque pas d'évoquer les souvenirs des contemporains ainsi que des amis de l'évêque. De ces derniers, nous relevons celui de Sándor KACSÓ qui, dans le numéro de Décembre 1943 de la revue mensuelle HAVI SZEMLE ayant paru à Arad (Transylvanie, aujourd'hui en Roumanie) faisait l'éloge de l'évêque en ces termes : „L'évêque Áron a dû trouver un chemin qui convienne à sa dignité d'homme d'Eglise et de Hongrois. Ce fut là un chemin difficile. Difficile à trouver, toutefois moins difficile que d'y aller de l'avant par les temps présents. Et pourtant, au prix de tous nos efforts intellectuels et moraux, nous devons suivre ce chemin, celui-ci étant de nos jours le seul praticable. Présentement, toute l'Europe est à sa recherche.”

Nous poursuivons la série inaugurée dans notre numéro d'Août pour présenter les poètes hongrois établis à l'Ouest. Cette fois, c'est le tour de Lajos MAJOR-ZALA, poète hongrois résidant en Suisse. Son critique littéraire est László RÓNAY qui, dans son étude, détecte les sources de la poésie de MAJOR-ZALA, analyse les inspirations que le poète a subies et parmi lesquelles il convient de noter celle des ancien-

nes prières populaires hongroises, recueillies par Zsuzsanna ERDÉLYI, collaboratrice de notre revue. Il passe en revue ses recueils de poèmes que l'on voit fréquemment paraître. MAJOR-ZALA est l'un des poètes lyriques hongrois les plus féconds. Ses connaissances de langues, en particulier celles du français ne le laissant pas enfermé dans les barrières de sa langue maternelle, mais lui permettent de les sauter avec l'élégance désinvolte du cosmopolite.

Edith ERDŐDY a consacré une grande étude à István ÖRKÉNY (1912-1979), Prix Kossuth, romancier, nouvelliste et auteur dramatique de renommée européenne. Ses fameux *Contes-Minute* ont été traduits en plusieurs langues européennes. L'adaptation française en a paru en 1970 chez Gallimard, sous le titre *Minimythos*. Comme auteur dramatique, ÖRKÉNY n'a pas eu moins de succès. Deux de ses pièces, la farce intitulée *La Famille Tot* (adaptée du hongrois par Claude ROY et parue en 1968 chez Gallimard) et la tragi-comédie *Chat!* (adaptée du hongrois par VERCORS et éditée en 1974 chez Gallimard) ont été jouées à Paris avec un succès triomphal. La tragi-comédie *Chat!* a été aussi portée à l'écran et la version sous-titrée en a été projetée en France en 1976.

A la suite de l'étude d'Edith ERDŐDY, nous publions un écrit inédit d'István ÖRKÉNY dans lequel l'écrivain fait des réflexions sur les personnifications d'aujourd'hui du Sisyphe de Camus.

Dans un essai intéressant et poétique, Paolo SANTARCANGELI, Professeur d'origine hongroise à l'Université de Turin, examine le rôle du bien et du mal dans les fonctions de la mémoire humaine. – Poèmes d'Anna PARDI, Károly A. BERCZELI, György CZIGÁNY et Ágnes SIMÁNDI – Dans sa nouvelle intitulée *La Saveur du sel*, János SVANTEK décèle les conflits moraux et sociaux de la vocation sacerdotale.

Olga HADZSY évoque le souvenir de Sarolta LUKÁCS, chef de la Section sociale de la Croix-Rouge Hongroise entre les deux guerres. En considération de ses activités, celle-ci fut nommée en 1946, Vice-Présidente d'honneur perpétuelle de la Croix-Rouge Hongroise par Zoltán TILDY, premier Président de la République Hongroise.

(Margit NÉMETH)

INHALT

Gelegentlich des Internationalen Jahres der Behinderten werden in unserer Nummer mehrere Beiträge der gesundheitlichen und gesellschaftlichen Sorgen der körperlich Behinderten, gewidmet. Einleitend schildert Bischof József KACZIBA den Aufruf des Heiligen Stuhls, herausgegeben am 4. März gelegentlich des Jahres der Behinderten. Aus den Statistiken wissen wir, dass augenblicklich vierhundert Millionen körperlich und geistig behinderte Menschen auf der Welt leben; inbegriffen selbstverständlich die Kriegsinvaliden und die Beschädigten der Dritten Welt. In ihrer Reportage, betitelt: „Es mögen die Wochentage kommen...“ präsentiert Mária MOLNÁR das Budapester Nachbehandlungs-Krankenhaus Heine-Medin. Hier bemerkt ein junger Kranke, dass einige Leute und wohltätige Gruppen sich – die Zielsetzungen des Jahres 1981. missbrauchend – als Helden des Humanismus präsentieren; es stellt sich nur die Frage, wo waren sie bisher und ob sie in der Zukunft sich um ihre Mitmenschen kümmern werden?...

Mittels eines Beitrages von Tibor FRANKA und Henrik HAVAS, betitelt: „... Bewegung ist für uns das Leben“ erhalten wir einen tieferen Einblick in die sozialen Schwierigkeiten der Bewegungs-Behinderten. Die zwei Autoren erforschen mit grosser Gründlichkeit die Probleme die bei der gesellschaftlichen Einfügung, bei der Weiterbildung, beim Arbeitsnehmen, beim Erwerben einer Wohnung und beim Liebesleben der Bewegungs-Behinderten entstehen können und stellen unausgesprochen die Frage: ob wir wirklich alles dafür tun, dass die körperlich kranken, geistig aber gesunden Menschen vollwertige Mitglieder unserer Gesellschaft werden? Die Heilgymnastik-Lehrerin eines des grössten sozialen Fürsorge-Institutes in Ungarn schilderte den zwei Journalisten: „Die Sorgen der Bewegungs-Behinderten können weder von dem Menschen der Strasse, noch von einem ausgerufenen Jahr gelöst werden. Dieses Jahr bekamen sie mehr Hilfe als im allgemeinen, aber auch das ist wenig. Ihre Situation kann nur mittels eines im voraus ausgearbeiteten, langfristigen Programmes geändert werden. Aber auch so nur im Falle, dass die geplanten Aufgaben auch erfüllt werden.“

Wir publizieren drei Bilder von László SZABÓ der selbst vollkommen lahm ist und seine Bilder mit einem im Mund gehaltenen Pinsel malt. Er hatte schon acht Ausstellungen in verschiedenen Orten in der Hauptstadt und in verschiedenen Galerien der Provinz; im Jahre 1981. erschien auch eine Kalender-Illu-

stration von ihm und er machte auch andere graphische Arbeiten. In derselben Zusammenstellung bringen wir, in der Übersetzung von János REISINGER, das Gebet des namhaften französischen Philosophen Blaise PASCAL, in welchem er Gott „um einen guten Gebrauch seiner Krankheiten“ bittet.

Genau vor einem Jahr, am 29. September 1980, starb Áron MÁRTON, Bischof von Gyulafehérvár in Siebenbürgen. Gelegentlich des Jahrestages erinnert sich Péter RUFFY an die grossartige Figur des siebenbürgischen Bischofs. Der Autor machte noch in den dreissiger Jahren als Mitarbeiter eines Blattes von Brassó (Kronstadt) mit dem Kirchenmann von ruhigen Gesichtszügen, aber stets unruhigen Geistes, Bekanntschaft. Er beschreibt ihre Begegnungen und ruft die Umstände in Erinnerung in die Áron Márton im Jahre 1938 zum Bischof ernannt wurde und zitiert auch Erinnerungen von Zeitgenossen und Freunden. Sándor KACSÓ schrieb in der Weihnachtsnummer der in Arad erscheinenden Monatszeitschrift Havi Szemle über Bischof Áron die folgenden Zeilen: „Bischof Áron musste einen Weg finden, der einem Priester und einem Ungarn gleichfalls würdig ist. Ein schwerer Weg. Schwer zu finden, aber das ist vielleicht noch leichter als ihn zu beschreiten. Und trotzdem muss man, mit der Anspannung aller geistigen und moralischen Kräfte diesen Weg beschreiten, weil dies heute der einzige Ausweg ist. Dieser wird heute von ganz Europa gesucht.

Wir setzen unsere Serie fort, wo wir im Westen lebende ungarische Dichter präsentieren. Diesmal schreibt der Literaturgeschichtler László RÓNAY über den in der Schweiz lebenden Lajos MAJOR-ZALA. Er forscht nach den Wurzeln seiner Poesie und analysiert die Wirkung seiner Inspirationen die auch aus der völkischen Gebetsammlung von Zsuzsanna Erdélyi schöpfen, bewertet seine Gedichte und seine häufig erscheinenden Gedichtbände. Major-Zala ist einer der produktivsten westlichen ungarischen Dichter, der nicht nur auf ungarisch, sondern auch auf französisch schreibt und – wie Rónay bemerkt – mit dem Wissen und der Eleganz des Weltbürgers die oft beklemmenden Hürden der Einsprachigkeit überspringt.

In einem längeren Essay befassen wir uns mit dem Lebenswerk des auch im Ausland gut bekannten Prosa-Schriftstellers und Dramatikers István ÖRKÉNY der vor kurzem starb. Edit ERDŐDY bespricht der Reihe nach die Werke von Örkény, so auch jene, die im Film oder auf der Bühne auch von dem ausländischen Publikum gesehen werden könnten, so die Familie Tót, das Katzenspiel und die Ein-Minuten Novellen von denen in mehreren Fremdsprachen eine Auswahl erschien.

Nach diesem Essay veröffentlichen wir eine bisher nicht publizierte Schrift von István Örkény, in der er über die heutigen Alteregos des Sisyphus von Albert CAMUS meditiert.

Im Literaturteil ein poetisches Essay von Paolo SANTARCANGELI, Professor an der Universität von Torino über Gutes und Böses in der menschlichen Erinnerung. Gedichte von Anna PARDI, Károly BERCZELI A., György CZIGÁNY und Ágnes SIMÁNDI. Eine Erzählung von János SVANTEK.

Olga HADZSY erinnert sich an Sarolta LUKÁCS, soziale Sektionsleiterin des Ungarischen Roten Kreuzes zwischen den zwei Weltkriegen, die im Jahre 1946 vom ersten Präsidenten der Ungarischen Republik, Zoltán TILDY zum ewigen ehrenamtlichen Vice-Präsidenten des Roten Kreuzes ernannt wurde.

(Károly DOROMBY)

CONTENTS

On the occasion of the international year of the disabled much of our material deals with the health and social problems of physically handicapped people. In the introduction Mgr. József KACZIBA reports the appeal of the Holy See issued on 4th March on the occasion of the international year of the disabled. According to statistics there are 400 million physically and mentally handicapped people in the world at present; of course, this number includes the war invalids and the victims of the third world. In her report titled "Let the weekdays come..." Mária MOLNÁR presents the Heine-Medin convalescent home of Budapest. Here a young patient remarks that some people and charity groups, taking advantage of the aims of the 1981th year, are giving themselves out to be the champions of humanism; but one can't help asking where they have been so far and whether they will care for their seriously handicapped fellow-beings in the future...

In their writing titled "...motion means life for us" Tibor FRANKA and Henrik HAVAS examine the social difficulties of physically handicapped people. The two reporters go thoroughly into the difficulties physically handicapped people must cope with while adapting themselves to society, seeking for employ-

ment, getting a flat or in further education and in their love-life. The authors put the latent question whether we really do everything possible for providing the opportunity for these physically handicapped but mentally sane people to be members of full value in our society. The instructress of hygienical gymnastics from one of the biggest social welfare-centres in Hungary explained to the reporters, "the problems of the disabled can be solved neither by the man in the street nor by an international year. This year they have got more help than usual but it is not enough. Their situation can be altered only by a long-range plan prepared in advance. But only in that case if we really fulfil the tasks laid down in the plan."

On the occasion of the international year of the disabled we publish three pictures by László SZABÓ, who is paralysed himself and paints his pictures by holding the brush in his mouth. He has already had eight exhibitions in the capital and in different galleries in the country; in 1981 his illustrations to a calendar came out and some years ago the cover of a novel was painted by him. You can also read here Blaise PASCAL, the famous 17th century French philosopher's prayer "in which he begs God to turn his illness to good account". The prayer was translated by János REISINGER.

Áron MÁRTON, Bishop of Gyulaféhevár died one year ago, on 29th September 1980. On this occasion Péter RUFFY wrote his "sadly-beautiful memories" on the bishop of Transylvania. In the 30s he wrote for the Brasso Papers and there he got acquainted with the man of church and public life, who had calm features but turbulent mind at the same time. Péter Ruffy describes their meetings and the circumstances of Áron Márton's consecration in 1938 and he recalls the memories of contemporaries and friends. Sándor KACSÓ wrote about Bishop Áron in the Christmas issue of the Monthly Review of Arad in 1943, "Bishop Áron had to find a way worthy of both a priest and a Hungarian. It is a difficult way. It's difficult to find, but it may be easier to find it than to go along it. Nevertheless, it's necessary, we must go along this way by using every mental and moral effort because this is the only way out nowadays. All Europe is looking for it."

We go on with our series started in August, in which we present Hungarian poets living in the West. This time the literary historian László RÓNAY writes about Lajos MAJOR-ZALA from Switzerland. He examines the roots of Major-Zala's poetry, analyses the influence of his inspirers, among others that of Zsuzsanna Erdélyi, who is a contributor of our periodical and a collector of folk prayers, and he evaluates his poems and frequent volumes. Major-Zala is one of the most prolific authors among the Hungarian lyrists living in the West, he writes not only in Hungarian but in French too, and, as Rónay remarks, he has the advantage, elegance and knowledge of a cosmopolitan to surmount the obstacle of unilingualism.

We publish a long study on the prose-writer and playwright István ÖRKÉNY, who died not long ago and who was famous all over Europe. Edit ERDŐDY enumerates Örkény's works, among them those which were presented to foreign audiences either on the screen or on the stage, i.e. *The Tóts*, *The Cats' Game* or the One-Minute Short Stories, from which selections were published in many foreign languages.

After the article you can read a so far unpublished piece by István Örkény, in which he meditates on the present counterparts of Albert Camus's Sisyphos.

The Vigilia offers the reader literary material of high quality again. The professor of the Turin University, Paolo SANTARCANGELI, who is Hungarian by origin, has sent us his poetical essay in which he examines the role played by good and evil in human remembrance. Among others you can read poems by Anna PARDI, Károly BERCZELI A., György CZIGÁNY and Ágnes SIMÁNDI. In his short story titled *The Taste of Salt*, a young writer, János SVANTEK reflects on the inner and social contradictions of the ministry.

Olga HADZSY recalls Sarolta Lukács, who was the leader of the social department of the Hungarian Red Cross between the two World Wars. In recognition of her work in 1946 she was appointed honorary life vice-president of the Red Cross by the first president of the Hungarian People's Republic, Zoltán TILDY.

(Katalin BERÉNYI)

SOMMARIO

Nell'attuale Anno Internazionale degli Invalidi dedichiamo più articoli ai problemi sanitari e sociali dei menomati fisici. Nell'introduzione il vescovo József KACZIBA rende noto l'appello rivolto dalla Santa Sede il 4 marzo scorso in occasione dell'Anno degli Invalidi. Sappiamo dalle statistiche che oggi nel mon-

do vivono quattrocento milioni di menomati fisici o mentali; compresi naturalmente anche gli invalidi di guerra e i menomati del terzo mondo. Mária MOLNÁR, nel suo servizio intitolato „Vengano i giorni feriali...” presenta l'ospedale Heine-Medin di Budapest, nel quale appunto un giovane ricoverato dice che alcune persone o enti di beneficenza, approfittando dei fini dell'anno 1981, si considerano campioni di umanità: ci si chiede però dov'erano finora, e se in futuro si occuperanno ancora dei loro simili gravemente menomati...

Tibor FRANKA e Henrik HAVAS, nella cronaca dal titolo „... per noi il movimento è la vita”, ci fanno vedere a fondo le difficoltà sociali dei menomati nei movimenti. I due cronisti descrivono con straordinaria accuratezza gli ostacoli che essi trovano nell'adattamento alla società, negli studi superiori, nell'assunzione al lavoro, nel procurarsi una casa e nei rapporti amorosi, e, anche senza dirlo esplicitamente, si pone la domanda: facciamo veramente tutto affinché questi individui, malati nel corpo ma sani di mente, divengano membri di pieno valore nella nostra società? Il cineterapista di uno dei maggiori centri di assistenza sociale dell'Ungheria ha spiegato ai due giornalisti: “I problemi dei menomati nei movimenti non potranno essere risolti né dall'uomo della strada, né dalla proclamazione di un Anno. Quest'anno hanno avuto più aiuti del solito, ma è ancora poco. La loro situazione potrà cambiare soltanto con un programma a lunga scadenza precedentemente ben elaborato. Ma anche in questo caso solo se i compiti progettati verranno tutti eseguiti.”

In occasione dell'Anno degli Invalidi pubblichiamo tre illustrazioni di László SZABÓ, egli stesso paralizzato, che dipinge tenendo il pennello in bocca. Ha esposto già in otto mostre, nella capitale e in varie gallerie di provincia; nel 1981 è apparso un calendario da lui illustrato e alcuni anni fa un libro di cui egli progettò la copertina. Sullo stesso tema presentiamo la preghiera di Blaise PASCAL, noto filosofo francese del XVII.o secolo, tradotta da János REISINGER, “in cui chiede a Dio un buon uso delle sue malattie”.

Esattamente un anno fa, il 29 settembre del 1980, è morto Áron MÁRTON, vescovo di Gyulafehérvár. Nel primo anniversario Péter RUFFY scrive la “tristebella memoria” del vescovo transilvano. Egli ebbe modo di conoscere questo grande ungherese, eminente rappresentante della vita ecclesiastica e pubblica, dai lineamenti tranquilli, ma dallo spirito sempre irrequieto, quando negli anni trenta era collaboratore del giornale “Brassói Lapok”. Descrive il loro incontro e menziona le circostanze della nomina vescovile di Márton, avvenuta nell'anno 1938, nei ricordi di amici e di contemporanei. Nel numero natalizio dell'anno 1943 Sándor KACSÓ aveva scritto nella Rivista Mensile di Arad: “Il vescovo Áron doveva trovare una strada degna tanto di un prete che di un ungherese. È una via scabrosa. È difficile trovarla, ma forse è ancora più difficile seguirla oggi. Eppure, a costo dei più grandi sforzi mentali e morali, bisogna seguire questa strada, perché è l'unica via d'uscita. Quella che oggi tutta l'Europa cerca.”

Continuiamo la serie iniziata in agosto, in cui presentiamo poeti ungheresi viventi in occidente. Questa volta lo storico della letteratura László RÓNAY scrive di Lajos MAJOR-ZALA, stabilitosi in Svizzera. Egli esamina le radici della sua poesia, analizza l'influsso dei suoi ispiratori (tra cui la nostra collaboratrice Zsuzsanna Erdélyi, che raccoglie preghiere popolari), valuta le sue poesie e i numerosi volumi apparsi. Major-Zala è uno dei più fertili lirici ungheresi occidentali e non scrive soltanto in ungherese, ma anche in francese, superando le barriere molte volte penose di un'unica lingua – come osserva Rónay – con la supremazia, l'eleganza e la cultura di un cosmopolita.

In una lunga dissertazione ci occupiamo del noto scrittore e drammaturgo István ÖRKÉNY. Edit ERDŐDY passa in rassegna le sue opere, anche quelle che il pubblico estero ha potuto conoscere attraverso il cinema o il teatro, come per esempio “La famiglia Tót”, “Il gioco del gatto” o le “Novelle di un minuto”, delle quali opere sono state pubblicate varie scelte in diverse lingue.

Anche in questo numero Vigilia offre dunque ai lettori materiale letterario di alto livello. Paolo SANTARCANGELI, professore universitario a Torino di origine ungherese, esamina, nel saggio poetico in viatoci, la funzione del bene e del male nella memoria umana. Si presentano inoltre con poesie tra l'altro Anna PARDI, Károly A. BERCZELI, György CZIGÁNY e Ágnes SIMÁNDI. Un giovane scrittore, János SVANTEK, nella novella “Il sapore del sale” indaga sulle contraddizioni morali e sociali della vocazione sacerdotale.

Olga HADZSY ricorda Sarolta LUKÁCS, direttrice del reparto sociale della Croce Rossa Ungherese nel periodo tra le due guerre, che in riconoscimento del lavoro svolto era stata nominata nel 1946 vicepresidente onoraria a vita della Croce Rossa, dal primo presidente della Repubblica Popolare Ungherese Zoltán TILDY.

(Brita FRANCHI)

szolgálat

A lap 49. száma a halál és örök élet tárgyköréből merítette cikkeinek témáját. Miért is tagadnánk, az emberi élet egyik legdrámaibb kérdése: mi történik, amikor befejeződik földi létünk, amikor a nekünk rendelt idő letelik? Vajon van egy másik létrend, ahogy a szentírásí szövegek jelzik, vagy - mint ezt ugyancsak sok nagy szellem vallja - a halál perce egyben a végső megsemmisülés?

A *Szolgálat* tanulmányírói nem kerülik meg e súlyos kérdéseket, hanem igyekeznek kifejtetni a hiten alapuló választ. Nemeshegyi Péter *Évilági élet - örök élet* című írásának például épp az adja meg hitelét, hogy több ízben és nyomatékosan hangsúlyozza a jól megélt élet értékes voltát. Az igaz életből tekint a halálra, az örök életre, s az évilágiságnak azokat a gesztusait keresi, amelyek már távolabbra mutatnak. Rendkívül érdekesen és tanulságosan elemzi írásában a szeretet problematikáját. Kimutatja, hogy aki valóban szeret, az már képes megsejteni és sejtetni másokkal is valamit a túlvilági létrendből, mely ugyan-csak a szeretet érzésén alapszik.

Fontos és a korszerű keresztény életmód mikéntje szempontjából értékes gondolata, hogy az a keresztény ember, aki hisz a túlvilágban, örömet találja a földi élet szépségeiben is. „... ha valaki a véges értékeket a maguk végelességében megbecsüli - mondja ezzel kapcsolatban -, és úgy illeszti a végtelen élet látókörébe, akkor nyilvánítják ki ezek az ember számára valódi értéküket.”

Weissmahr Béla nem kevésbé izgalmas témát vet föl *A lélek halhatatlanságának kérdése az emberi értelem fényében* című írásában. A szerző a bevezetőben arra keres választ, mi is a bizonyítási eljárás lényege? Kifejtji, hogy aligha beszélhetünk „kényszerítő erejű gondolatmenetek”-ről, hiszen egy állítás igazságának vagy hamisságának felismerése az emberi állásfoglalástól is függ. Anélkül, hogy tovább haladnánk a cikk gondolatmenetének ismertetésében, elsősorban ennek a megjegyzésének jelentőségére hívnánk fel a figyelmet, hiszen nyilvánvaló, hogy a lélek halhatatlanságával kapcsolatos személyes állásfoglalás alapvetően meghatározza a kérdés igazságtartalmával kapcsolatos egyéni állásfoglalásunkat. Weissmahr Béla fejtegetései a hívő embernek lényegeset mondanak, a hívőt aligha győzhetik meg.

Kivételes értéket kölcsönöz a Szolgálat halállal foglalkozó tanulmányisorozatának az a lelkiigazgatólagos folyóirat, melyet boldog emlékeztető VI. Pál pápa készített *Gondolatok a halál küszöbén* címmel. „Kérem hát az Urat - olvassuk az önvallomásban -, adjon kegyelmet, hogy közeli haláloamat a szeretet ajándékává tegyem az egyház számára. Mondhatnám, hogy mindig is szerettem: az egyház szeretete szabadított ki szűk és vad önzeseimből és indított el szolgálatára; és úgy tetszik nekem, érte éltem, semmi másért... Szeretném átölelni, üdvözölni, szeretni mindenkit, aki alkotja, minden püspökben és papban, aki támogatja és vezeti, minden lélekben, aki éli, képviseli - és áldani. Azért is, mert nem hagyom el, nem lépek ki belőle; inkább jobban, erősebben egyesülök, összeolvadok vele: a halál előrehaladás a szentek közösségében.”

Albert István tanulmányának címe: *Schütz: Antal, ahogy én láttam*. A szerző nyomatékosan hangsúlyozza a szubjektív motívumok jelenlétét írásában. Sok egyéni, jellemző vonását rajzolja meg a kitűnő hittudósnak, s érzetelteti azt az önéletrajzi küzdelmet, melyet anyagával, munkásságával folytatott. Különösen izgalmasak azok a lapok, amiket a renden belüli helyzete elemzésének szentelt. Ebben a vonatkozásban a további kutatás bizonyára érdekes adalékokat meríthet Albert István írásából.

MÉRLEG

A Bécsben megjelenő szemle idei első száma két érdekes író útját mutatja be: a hatvanéves Dürrenmattét és a nemrég elhunyt népszerű Croninét. *Dürrenmatt századunk* egyik jellegzetes művésztipusa: azt a folyamatot ábrázolja olykor megvesztegető szellemességgel, ahogy az emberi jellemet és tartást kikezdi a növekvő mennyiségben rendelkezésünkre álló anyagi javak. A francia *La Croix* ugyan „kegyetlen”-nek nevezte, valójában inkább kísérletező, aki különböző élethelyzeteket teremtve azt igyekszik megfigyelni, hogyan változik az emberi lelkiség. Nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a világról s benne az önmagunkról kialakított képünk is homályos: annál kevesebbet tudunk, minél gőgösebben hirdetjük, hogy megismerésünk egyre tökéletesebb eredményekre vezet. Ezért érezheti a keresztény gondolkodás Dürrenmatt világát „kihívás”-nak, mely fokozott önszemléletre és az értékek megbecsülésére nevel. Cronin világa természetesen sokkal kevésbé összetett, benne inkább a jó küzdelmet láthatjuk a rosszal, s az elnéző írói moralitás a nem szűnő és nagyon is valóságos harcban végül mindig az igazságérzetünket kielégítő megoldáshoz jut, noha az élet ennél bonyolultabb alternatívákat vet fel.

A tanulmányok közül külön érdemes kiemelniünk *André Feuillet* Ókori történészek Jézusról című írását, melyben azokat a sokat vitatott szövegeket elemzi, melyeket a történészek egy része Jézus földi működése legfontosabb bizonyítékának tart, mások azonban megkérdőjelezzik hitelességüket. Plinius Junior, Tacitus, Suetonius, Josephus Flavius szerény közléseinek tükrében igyekszik nyomon követni azt a folyamatot, hogyan jelentkezett Jézus élete, majd a kezdeti kereszténység lassú térhódítása a kor történetészeinek tudatában. „... El kell ismerni - írja a többi között -, hogy a világi történészek nem sokat közölnek Jézusról. Ezen azonban egyáltalán nem csodálkozhatunk. Jézus vallási mozgalma a hatalmas római birodalom egy kis zugában indult meg, olyan országban, amelynek vallását és erkölcsét az akkori világ többi része nagyon is mellesnek tekintette.”

Rendkívül alapos és részletes méltatást olvashatunk a lapban *Emberi tapasztalat és hit Jézus Krisztusban* címmel - *Edward Schillenbeck* krisztológiájáról. A kitűnő domonkos teológus két hatalmas művében (Jesus. Die Geschichte von einem Lebenden; Christus und die Christen) arra a kérdésre keresi a választ, mint lehet napjainkban is időszerűvé tenni az újszövetségi hittapasztalatot. A könyvszemlemben *Pascual Jordan világszemlélete* címmel alapos összefoglalásban ismerkedhetünk meg a neves elméleti fizikus világgépével.

A Rómába utazó magyarok számára sok hasznos és szükséges tudnivalót tartalmaz a **Római Magyar Tájékoztató** c. 16 oldalas füzet. Ingyen kapható a Szent Péter bazilika előcsarnokában levő információs szolgálatnál (a bazilika főkapuján belépve jobbra) minden nap de. 9-12 és du. 3-6 óráig.

Megtudjuk belőle, hogy a nyári időszámítás idején minden kedden reggel 9.30 órakor magyar szentmise van a Szent Péter bazilika alatti grottákban, a Szent Péter sirja közelében levő új magyar kápolnában. Minden pénteken délután 3 órakor csoportos katakombalátogatás magyar nyelvű vezetéssel és szentmisével. Megtudjuk azt is, hol és hogyan szerezhető (ingyenes) belépőjegy a pápai audienciákra és szertartásokra; s egyéb hasznos tudnivalókat közöl a római közlekedésről, emlék- és kegytárgyak vásárlásáról stb.

A HAZAI KÖNYVTERMÉSBŐL

A Szent István Társulat kiadásában jelent meg a **TALÁLKOZÁS ISTENNEL** sorozat második kötete, **Jézus Krisztus, a testvérünk** címmel. A könyv ezúttal is gazdag szöveggyűjteményt kínál, s az év minden napjára jól megválogatott, rövid elmélkedési anyagot tartalmaz. Kár, hogy a szövegek lelőhelyeinek megjelölése nem következetes, holott a válogatás sok esetben éppen ahhoz csinál kedvet, hogy alaposabban is megismerkedjünk az itt csak izeltől kapott olvasnivalóval.

TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: Magyar jogi népszokások. Jogtudásaink méltán büszké arra, hogy hazánkban évszázadok óta jogilag is rendezett a társadalmi viszonyok szinte minden részterülete. Kevesebb szó esik arról, hogy a tételes jog mellett mindig létezett és működött egy, a népszokásokon alapuló normarendszer, amely néha párhuzamosan, de gyakran a törvény betűivel ellentétesen szabályozza az egyes életviszonyokat. Tárkány Szücs Ernő az utóbbi két és fél évszázad szokásjogát veszi górcső alá; megvizsgálja a személyiség és a társadalom kapcsolatát, a párválasztás és a házasságkötés formáit, a családi és rokonsági viszonyokat, valamint a tulajdonszerzés jogát. S bebizonyítja, hogy az állami törvények alatt, de azokkal szoros kölcsönhatásban funkcionáló szokások milyen szigorúan érvényesültek a mindennapokban – nem a hatalom, hanem a valódi közösség kényszerítő ereje által. Különösen érdekesek azok a fejezetek, amelyekben a szerző az egyházi-vallási szabályok mellett, esetleg azokkal szemben ható népi jogot mutatja be (**Gondolat Kiadó, 1981**).

V. L. JANYIN: Nyírfakéreg levelek üzenete. „... amikor az első cövekeket levertük... még senki sem gondolta közülnünk, hogy tizenkét esztendő munkálatait indítjuk el...” – írja az 1950-es évek novgorodi ásatásairól szóló beszámolója első fejezetében a szerző, aki maga is neves régész.

Évek óta folyt már a kutatás, melynek célja egy középkori novgorodi lakónegyed feltárása volt, amikor 1951-ben váratlanul előkerült az első nyírfakéregre írt le-

vél. A kutatók, a különleges leleten felbuzdulva, a következő évek során nagyszámú gazdasági feljegyzést, panaszt, üzleti megbízást, irodalmi szöveget s főként magánlevelet hoztak felszínre, melyek fém és csont írószerszámmal készültek a XII-XIV. század táján. A kincset érő leletek jelentősége abban áll, hogy a kor embereinek életkörülményeiről, mindennapjairól, magánéletéről üzennek nekünk – szinte személyes közelségbe hozva a régmúltból a levelek íróit és címzetteit –; azokról a történéseket leginkább izgató kérdésekről tudósítanak, amelyekről az eddig ismert kevés írásos anyag – többségében hivatalos irat – alig mond valamit.

Kissé önkényes válogatásban álljon itt kettő a könyv megírásáig föllett több, mint ötszáz, ránk maradt szövegből. Az első egy végrendelet: *Az Atya, Fiú és Szentlélek nevében. Én, Isten szolgálja Mihál, ettől az élettől eltávozván, írást írok a vagyonomról, hogy két ruamel Kobilkejé legyen...* Egy másik nyírfairaton ó-orosz találós kérdés: *Az ég és a föld között van egy város, amelybe néma követ érkezik, de nem úton halad, és megíratlan levelet visz.* A szóbeli rejtvény még századunk elején is ismert volt, megfejtése: a bibliai Noé bárkája és az oda olajág-üzennetet vivő galamb.

Az író időrendben követi a munkálatok eseményeit és eredményeit, a szövegek és szövegösszefüggések megfejtésének izgalmas folyamatát, miközben beavatja az olvasót a régészeti munka műhelytitkaiba is (**Gondolat Könyvkiadó-Kárpáti Kiadó, 1980**).

SZÁMUNK ÍRÓI

ERDŐDY EDIT irodalomtörténész, az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársa.

REISINGER JÁNOS irodalomtörténész, az Irodalomtudományi Intézet munkatársa. 1977 júliusában „Rákóczi vallomása”, 1978 novemberében „Halál helyett világosság». Lev Tolsztoj: Iván Iljics halála” című tanulmányát, 1980 júniusában Nikolaus Nissiotis görög professzorral, a Nemzetközi Olimpiai Akadémia elnökével folytatott beszélgetését közöltük.

RUFFY PÉTER író, újságíró, Rózsa Ferenc-díjas. Fontosabb művei: *Csavargások* (1963), *Bujdosó nyelvméleink* (1977), *Világaim* (1979), *Varázslatos Magyarország* (1980).

SANTARCANGELI, PAOLO magyar származású olasz költő, elbeszélő, műfordító, kultúrtörténész. A torinói egyetem magyar nyelv és irodalom tanszékének professzora, a magyar költészet – elsősorban Ady, József Attila és Radnóti – legkiválóbb olaszországi népszerűsítője. Magyarul megjelent könyvei: *A labirintusok könyve* (Gondolat, 1970), *A betűk mágija* (Európa, 1971), „Pokolra kell annak menni...” (Gondolat, 1980). – E számunkban közölt, még publikálatlan tanulmányát a Vigiliának küldte.

Itt hívjuk fel olvasóink és az érdeklődők figyelmét arra, hogy lapunk régebbi számai a Vigilia Kiadóhivatalában megvásárolhatók.